

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YUSUF AKÇURA'NIN TARİHÇİLİĞİ VE TARİH
ÖĞRETİMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ**

ÇAĞDAŞ BİÇER

TEZ DANIŞMANI:
Dr. Öğr. Üyesi SEZAI ÖZTAŞ

EYLÜL-2018

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Çağdaş Biçer'in “YUSUF AKÇURA’NIN TARİHÇİLİĞİ VE TARİH ÖĞRETİMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ” başlıklı tezi .../.../2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÇAKIREL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığımı onaylarım.

Doç. Dr. Faruk DOĞAN

Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Dr. Öğr. Üyesi Sezai ÖZTAŞ

Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Unvan ve İsim	Bağlı Olduğu Kurum	İmza
Tez savunma sınavı başkanı	Kırklareli Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Sezai ÖZTAŞ	Kırklareli Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi M. Kaan Çalen	Trakya Üniversitesi	

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Çağdaş Biçer

17/09/2018

ÖZ

YUSUF AKÇURA'NIN TARİHÇİLİĞİ VE TARİH ÖĞRETİMİ

ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Biçer, Çağdaş

Yüksek Lisans, Tarih

Tez yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Sezai Öztaş

Eylül 2018

Yusuf Akçura, Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin önde gelen fikir adamlarından birisidir. Özellikle Türk Milliyetçiliği meseleleri üzerine çalışmalar yapan tarihçiler tarafından O, “Pantürkizm’in Yaratıcısı” olarak tanımlanmıştır. 1904 senesinde kaleme aldığı *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesinde İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük konularını inceleyerek, Osmanlı İmparatorluğu için en uygun olanın Türkçülük olduğu kanısına varmıştır.

Akçura'nın siyasi yazılarının yanında tarih ve tarih öğretimiyle ilgili yazıları da vardır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi tarih kitaplarını; Avrupa’da yazılmış tarih kitaplarıyla mukayese ederek, tarih kitapları hakkında incelemeler yapmıştır.

Bu çalışmada onun hayatı ve eserleri, tarih ve tarih öğretimiyle ilgili kitapları, makaleleri, verdiği konferansları incelenmiş, onun bu konulardaki görüşleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Akçura, Tarihçilik, Tarih Öğretimi

ABSTRACT

YUSUF AKCURA'S HISTORIOGRAPHY AND HIS OPINIONS ON HISTORY TEACHING

Biçer, Çağdaş

MA, History

Supervisor Advisor: Assistant Professor Sezai Öztaş

September 2018

Yusuf Akcura is one of the leading thinkers men of the Constitutional and Republican era. He was defined as the 'Creator of Panturkism' by historians who studied on the issues of Turkish nationalism in particular. In his article, Three Styles of Politics, which he wrote in 1904, he examined the issues of Islamism, Ottomanism and Turkism and concluded that Turkism was the most appropriate for the Ottoman Empire. In addition to Akcura's political writings, he also has writings about history and history teaching. He studied the history books of the Ottoman and Republican period in comparison with the history books written in Europe. In this study, his life and works, his books, articles, conferences on history and history teaching were examined and his opinions on these issues were tried to be conveyed.

Keywords: Yusuf Akcura, Historiography, History Teaching.

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF AKÇURA'NIN HAYATI VE ESERLERİ.....1

1.1. HAYATI.....	1
1.2. ESERLERİ.....	9
1.2.1. Kitapları.....	9
1.2.2. Yayımlanmış Makaleleri.....	10
1.2.3. Yayımlanmamış Makaleleri ve Nutukları.....	22
1.2.4. Konuşmaları.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF AKÇURA'NIN TARİHÇİLİĞİ.....25

2.1. YUSUF AKÇURA'YA GÖRE TARİH NEDİR?.....	25
2.2. MİLLİ KİMLİK OLUŞTURULMASINDA TARİHİN ÖNEMİ VE TARİH YAZIMI.....	25
2.3. ŞARK MESELESİ'NE FARKLI BİR BAKIŞ AÇISI.....	34
2.4. YUSUF AKÇURA'NIN TARİHİ YANLIŞLARI YIKMA ÇABALARI VE ÇAĞ TAKSİMATI.....	36
2.5. ÖRNEK OLAYLARA İKTİSADİ YÖNDEN BAKIŞ.....	40
2.6. YUSUF AKÇURA UNUTULDU MU?.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF AKÇURA'NIN TARİH ÖĞRETİMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ.....	45
---	----

3.1. OSMANLI DÖNEMİ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM KURUMLARI HAKKINDA GÖRÜŞLERİ.....	45
3.2. CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM KURUMLARI HAKKINDA GÖRÜŞLERİ.....	51
3.3. SERBEST DERSLER.....	55
3.4. YUSUF AKÇURA’NIN TARİH ÖĞRETİMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ.....	60
3.4.1. Yusuf Akçura’ya Göre Tarihin Metodolojisinde ve Pedagojisinde Takip Olunacak Eserler.....	68
3.4.2. Efsanevi Olayların Tarih Kitaplarından Çıkarılması ve Tarihî Tenkit Usûlleri.....	69
3.4.3. Yusuf Akçura’nın İslam Alemleri, Osmanlı Türkleri ve Türkiye Devleti’nde Okutulan Kitaplar Hakkında Düşünceleri.....	71
3.4.4. Fransa’da Tarih Öğretimi Üzerine Bir Örnek.....	76
3.4.5. Tatarlarda Tarih Öğretimi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme.....	81
3.4.6. Yusuf Akçura ve Tarih Öğretim Usûlü.....	81
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	87

1. BÖLÜM

YUSUF AKÇURA'NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Yusuf Akçura, 2 Aralık 1876 tarihinde Moskova'nın doğusunda bulunan Ulyanovsk (eski adıyla Simbir) şehrinde dünyaya gelmiştir. Akçura ailesinin seceresi Altınordu'ya kadar dayanmaktadır. Büyük dedesi “*Akçura Babay*”, Abdullah Han'ın oğlu Mehmet Şah'ın torunu Hacı Timur Bulat neslindedir.¹

Yusuf Akçura'nın babası çuha fabrikası sahibi olan Hasan Bey, annesi ise Yunusoğulları'ndan Bibi Kamer Banu Hanım'dır. Yunusoğulları Kazan'ın önde gelen tüccar ve sanayici ailelerinden biridir. Öyle ki Rus çarları Kazan'ı ziyaret ettikleri zaman Yunusoğulları'nın konağına misafir olmuşlardır.²

Yusuf Akçura iki yaşında babasını kaybetmiştir. Babası Kazan'dan Simbir'e kızak ile gelirken tam şehre gireceği zaman aniden ölmüştür. O, altı yaşında iken annesi, at ile Kazan'a giderken atın hızlı koşması sonucu yere yuvarlanmış ve annesinin bütün psikolojisi sarsılmıştır.³ Zamanla annesinin işleri bozulmaya başlamış, borçlar da birikince akrabalarının tavsiyesiyle uzaklara gitmeleri öğütlenmiştir. Önce Volga sahilindeki Stravropol kasabasına gitmişlerdir. Ancak burada bir Rus avukat tarafından fabrikanın borçlarından dolayı Bibi Kamer Banu Hanım'ın mallarına haciz konulduğu ve kendisinin polis gözetimi altına alındığı haberi gelmiştir. Bunun üzerine Yusuf Akçura ve annesi İstanbul'a göçmüşlerdir.⁴

Kendisi 6 yaşında annesi ile birlikte İstanbul'a gelip yerleşmiştir (1883). Akçura, annesinin hastalığından dolayı sık sık Bursa'nın Çekirge kaplıcalarına gitmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı İstanbul'a her dönüşlerinde evlerini ve okulunu değiştirmek zorunda kalmışlardır.⁵

¹ Hamit Zübeyr Koşay, “Yusuf Akçura”, *Belleten*, C. 41, S. 162, 1997, s. 390.

² Yusuf Akçura, *Hatıralarım*, Ankara: Hece Yayınları, 2012, s. 21.

³ Yusuf Akçura, *Hatıralarım*, Ankara: Hece Yayınları, 2012, s. 21.

⁴ Akçura, *Hatıralarım*, s. 23.

⁵ Akçura, *Hatıralarım*, s. 24-25.

⁵ Ahmet Temir, *Yusuf Akçura*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s. 11.

Küçük yaşta, Bursa gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun yıllarca başkentliğini yapmış bir şehri ziyaret etmesi onu derinden etkilemiş ve camiler, Osmanlı padişahlarının türbeleri onda izler bırakmıştır.

Yusuf Akçura İstanbul'daki okul hayatına ilk önce Mahmut Paşa Cami yanındaki ilk mektepte başlamıştır. Bu dönemde annesiyle sık sık yer değiştirdikleri için okulunu da değiştirmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Divanyolu'nda bulunan Kara Hafız Mektebi'ne nakil olmuştur. Bu okulda iken Kuran'dan bir sureyi yanlış okuduğu için bir tokat yemiş ve bu yediği tokadı hiç unutamadığını ifade etmiştir.⁶ Onun çalkantılı ilk mektep hayatı devam etmiş ve bu seferde Aksaray Yusufpaşa'da bulunan Yusufpaşa İlk Mektebi'ne kayıt olmuş ve askeri rüştiyeye gidinceye kadar burada okumuştur.

İlkokulu bitirdikten sonra O, Fatih Rüştiyesi'nde kayıtların kapanmış olmasından dolayı Koca Mustafa Paşa Rüştiyesi'ne yazılmıştır (1886). Bu sırada Akçura'nın annesi baharat ticareti yapan Dağıstanlı Osman Bey ile evlenmiştir. O yaşadığı yerin uzağında bir rüştiyeye yazılmış olmasını ise üvey babasının onu annesinden uzaklaştırma isteğinden kaynaklandığını düşünmüştür.⁷ Ancak sonrasında fikri değişmiş ve üvey babası ona öz evladı gibi ilgi göstermiştir.

1889'da Akçura ve annesi, öz babasından kalan çuha fabrikası ile ilgilenmek için Kazan'a gitmişler. Rüştiye'deki okul müdürü Asım Bey, ondan bu seyahati esnasında bir seyahatname yazmasını istemiştir.⁸ Kazan seyahati sırasında tarihçi ve din adamı Şahâbeddin Mercânî ile filolog Kayyûm Nâsırî'yi ziyaret etmiş ve onların Türkçülük konusundaki fikirlerinden etkilenmiştir.⁹ Seyahat esnasında Kazan ile İstanbul arasındaki medeniyet farkı Akçura'nın dikkatini çekmiştir. Kazan'ın İstanbul'a nazaran çok daha modern bir yapıda olduğunu anlamıştır. Ruslar, İstanbul için çamur deryası bir şehir ifadelerini kullanmıştır.¹⁰ Bu seyahatten sonra Akçura İstanbul'a dönmüş Koca Mustafa Paşa Rüştiyesi'ni bitirip 1892'de

⁶ Akçura, *Hatıralarım*, s. 26.

⁷ Akçura, *Hatıralarım*, s. 33.

⁸ Akçura, *Hatıralarım*, s. 40.

⁹ Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016, s. 180.

¹⁰ Akçura, *Hatıralarım*, s. 42-43.

Kuleli Askeri İdadisi'ne girerek, burada hayatı boyunca dost kalacağı Ahmet Ferit ile tanışmıştır. 1894 yılında Harp Okulu öğrencisi olmuş ve daha sonra teğmen rütbesiyle Erkan-ı Harbiye'ye girmiştir.¹¹

Akçura, Harbiye'nin ikinci sınıfında iken Genç Türklük fikirlerine katılma ve hizmet suçlamasıyla 45 günlük bir cezaya çarptırılmıştır. Akçura o dönem Harbiye'nin en çalışkan öğrencilerinden biri olduğu için Mekteb-i Harbiye Nazırı Rıza Paşa, ona öğütler vererek tahsiline devam etmesine izin vermiştir.¹²

Yusuf Akçura 1897'de Erkan-ı Harp sınıfında iken arkadaşı Ahmet Ferit'le birlikte Yıldız Sarayı'nda sorguya çekilmişler ve Taşkıyla Harp Divanı'nda yargılanarak Trablusgarp'taki Fizan'a sürgün edilmişlerdir. Kısa süre sonra saray ve Genç Türkler arasında yapılan bir anlaşma sonucu mahkûmlar Trablusgarp'ta serbestçe yaşama hakkı kazanmışlardır. Rütbeleri geri verilmiş ve Trablusgarp Harbiyesi'nde öğretmenlik ve çeşitli memuriyet görevleri üstlenmişlerdir.¹³

Yusuf Akçura ve Ahmet Ferit 1899 yılında Trablugarp'tan kaçmışlardır. Bu dönemde Trablusgarp'a sık sık gelen İtalyan küçük gemileri ile İngiliz bandıralı maltız kayıkları kapitülasyonlar nedeniyle sıkı kontrol altında tutulamamıştır. Bu durumdan istifade edilerek önce Tunus'a oradan da Fransa'ya kaçmışlardır.¹⁴

Yusuf Akçura'nın Paris'te ilk görüştüğü kişi Türk milliyetçilerinden Doktor Şerefeddin Mağmûmî ona Osmanlılık fikrinin çürüklüğünden, farklı unsurların bir arada yaşamasının imkânsızlığından ve Türk milliyetçiliğinden başka hiçbir fikrin olmadığından bahsetmiştir. Bu sözler onda derin izler bırakmıştır.¹⁵ Mağmûmî aynı zamanda Avrupa basınında ortaya çıkan Türk düşmanlığı hakkında da Akçura'ya bilgi vermiştir.¹⁶

¹¹ François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, çev. Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları, 1986, s. 20.

¹² Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 181.

¹³ Koşay, Yusuf Akçura, s. 393.

¹⁴ Muharrem Feyzi Togay, *Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1944, s. 39.

¹⁵ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 182.

¹⁶ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 278.

Yusuf Akçura ve Ahmet Ferit, Paris'te *Ecole des Sciences Politiques* (Serbest Siyasi İlimler Mektebi)'e kayıt olmuşlardır. O zamanlar bu okulda Emile Boutmy, Albert Sorel, Frantz Funck Brentano, Henri Jean Baptiste Anatole Leroy Beaulieu, Charles Bernard Renouvier, Lucien Levy Bruhl gibi ciddi Fransız milliyetperverleri olan âlimlerden dersler almıştır.¹⁷ Akçura'ya göre bu âlimlerin ortak özelliği ciddi milliyetçi olmalarıydı.¹⁸

Yusuf Akçura, Paris'te okuluna devam ederken aynı zamanda Genç Türkler ile de temas kurmuştur. Genç Türkler'in liderlerinden olan Ahmet Rıza tarafından yayınlanan "*Şûray-ı Ümmet*" gazetesine birkaç makale, Fransızca "*Meşveret*" gazetesine de Midhat Paşa ile ilgili bir makale yazıp vermiştir.¹⁹ "*Meşveret*"te tarih konularıyla ilgili yazdığı yazılarda A. Malet ve Debidur'un Osmanlı tarihi ile ilgili olumsuz düşüncelerini eleştirmiştir.²⁰

Yusuf Akçura 1903 senesinde Serbest Siyasi İlimler Mektebi'ni hazırladığı "*Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihine Ait Bir Tecrübe*" adlı tez ile üçüncü bitirmiştir.²¹

Okulunu bitirdikten sonra Osmanlı Devleti sınırlarından giremeyeceği için Kazan civarındaki Züyebaşı köyündeki amcası Yusuf Bey'in yanına gitmiştir.²² Yusuf Akçura burada ünlü "*Üç Tarz-ı Siyaset*" adlı makalesini yazmış ve yayımlanması için Kahire'deki "*Türk*" gazetesine göndermiştir. "*Üç Tarz-ı Siyaset*" adlı makalesinde Türk milliyetçiliğinin İslamiyet'ten çok daha üstün bir ilke olduğunu açıklamış ve İslamiyet fikrinin ise bu temel ilkeye hizmet etmesi gerektiğini ifade etmiştir.²³

Akçura, Rusya'ya geldiği zaman, bütün Türk dünyasında, kültürel ve siyasi alanlarda, milliyet fikrinin yararlı ve uygulanabilir olduğunu düşünmüştür. Rusya'da bulunduğu yıllarda, ortam bu fikrin yayılmasına müsaitti. 1905 senesinde yaşanan Rus-Japon Savaşında Rus orduları bozguna uğrayınca Rusya'da 1905 İhtilali gerçekleşmiş ve Rusya'da

¹⁷ Nadir Devlet, "Yusuf Akçura'nın Hayatı", *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu (11-12 Mart 1985), Bildiriler Kitabı*, Ankara 1987, s. 22.

¹⁸ Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, s. 278.

¹⁹ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 183.

²⁰ Zeki Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarihçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1588.

²¹ Koşay, Yusuf Akçura, s. 393.

²² Akçura, *Hatıralarım*, s. 111.

²³ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016, s. 97.

meşrutiyet ilan olunmuştur.²⁴ Bu ihtilal sonucunda bir takım reformlar yapılmıştır. Bu reformlardan bahsetmek gerekirse; vicdan hürriyetinin sağlanması, hukukta eşitlik (Bu madde sonucunda Türkler ilk kez Duma adı verilen mecliste temsil hakkı kazanmışlar ve ‘‘Rusya Müslümanlararası İttifak Fırkası’’nı kurmuşlardır.), kültürde serbestlik yani okul kurma ve serbest yayın hakkı gibi bir takım haklar kazanılmıştır.

Yusuf Akçura, bu vaziyetten derhal istifade ederek siyasi sahada Türk Milliyetçiliği fikirlerini her alanda yaymaya uğraşmıştır. Kazan’da gençliği aydınlatma maksadıyla o zaman yenilikçi bir eğitim veren ‘‘*Medrese-i Muhammediyye*’’de Osmanlı-Türk Edebiyatı, coğrafya ve tarih öğretmenliği yapmış ve Kazan Türkçesiyle çıkan ilk milli gazete olan ‘‘*Kazan Muhbiri*’’ adlı bir gazete çıkarmıştır. Bu gazetenin yazı işleri başkanlığında bulunmuştur.²⁵

Rusya’da yumuşayan siyaset ortamından faydalanılarak 15 Ağustos 1905 tarihinde Rusya içindeki bütün Müslüman Türk temsilcilerinin katılmasıyla Mekerce’de (Nijniy Novgorod) ‘‘*Rusya Müslümanları Birinci Kongresi*’’nde, Yusuf Akçura’nın teklifi üzerine ‘‘*Müslüman İttifakı*’’ adlı bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyet 13 Ocak 1906’da Petersburg’da düzenlenen ikinci ve 16-21 Ağustos 1906’da Mekerce’de toplanan üçüncü kongrede siyasi bir parti haline getirilerek resmileştirilmiştir. Bu parti 1907 yılına kadar Rusya’daki Müslüman Türk topluluklarının haklarını korumaya çalışmıştır.²⁶

‘‘*Müslüman İttifakı*’’, I. ve II. Duma seçimleri sırasında başarılı faaliyet göstermiş ve birçok Türk illerinden mebuslar seçilmiş ve meclise girmişlerdir. Ancak bu durum fazla uzun ömürlü olmamış ve Çar, 3 Haziran 1907’de çıkardığı bir fermanla meclisi dağıtmıştır. Yusuf Akçura da Rus hükümeti tarafından geçici ve kasıtlı olarak gözaltına alınmış bulunduğundan seçimlere katılamamıştır.²⁷ 1907 yılından itibaren Rusya’da tekrar eski baskı dönemi başlayınca Yusuf Akçura, Rus hükümeti tarafından

²⁴ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 190.

²⁵ Akçura, *Hatıralarım*, s. 119.

²⁶ Ahmet Temir, ‘‘*Yusuf Akçura ve Dış Türkler*’’, *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu (11-12 Mart 1985)*, *Bildiriler Kitabı*, Ankara 1987, s. 100-101.

²⁷ Koşay, Yusuf Akçura, s. 394.

tekrar takibata uğramış ve artık Rusya'dan ayrılma vakti geldiğini anlamıştır. Yusuf Akçura önce Kırım'da Bahçesaray'da bulunan eniştesi İsmail Gaspıralı'nın yanına gitmiştir. Burada “*Tercüman*” gazetesinde “*Safes*” adıyla bir takım yazılar kaleme almıştır.²⁸ Ancak 1908 yılında Osmanlı ülkesinde Meşrutiyet ilan edildiği haberini alınca hemen İstanbul'a hareket etmiştir. Yusuf Akçura, İstanbul'a geldiği gibi daha okul hayatından tanıdığı bazı Türkçüleri, Necip Asım Bey ve Veled Çelebi Efendi'yi ziyaret ederek siyasi olmayan, sırf kültürel işlerle ilgilenecek bir cemiyetin kurulmasını ve kendilerinin de bu yolda öncü olmalarını rica etmiştir. Böylece Mekteb-i Mülkiye Müdürü Celal Bey'in odasında yapılan bir toplantıda “*Türk Derneği*” adıyla bir cemiyet kurulmuştur.²⁹ O, bu derneği şu şekilde nitelendirmiştir: “*Türkiye’de Türk milliyetçiliği esasına müsteniden teşekkül eden ilk cemiyet*”³⁰ fakat *Türk Derneği*'nin ömrü kısa olmuş, yerine 18 Ağustos 1911'de Türk Yurdu kurulmuş ve *Türk Yurdu Dergisi* de yayına başlamıştır. Türk Yurdu'nun kurucuları ise Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali, Doktor Akil Muhtar ve Yusuf Akçura gibi önemli şahsiyetlerdir.³¹ Derginin ilk sayısı Yusuf Akçura müdürlüğünde 7 Aralık 1911 yılında çıkmaya başlamış ve Akçura dergiyi 17 yıl boyunca idare etmiştir. Yusuf Akçura, *Türk Yurdu Dergisi*'ni, Kırım'da İsmail Gaspıralı tarafından yayınlanan “*Tercüman*” gazetesinin küçük kardeşi olarak ilan etmiştir.³² Derginin ilk sayısında, “*Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide dokundurmak istiyoruz.*” Cümlesi ile derginin amacı ortaya konmuştur.³³

12 Mart 1912'de *Türk Ocağı* kurulmuştur. Aslında *Türk Ocağı*'nin kuruluşu daha eskidir. 1911 ilkbaharında Askeri Tıbbiyesinde bir zümre 190 imza ile dönemin Türkçülerine müracaat etmişler ve bu ocağın temelini

²⁸ Devlet, Yusuf Akçura'nın Hayatı, s. 27.

²⁹ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 242.

³⁰ Mehmet Kaan Çalen, *Osmanlılık ve İslamcılık Karşısında Türkçülük*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017, s. 41.

³¹ Devlet, Yusuf Akçura'nın Hayatı, s. 28.

³² Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 27.

³³ Çalen, *Osmanlılık ve İslamcılık*, s. 43.

atmışlardır.³⁴ *Türk Ocağı*'nin amacı, Osmanlılara Türklerin sadece Türkiye sınırları içinde yaşamadığını anlatmaya çalışmaktır.³⁵

Yusuf Akçura, yayın hayatında yoğun bir şekilde ilerlerken aynı zamanda askerlik mesleğini de devam ettirmiştir. Ekim 1912-Temmuz 1913 tarihleri arasındaki Balkan Savaşı'na da Erkan-ı Harp Yüzbaşısı olarak katılmıştır.³⁶

1916 yılında "*Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti*" adlı bir cemiyet kurulmuş ve cemiyetin başkanı da Yusuf Akçura olmuştur. Bu cemiyet Sofya, Budapeşte, Viyana, Zürih ve Berlin gibi Avrupa'nın önemli şehirlerinde konferanslar vermiştir. Rusya Türkleri hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre ve ABD gibi tarafsız ülkelerde de Rusya Türklerinin durumu hakkında bilgiler verilmiştir.³⁷

1918 yılında Rusya'da, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin temsilcisi olarak bir yıl bulunmuştur. Amacı ise Rusya'daki Türk esirleri kurtarmak için görüşmeler yapmaktır. Yusuf Akçura'nın tahminlerine göre 20-30 bin Kuzey ve Güney Kafkasya'da, 20-30 bin de Rusya'nın diğer kısımlarında Osmanlı esiri olduğunu hesaplamıştır.³⁸ Rusya'da görüşme fırsatı bulduğu esirlere elden nakdi yardım yapmış, görüşemediği esirlere ise Almanya, İsveç ve Danimarka Kızılhaç'ı vasıtasıyla maddi yardımlar göndermiştir.

1919 yılında İstanbul'a geri döndüğünde, yakın arkadaşı Ahmet Ferit Bey'in kurduğu siyasi bir oluşum olan "*Milli Türk Fırkası*" na katılmıştır. Bu parti Mustafa Kemal'in Anadolu hareketine yakınlık duymuş ve "*Türk*" adını taşıyan ilk siyasi parti olma ayrıcalığına da erişmiştir.³⁹ İtilaf Devletleri İstanbul'u işgale başlayınca Yusuf Akçura'da bundan nasibini almış ve *Türk Ocağı* basılarak kapatılmıştır. Yusuf Akçura'da Agopyan

³⁴ Koşay, Yusuf Akçura, s. 397.

³⁵ Devlet, Yusuf Akçura'nın Hayatı, s. 29.

³⁶ Gürhan Kat, *Cumhuriyet Döneminde Yusuf Akçura*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2010, s. 26.

³⁷ Devlet, Yusuf Akçura'nın Hayatı, s. 30.

³⁸ Yusuf Akçura, *Birinci Dünya Savaşı Sonrası Rusya'da Esaret Yılları*, Balıkesir: Altın Post Yayıncılık, 2012, s. 99.

³⁹ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 104.

Hanı'na esir edilmiştir.⁴⁰ Ancak Akçura'nın esaret günleri uzun sürmemiştir. Hapisten çıkınca Trablusgarp Komutanı Müşir Recep Paşa'nın yaveri Şevket Paşa'nın kızı Selma Hanım ile evlenmiştir.⁴¹ İstanbul'da fazla kalmayarak eşi Selma Hanım, Şair Mehmet Emin (Yurdakul) ile birlikte İnebolu güzergâhı üzerinden Anadolu'ya geçerek, Mustafa Kemal'in başlattığı Milli Mücadele Hareketine katılmışlardır.⁴²

Yusuf Akçura, Ankara'ya gelince “*Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti*”ne üye olmuş ardından da bu heyetin başkanlığını yapmıştır. Sonra II. İnönü Savaşı'ndan Sakarya Savaşı'nın sonuna kadar ki sürede Kazım Karabekir'in komutasında Yedek Kurmay Yüzbaşı olarak bulunmuştur.⁴³ Daha sonra Doğu sorunları müşaviri olarak Hariciye Vekâleti'nde çalışmıştır. O sıralarda Türk-Sovyet ilişkilerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ukrayna Cumhuriyeti Olağanüstü Komiseri Frunze'nin Ankara'da yaptığı görüşmeler sırasında Akçura önemli rol oynamıştır. Burada yaptığı konuşmada Rus medeniyetini ve Lenin'i öven ifadeler kullanmış, Rusya'daki yeni rejiminden övgüyle bahsetmiştir.⁴⁴

11 Ağustos 1923-11 Mart 1935 tarihleri arasında II. III. ve IV. dönem İstanbul'dan ve V. dönem de Kars'tan milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunmuştur. 1925 yılında faaliyete başlayan Ankara Hukuk Mektebi'nde Siyasi Tarih derslerini vermek üzere atanmıştır. 1931'de Mustafa Kemal'in Türk Tarih Kurumu'nu kurmakla görevlendirdiği ilim insanları içinde yer almış ve 1932 yılında da bu kurumun başkanı seçilmiştir. 1933'te İstanbul Üniversitesi'nin yeniden kurulmasıyla Siyasi Tarih profesörlüğüne getirilmiştir. Akçura, Kars milletvekili iken 12 Mart 1935'te İstanbul Üniversitesi'nden Göztepe'deki evine dönerken vapurda fenalaşmış ve Haydarpaşa Hastanesinde kalp krizi sonucu vefat etmiştir.⁴⁵ Yusuf Akçura'nın cenazesi Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir.

⁴⁰ Devlet, Yusuf Akçura'nın Hayatı, s. 31.

⁴¹ Temir, *Yusuf Akçura*, s. 72.

⁴² Temir, *Yusuf Akçura*, s. 63.

⁴³ Temir, *Yusuf Akçura*, s. 64.

⁴⁴ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 105.

⁴⁵ Koşay, Yusuf Akçura, s. 398.

1.2. Eserleri

Tatar asıllı bir Türk olan Yusuf Akçura, Türkçe'nin çeşitli lehçelerinin yanında Rusça ve Fransızca dillerini de bilmektedir. Eserlerini kaleme alırken, bu dilleri bilmenin verdiği avantajla, yabancı yazarların eserlerinden de faydalanmıştır. Kitaplarının yanında *Sırat-ı Müstakim*, *Şura-yı Ümmet*, *Ahbar*, *Tercüman*, *Vakit* ve *Türk Yurdu* gibi dergilerde çeşitli makaleleri de yayımlanmıştır. Eşi Selma Hanım, onunla ilgili şu anısını aktarır:

“Geceleri uykudan uyanırdım. Saat üçü çalmış. Yusuf yok. Kendimi aşıya atardım. Soba sönmüş. Elleri buz gibi. Üstü sigara külü içinde, farkında bile değil, yazıp duruyor (Osmanlı Tarihi üzerine son eserini bitirmeye çalışıyordu). Sabah olunca, duvarda asılı programa bakıyor ve dersine koşuyordu. Böylece, son vazifesine de koştu. Son gidişinde, yine, omuzları hafif kalkık, iki eli cebinde, ayaklarında kalın, beyaz yün çorapları, yüzü büsbütün incelmışti.”⁴⁶

Yusuf Akçura son derece üretken bir yazardır. Ömrünün son zamanlarına kadar bir şeyler üretmek, bildiklerini diğer insanlara aktarmak için uğraşmıştır. Bu bölümde Akçura'nın eserleri belli başlıklar altında toplanmıştır.

1.2.1. Kitapları

Ulûm ve Tarih (Kazan, 1906)

Alimcan-el Barudi Tercüme-i Hali (Kazan, 1907)

Üç Haziran Vak'â-yi Müessifesi (Orenburg, 1907)

Mevkûfiyet Hatıraları (Kazan, 1907)

Üç Tarz-ı Siyaset (İstanbul, 1912)

⁴⁶ Emel Esin, “Akçura-Oğlu Yusuf Bey'e Dair Hatıralar”, *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu (11-12 Mart 1985)*, *Bildiriler Kitabı*, Ankara 1987, s. 41.

Eski Şûrâ-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden (İstanbul, 1913)

Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanlarının Şimdiki Vaziyeti ve Emelleri
(İstanbul, 1914)

Türk, Cermen ve İslavların Münasebat-ı Tarihileri (İstanbul, 1914)

Şark Meselesine Ait Tarihi Siyasi Notları (İstanbul, 1920)

Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar
(İstanbul, 1923)

Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale (İstanbul, 1924)

Tarihi Siyasi Dersleri I-IV (İstanbul, 1927-1935)

Türk Yılı (İstanbul, 1928)

Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (İstanbul, 1940)

Ta Kendim ya da Defter-i Amalim (İstanbul, 1944)

1.2.2 Yayımlanmış Makaleleri

İlk Büyük Türk Tarihçisi; Kazanlı Şahabettin Mercani⁴⁷

Kader⁴⁸

⁴⁷ Yusuf Akçura, "İlk Büyük Türk Tarihçisi; Şahabettin Mercani", *Musavver Malûmat Gazetesi*, 2 Ocak 1897.

⁴⁸ Yusuf Akçura, "Kader", *Şura-yı Ümmet*, 9 Mayıs 1902.

Glohofski'nin Nutku Üzerine Mütalaa⁴⁹

Bir Tavsiye⁵⁰

Şark Meselesine Dair⁵¹

Nur ve Zulmet⁵²

Rusya İhtilâli'ne Dair⁵³

Ders Kitapları⁵⁴

Yana Zakonlar Kütkende I⁵⁵

Yana Zakonlar Kütkende II⁵⁶

Hemşehrilerimizden Hatlar⁵⁷

Yana Zakonlar Kütkende III⁵⁸

Hemşehrilerimizden Hatlar⁵⁹

Yana Zakonlar Kütkende IV⁶⁰

⁴⁹ Yusuf Akçura, “Glohofski'nin Nutku Üzerine Mütalaa”, *Şura-yı Ümmet*, 21 Haziran 1902.

⁵⁰ Yusuf Akçura, “Bir Tavsiye”, *Şura-yı Ümmet*, 3 Kasım 1902.

⁵¹ Yusuf Akçura, “Şark Meselesine Dair”, *Şura-yı Ümmet*, 1 Aralık 1902.

⁵² Yusuf Akçura, “Nur ve Zulmet”, *Şura-yı Ümmet*, 29 Ocak 1903.

⁵³ Yusuf Akçura, “Rusya İhtilâli'ne Dair”, *Şura-yı Ümmet*, 14 Eylül 1905.

⁵⁴ Yusuf Akçura, “Ders Kitapları”, *Ahbar*, S. 3, 14 Aralık 1907.

⁵⁵ Yusuf Akçura, “Yana Zakonlar Kütkende I”, *Ahbar*, S. 11, 7 Ocak 1908.

⁵⁶ Yusuf Akçura, “Yana Zakonlar Kütkende II”, *Ahbar*, S. 12, 9 Ocak 1908.

⁵⁷ Yusuf Akçura, “Hemşehrilerimizden Hatlar”, *Ahbar*, S. 13, 11 Ocak 1908.

⁵⁸ Yusuf Akçura, “Yana Zakonlar Kütkende III”, *Ahbar*, S. 18, 25 Ocak 1908.

⁵⁹ Yusuf Akçura, “Heşehrilerimizden Hatlar”, *Ahbar*, S. 19, 28 Ocak 1908.

⁶⁰ Yusuf Akçura, “Yana Zakonlar Kütkende IV”, *Ahbar*, S. 20, 30 Ocak 1908.

Yana Zakonlar Kütkende V⁶¹

Yana Zakonlar Kütkende⁶²

İptidai Talimnin Umumileştirilmesi I⁶³

İptidai Talimnin Umumileştirilmesi II⁶⁴

İptidai Talimnin Umumileştirilmesi III⁶⁵

Rusya-İngiliz Dostluğu⁶⁶

İki Makedonya⁶⁷

İngiliz-Alman Rekabeti⁶⁸

Müteveffâ General İgnatiyef⁶⁹

Yeğenler ve Amcalar⁷⁰

Genç Osmanlılarda Faaliyetler I⁷¹

Türkiye’de Meşrutiyet⁷²

⁶¹ Yusuf Akçura, “Yana Zakonlar Kütkende V”, *Ahbar*, S. 24, 8 Şubat 1908.

⁶² Yusuf Akçura, “Yana Zakonlar Kütkende”, *Ahbar*, S. 28, 18 Şubat 1908.

⁶³ Yusuf Akçura, “İptidai Talimnin Umumileştirilmesi I”, *Ahbar*, S. 39, 14 Mart 1908.

⁶⁴ Yusuf Akçura, “İptidai Talimnin Umumileştirilmesi II”, *Ahbar*, S. 42, 21 Mart 1908.

⁶⁵ Yusuf Akçura, “İptidai Talimnin Umumileştirilmesi III”, *Ahbar*, S. 43, 24 Mart 1908.

⁶⁶ Yusuf Akçura, “Rusya-İngiliz Dostluğu”, *Tercüman*, S. 35, 16 Mayıs 1908.

⁶⁷ Yusuf Akçura, “İki Makedonya”, *Tercüman*, S. 43, 13 Haziran 1908.

⁶⁸ Yusuf Akçura, “İngiliz-Alman Rekabeti”, *Tercüman*, S. 44, 17 Haziran 1908.

⁶⁹ Yusuf Akçura, “Müteveffâ General İgnatiyef”, *Tercüman*, S.48, 1 Temmuz 1908.

⁷⁰ Yusuf Akçura, “Yeğenler ve Amcalar”, *Tercüman*, S. 50, 8 Temmuz 1908.

⁷¹ Yusuf Akçura, “Genç Osmanlılarda Faaliyetler”, *Tercüman*, S. 51, 11 Temmuz 1908.

⁷² Yusuf Akçura, “Türkiye’de Meşrutiyet”, *Tercüman*, S. 53, 18 Temmuz 1908.

Müsâvâtname⁷³

İngiltere-Almanya Rekabeti ve Osmanlı İnkılâbı⁷⁴

Milliyet⁷⁵

Almanlar ve Osmanlı İnkılâbı⁷⁶

Osmanlı Meşrutiyeti ve Türkler⁷⁷

Meşrutiyet, Töre ve Şeriat⁷⁸

Dârülhilâfet Yolundan I⁷⁹

Dârülhilâfet Yolundan II⁸⁰

Dârülhilâfet Yolundan III⁸¹

Dârülhilâfet'ten I⁸²

Türkiye'de Meclis-i Mebûsân Seçimleri⁸³

Osmanlı Meclis-i Mebûsân'ının Açılması⁸⁴

⁷³ Yusuf Akçura, "Müsâvâtname", *Tercüman*, S. 54, 22 Temmuz 1908.

⁷⁴ Yusuf Akçura, "İngiltere-Almanya Rekabeti ve Osmanlı İnkılâbı", *Tercüman*, S. 55. 30 Temmuz 1908.

⁷⁵ Yusuf Akçura, "Milliyet", *Tercüman*, S. 58, 5 Ağustos 1908.

⁷⁶ Yusuf Akçura, "Almanlar ve Osmanlı İnkılâbı", *Tercüman*, S. 61, 15 Ağustos 1908.

⁷⁷ Yusuf Akçura, "Osmanlı Meşrutiyeti ve Türkler", *Tercüman*, S. 62, 19 Ağustos 1908.

⁷⁸ Yusuf Akçura, "Meşrutiyet, Töre ve Şeriat", *Şura*, S. 19, 1908.

⁷⁹ Yusuf Akçura, "Dârülhilâfet Yolundan I", *Vakit*, S. 380, 9 Ekim 1908.

⁸⁰ Yusuf Akçura, "Dârülhilâfet Yolundan II", *Vakit*, S. 385, 9 Ekim 1908.

⁸¹ Yusuf Akçura, "Dârülhilâfet Yolundan III", *Vakit*, S. 387, 28 Ekim 1908.

⁸² Yusuf Akçura, "Dârülhilâfet'ten I", *Vakit*, S. 398, 23 Kasım 1908.

⁸³ Yusuf Akçura, "Türkiye'de Meclis-i Mebûsân Seçimleri", *Vakit*, S. 409, 18 Aralık 1908.

⁸⁴ Yusuf Akçura, "Osmanlı Meclis-i Mebûsân'ının Açılması", *Vakit*, S. 411, 25 Aralık 1908.

Dârülhilâfet'ten II⁸⁵

Dârülhilâfet'ten III⁸⁶

Türkleri Tanıma ve Tanıtma Konferansı⁸⁷

Dârülhilâfet'ten IV⁸⁸

İkinci Konferans⁸⁹

İstanbul'da Tatar Restoranı⁹⁰

Dârülhilâfet'ten V⁹¹

Dârülhilâfet'ten⁹²

Suriye⁹³

Dârülhilâfet'ten VI-I⁹⁴

Dârülhilâfet'ten VI-II⁹⁵

Şubat İhtilali I⁹⁶

⁸⁵ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten II”, *Vakit*, S. 412, 28 Aralık 1908.

⁸⁶ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten III”, *Vakit*, S. 414, 3 Ocak 1909.

⁸⁷ Yusuf Akçura, “Türkleri Tanıma ve Tanıtma Konferansı”, *Vakit*, S. 416, 8 Ocak 1909.

⁸⁸ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten IV”, *Vakit*, S. 418, 13 Ocak 1909.

⁸⁹ Yusuf Akçura, “İkinci Konferans”, *Vakit*, S. 419, 15 Ocak 1909.

⁹⁰ Yusuf Akçura, “İstanbul'da Tatar Restoranı”, *Vakit*, S. 421, 20 Ocak 1909

⁹¹ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten V”, *Vakit*, S. 422, 22 Ocak 1909.

⁹² Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten”, *Vakit*, S. 423, 24 Ocak 1909.

⁹³ Yusuf Akçura, “Suriye”, *Vakit*, S. 426, 31 Ocak 1909.

⁹⁴ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten VI-I”, *Vakit*, S. 434, 21 Şubat 1909.

⁹⁵ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten VI-II”, *Vakit*, S. 435, 24 Şubat 1909.

⁹⁶ Yusuf Akçura, “Şubat İhtilali I”, *Vakit*, S. 436, 26 Şubat 1909.

Şubat İhtilali II⁹⁷

Dârülhilâfet'ten VII-I⁹⁸

Dârülhilâfet'ten VII-II⁹⁹

Dârülhilâfet'ten VIII¹⁰⁰

Dârülhilâfet'ten IX-I¹⁰¹

Dârülhilâfet'ten IX-II¹⁰²

Dârülhilâfet'ten X-I¹⁰³

Dârülhilâfet'ten X-II¹⁰⁴

İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler¹⁰⁵

İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler II¹⁰⁶

İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler III-I¹⁰⁷

⁹⁷ Yusuf Akçura, “Şubat İhtilali II”, *Vakit*, S. 437, 28 Şubat 1909.

⁹⁸ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten VII-I”, *Vakit*, S. 440, 7 Mart 1909.

⁹⁹ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten VII-II”, *Vakit*, S. 441, 10 Mart 1909.

¹⁰⁰ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten VIII”, *Vakit*, S. 442, 12 Mart 1909.

¹⁰¹ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten IX-I”, *Vakit*, S. 444, 17 Mart 1909.

¹⁰² Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten IX-II”, *Vakit*, S. 445, 19 Mart 1909.

¹⁰³ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten X-I”, *Vakit*, S. 447, 24 Mart 1909.

¹⁰⁴ Yusuf Akçura, “Dârülhilâfet'ten X-II”, *Vakit*, S. 454, 14 Nisan 1909.

¹⁰⁵ Yusuf Akçura, “İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler”, *Vakit*, S. 467, 9 Mayıs 1909.

¹⁰⁶ Yusuf Akçura, “İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler II”, *Vakit*, S. 469, 14 Mayıs 1909.

¹⁰⁷ Yusuf Akçura, “İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler III-I”, *Vakit*, S. 472, 23 Mayıs 1909.

İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler III-II¹⁰⁸

Dârülhilâfet'ten Dönerken I¹⁰⁹

Dârülhilâfet'ten Dönerken II¹¹⁰

Dârülhilâfet'ten Dönerken III¹¹¹

İspanya İhtilali¹¹²

Geçen Osmanlı İnkılabı ve Avrupa Entrikaları¹¹³

İstanbul Mektupları I¹¹⁴

İstanbul Mektupları II¹¹⁵

İstanbul Mektupları III¹¹⁶

Meclis-i Umumi'de Siyaset-i Umumiye Müzakeresi-i İttihad-ı Anasır Meselesi¹¹⁷

Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam¹¹⁸

¹⁰⁸ Yusuf Akçura, "İstanbul'da Kanlı Günler ve Büyük Değişiklikler III-II", *Vakit*, S. 474, 28 Mayıs 1909

¹⁰⁹ Yusuf Akçura, "Dârülhilâfet'ten Dönerken I", *Vakit*, S. 507, 15 Ağustos 1909.

¹¹⁰ Yusuf Akçura, "Dârülhilâfet'ten Dönerken II", *Vakit*, S. 508, 18 Ağustos 1909.

¹¹¹ Yusuf Akçura, "Dârülhilâfet'ten Dönerken III", *Vakit*, S. 509, 20 Ağustos 1909.

¹¹² Yusuf Akçura, "İspanya İhtilali", *Vakit*, S. 510, 22 Ağustos 1909.

¹¹³ Yusuf Akçura, "Geçen Osmanlı İnkılabı ve Avrupa Entrikaları", *Tercüman*, S. 45, 7 Kasım 1909.

¹¹⁴ Yusuf Akçura, "İstanbul Mektupları I" *Vakit*, S. 868, 1 Kasım 1909.

¹¹⁵ Yusuf Akçura, "İstanbul Mektupları II", *Vakit*, S. 869, 5 Kasım 1909.

¹¹⁶ Yusuf Akçura, "İstanbul Mektupları III", *Vakit*, S. 874, 11 Kasım 1909.

¹¹⁷ Yusuf Akçura, "Meclis-i Umumi'de Siyaset-i Umumiye Müzakeresi-i İttihad-ı Anasır Meselesi", *Sırat-ı Müstakim*, C.5, Aded: 121, 16 Aralık 1910.

¹¹⁸ Yusuf Akçura, "Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam", *Sırat-ı Müstakim*, Aded: 101, 1910a.

Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam 2¹¹⁹

Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam 3¹²⁰

Türkler ve İslavlar¹²¹

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han I¹²²

Türk Aleminde¹²³

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han II¹²⁴

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han III¹²⁵

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han IV¹²⁶

Türk Aleminde¹²⁷

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han V¹²⁸

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han VI¹²⁹

¹¹⁹ Yusuf Akçura, "Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam 2", *Sırat-ı Müstakim*, C. 4, Aded: 102, 1910b.

¹²⁰ Yusuf Akçura, "Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam 3", *Sırat-ı Müstakim*, C. 4, Aded: 103, 1910c.

¹²¹ Yusuf Akçura, "Türkler ve İslavlar", *Sırat-ı Müstakim*, C. 4, Aded: 104, 1910d.

¹²² Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han I", *Türk Yurdu*, S. 1, 30 Kasım 1911.

¹²³ Yusuf Akçura, "Türk Aleminde", *Türk Yurdu*, S. 1, 30 Kasım 1911.

¹²⁴ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han II", *Türk Yurdu*, S. 2, 20 Aralık 1911.

¹²⁵ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han III", *Türk Yurdu*, S. 3, 24 Aralık 1911.

¹²⁶ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han IV", *Türk Yurdu*, S. 4, 11 Ocak 1912.

¹²⁷ Yusuf Akçura, "Türk Aleminde", *Türk Yurdu*, S. 4, 11 Ocak 1912.

¹²⁸ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han V", *Türk Yurdu*, S. 5, 25 Ocak 1912.

¹²⁹ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han VI", *Türk Yurdu*, S. 6, 10 Şubat 1912.

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han VII¹³⁰

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han VIII¹³¹

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han IX¹³²

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han X¹³³

Türklük Şuuru¹³⁴

Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han XI¹³⁵

Geç Kalmış Bir Başlangıç¹³⁶

Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Mütalaalar¹³⁷

Hakimler Şehrinde, Hakimler Arasında Geçen Bir Hafta¹³⁸

Türklerin İlk Tayyarecisi¹³⁹

¹³⁰ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han VII", *Türk Yurdu*, S. 7, 22 Şubat 1912.

¹³¹ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han VIII", *Türk Yurdu*, S. 8, 7 Mart 1912.

¹³² Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han IX", *Türk Yurdu*, S. 9, 22 Mart 1912.

¹³³ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han X", *Türk Yurdu*, S. 10, 4 Nisan 1912.

¹³⁴ Yusuf Akçura, "Türklük Şuuru", *Türk Yurdu*, S. 10, 4 Nisan 1912.

¹³⁵ Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han XI", *Türk Yurdu*, S. 11, 10 Nisan 1912.

¹³⁶ Yusuf Akçura, "Geç Kalmış Bir Başlangıç", *Türk Yurdu*, S. 12, 2 Mayıs 1912.

¹³⁷ Ahmed Hikmet, "Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Mütalaalar", Çev. Yusuf Akçura, *Türk Yurdu*, S. 12, 2 Mayıs 1912.

¹³⁸ Yusuf Akçura, "Hakimler Şehrinde, Hakimler Arasında Geçen Bir Hafta", *Vakit*, S. 973, 20 Mayıs 1912.

¹³⁹ Yusuf Akçura, "Türklerin İlk Tayyarecisi", *Türk Yurdu*, S. 15, 13 Haziran 1912.

İstanbul'un Türk Mahallelerinde Çıkan Kasıtlı Yangınlar¹⁴⁰

Emel ve İdeal¹⁴¹

İntikad ve Takriz: Türk ve Tatar Tarihi¹⁴²

Türklerin Büyük Muallimi ve Müverrihi İsmail Bey Gasprinski¹⁴³

İsveç ve Lehistan¹⁴⁴

Tarihi Mevzimizde¹⁴⁵

Türk ve Tatar Birdir ve Medeniyete Hizmet Etmişlerdir¹⁴⁶

Türklük Şuuru: 1328 Seferi¹⁴⁷

Türklük Şuuru: Lütfi Fikri Beyin Yeni Fırkası¹⁴⁸

Türklük¹⁴⁹

Ahmet Midhat Efendi¹⁵⁰

¹⁴⁰ Yusuf Akçura, "İstanbul'da Türk Mahallerinde Çıkan Kasıtlı Yangınlar", *Türk Yurdu*, S. 15, 13 Haziran 1912.

¹⁴¹ Yusuf Akçura, "Emel ve İdeal", *Türk Yurdu*, S. 16, 27 Haziran 1912.

¹⁴² Yusuf Akçura, "İntikad ve Takriz: Türk ve Tatar Tarihi", *Türk Yurdu*, S. 18, 8 Ağustos 1912.

¹⁴³ Yusuf Akçura, "Türklerin Büyük Muallim ve Müverrihi İsmail Bey Gasprinski", *Türk Yurdu*, S. 22, 19 Eylül 1912.

¹⁴⁴ Yusuf Akçura, "İsveç ve Lehistan", *Türk Yurdu*, S. 23, 3 Ekim 1912.

¹⁴⁵ Yusuf Akçura, "Tarihi Mevzimizde", *Türk Yurdu*, S. 24, 17 Ekim 1912.

¹⁴⁶ Yusuf Akçura, "Türk ve Tatar Birdir ve Medeniyete Hizmet Etmişlerdir", *Türk Yurdu* Altın Armağan, S. 24, 17 Ekim 1912.

¹⁴⁷ Yusuf Akçura, "Türklük Şuuru: 1328 Seferi", *Türk Yurdu*, S. 25, 31 Ekim 1912.

¹⁴⁸ Yusuf Akçura, "Türklük Şuuru: Lütfi Fikri Beyin Yeni Fırkası", *Türk Yurdu*, S. 29, 26 Aralık 1912

¹⁴⁹ Yusuf Akçura, "Türklük", *Salname-i Servet-i Fünun*, İstanbul, 1912.

¹⁵⁰ Yusuf Akçura, "Ahmed Midhat Efendi", *Türk Yurdu*, S. 30, 9 Ocak 1913.

Siyasiyat ve İçtimaiyat: Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri¹⁵¹

Matbuat: Tanzimatçılık Aleyhine¹⁵²

İtikad ve Takriz: Mektep Müzesi¹⁵³

Türklük¹⁵⁴

Fikir Sormak: Avrupa'da Okuyan Türk Talebimizden Bir Sual¹⁵⁵

Türk Dünyası¹⁵⁶

Bayram İhtiyacı¹⁵⁷

Osmanlı Saltanatı Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe¹⁵⁸

1329 Senesinde Siyaset-i Umumiye¹⁵⁹

1329 Senesinde Türk Dünyası¹⁶⁰

Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair¹⁶¹

Muallime Dair¹⁶²

¹⁵¹ Yusuf Akçura, “Siyasiyat ve İçtimaiyat: Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri”, *Türk Yurdu*, S. 33, 20 Şubat 1913.

¹⁵² Yusuf Akçura, “Matbuat: Tanzimatçılık Aleyhine”, *Türk Yurdu*, S. 35, 20 Mart 1913.

¹⁵³ Yusuf Akçura, “İtikad ve Takriz: Mektep Müzesi”, *Türk Yurdu*, S. 48, 18 Eylül 1913.

¹⁵⁴ Yusuf Akçura, “Türklük”, *Türk Yurdu Altın Armağan*, S. 48, 18 Eylül 1913.

¹⁵⁵ Yusuf Akçura, “Fikir Sormak: Avrupa'da Okuyan Türk Talebimizden Bir Sual”, *Türk Yurdu*, S. 50, 16 Ekim 1913.

¹⁵⁶ Yusuf Akçura, “Türk Dünyası”, *İl*, S. 2, 30 Ekim 1913.

¹⁵⁷ Yusuf Akçura, “Bayram İhtiyacı”, *Türk Yurdu*, S. 52, 13 Kasım 1913.

¹⁵⁸ Yusuf Akçura, “Osmanlı Saltanatı Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe”, *Bilgi Mecmuası*, S. 1, Kasım 1913.

¹⁵⁹ Yusuf Akçura, “1329 Senesinde Siyaset-i Umumiye”, *Türk Yurdu*, S. 61, 19 Mart 1914.

¹⁶⁰ Yusuf Akçura, “1329 Senesinde Türk Dünyası”, *Türk Yurdu*, S. 63, 16 Nisan 1914.

¹⁶¹ Yusuf Akçura, “Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair”, *Türk Yurdu*, S. 67, 26 Mayıs 1914.

¹⁶² Yusuf Akçura, “Muallime Dair”, *Türk Yurdu*, S. 72, 10 Aralık 1914.

Türk Dünyasından: Cihan Harbi ve Türkler¹⁶³

Şarkta Milliyet Fikri¹⁶⁴

Talim ve Terbiye: Düşünülecek Meselelerimizden¹⁶⁵

Tarih: Nureddin İbnü-ş Şehid¹⁶⁶

Sarhoşluğa Karşı¹⁶⁷

İtilaf-ı Müselles Devletlerin Neşriyatına Nazaran Harbi Umuminin Menşeleri¹⁶⁸

Mahalle ve Müftülük Teşkilatı: Bu Teşkilatın Islahına Dair Arzu ve Teşebbüsler, Yeni Orenburg Müftüsü¹⁶⁹

Akvam-ı Müslime Tarihi'nin Devrelere Taksimi¹⁷⁰

Milliyetçilik, Halkçılık¹⁷¹

Milliyet ve Maiset¹⁷²

¹⁶³ Yusuf Akçura, “Türk Dünyasından: Cihan Harbi ve Türkler”, *Türk Yurdu*, S. 73, 24 Aralık 1914.

¹⁶⁴ Yusuf Akçura, “Şarkta Milliyet Fikri”, *Nevasat-i Milli*, 1914.

¹⁶⁵ Yusuf Akçura, “Talim ve Terbiye: Düşünülecek Meselelerimizden”, *Türk Yurdu*, S. 75, 21 Ocak 1915.

¹⁶⁶ Yusuf Akçura, “Tarih: Nureddin İbnü-ş Şehid”, *Türk Yurdu*, S. 84, 3 Haziran 1915.

¹⁶⁷ Yusuf Akçura, “Sarhoşluğa Karşı”, *Türk Yurdu*, S. 86, 1 Temmuz 1915.

¹⁶⁸ Yusuf Akçura, “İtilaf-ı Müselles Devletlerin Neşriyatına Nazaran Harbi Umuminin Menşeleri”, *Türk Yurdu*, S. 86, 1 Temmuz 1915.

¹⁶⁹ Yusuf Akçura, “Mahalle ve Müftülük Teşkilatı: Bu Teşkilatın Islahına Dair Arzu ve Teşebbüsler, Yeni Orenburg Müftüsü”, *Türk Yurdu*, S. 92, 23 Eylül 1915.

¹⁷⁰ Yusuf Akçura, “Akvam-ı Müslime Tarihi'nin Devrelere Taksimi”, *Türk Yurdu*, S. 143, 13 Eylül 1917.

¹⁷¹ Yusuf Akçura, “Milliyetçilik, Halkçılık”, *Yeni Gün*, 19 Nisan 1923.

¹⁷² Yusuf Akçura, “Milliyet ve Maiset”, *Hilal-i Ahmer*, 13 Mayıs 1923.

Galip Geldik, Muzaffer Olacağız¹⁷³

Tecellî Günü¹⁷⁴

Ziya Gökalp Bey Hakkında Hatıra ve Mülâhazalar¹⁷⁵

Tarihi Görüşe Dair¹⁷⁶

Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu¹⁷⁷

İktisadiyat: Çok İyi Bir Bakış¹⁷⁸

Türkçülük-Türklük Fikri, Türkçülük Cereyanı, Türk Ocakları¹⁷⁹

1.2.3. Yayımlanmamış Makale ve Nutukları

Cihan Harbine İştirakimiz ve İstikbalimiz (Nutuk)¹⁸⁰

İttifaka Dair¹⁸¹

Celadet Gösteriniz!¹⁸²

¹⁷³ Yusuf Akçura, “Galip Geldik, Muzaffer Olacağız”, *Hilal-i Ahmer*, 27 Temmuz 1923.

¹⁷⁴ Yusuf Akçura, “Tecellî Günü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Nisan 1924.

¹⁷⁵ Yusuf Akçura, “Ziya Gökalp Bey Hakkında Hatıra ve Mülâhazalar”, *Türk Yurdu*, S. 164-3, Aralık 1924.

¹⁷⁶ Yusuf Akçura, “Tarihi Görüşe Dair”, *Türk Yurdu*, S. 166-5, Şubat 1925.

¹⁷⁷ Yusuf Akçura, “Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu”, *Türk Yurdu*, S. 168-7, Nisan 1925.

¹⁷⁸ Yusuf Akçura, “İktisadiyat: Çok İyi Bir Bakış”, *Türk Yurdu*, S. 204-43, Ekim 1928.

¹⁷⁹ Yusuf Akçura, “Türkçülük-Türklük Fikri, Türkçülük Cereyanı, Türk Ocakları”, *Türk Yılı 1928*, 1928.

¹⁸⁰ İstanbul Türk Ocağı’nda 16 Eylül 1919 tarihinde irad edilmiş bir nutuktur.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, haz. Erol Kılınç, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016, s. 21.

¹⁸¹ Lütfi Fikri Beyin İleri’de yayımlanan bir makalesi üzerine 9 Haziran 1920’de yazılmış, fakat hiçbir yerde neşrolunmamıştır.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 33.

¹⁸² Bekir Sami Bey heyetinin Ankara’ya dönüşünden sonra, 26 Nisan 1921’de yazılmış fakat neşrolunmamıştır.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 52.

İktisadiyat ve Fırkalar¹⁸³

1.2.4. Konuşmaları

Vaziyetimiz ve Vazifelerimizden Birisi¹⁸⁴

Derslere Başlarken, Birinci Sene-i Tadrîsîye Nihayetinde, İkinci Sene-i Tadrîsîye İbtidasında¹⁸⁵

Cihad-ı Ekber'e Dair¹⁸⁶

Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair¹⁸⁷

Umdelerimize Dair¹⁸⁸

İktisadi Buhrana Dair¹⁸⁹

Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair¹⁹⁰

¹⁸³ 13 Kasım 1922'de yazılmış fakat neşrolunmamıştır.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 121.

¹⁸⁴ Yusuf Akçura, "Vaziyetimiz ve Vazifelerimizden Birisi", *Sebilü'r Reşad*, 18 Haziran 1921.

¹⁸⁵ Bu üç hitabe Ankara'da serbest halk derslerine başlanırken ve nihayetinde 1921-1922 yıllarında irad olunmuş ve aynen yayımlanmamıştır.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 85.

¹⁸⁶ 5 Aralık 1922'de Bursa Türk Ocağı'nda yapılmış bir konuşmadır.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 129.

¹⁸⁷ 27 Nisan 1923 senesinde Ankara Türk Ocağı'nda yapılmış bir konuşmadır. Yeni Gün'de yayımlanmıştır.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 144.

¹⁸⁸ Bu konuşma 11 Mayıs 1923 yılında İstanbul Darülfünunu Konferans Salonunda yapılmıştır.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 169.

¹⁸⁹ Bu konuşma 1 Haziran 1923 senesinde İstanbul Darül-Muallimini ve Kadıköy Mekteb-i Sultanisi Konferans Salonlarında verilmiştir.

Bk. Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 194.

¹⁹⁰ Yusuf Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair", I. Türk Tarih Kongresi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1932.

2. BÖLÜM

YUSUF AKÇURA’NIN TARİHÇİLİĞİ

2.1. Yusuf Akçura’ya Göre Tarih Nedir?

Yusuf Akçura’nın tarihçi olarak kariyeri 1905-1906 yıllarında Kazan’da “*Medrese-i Muhammediyye*”de ders vermesiyle başlamıştır. Burada tarih ve coğrafya derslerini okuttuğu sırada tarih bilgisi ve ilimlere dair açıklamalarını ihtiva eden “*Ulûm ve Tarih*” adlı neşredilmiştir. Akçura, bu eserinde ilimleri üçe ayırmıştır:

Riyaziye (Matematik): Sayılar ve geometri.

Tabîîye (Fen Bilimleri): Cansız ve canlı tabiattaki hadisatlar.

Ahlakiye (Ahlak): İnsan ve insani olaylardan bahseden ilimler.¹⁹¹

Akçura, tarih ilmini Ahlakiye maddesi içinde incelemiştir. Ona göre, tarihte usulü bilmek için, tarih ilmini tarif etmek gerekmektedir.

Akçura’ya göre tarih; “*İlm-i tarih, nev’i beşerin harekât-ı müşterekelerine ve hayat-ı ictimaiyeyi vücûda getiren her türlü hadiseler hâkim, kavânîni aramaktır.*” Tarihi daha basit olarak Murat Bey; “*Dünyanın ve nev’i beşerin ahvâl-i sâbıkasından bahseden fendir.*” diye açıklamıştır. Sami Bey ise tarihi “*Vakâyi-i mazinin zabt ve nakl ve rivayeti fennîdir*” diye ifade etmiştir.

Akçura, tarihin açıklanmasıyla ilgili tanımlar verdikten sonra genel bir açıklama yaparak “*Demek ki alelade tarihin arzusu insanla ilgili olan geçmişteki olayları bildirmektir. İlim derecesine erişmek isteyen tarih, yalnız gerçek ve doğru olayı kabul ve nakleden tarihtir.*” demiştir.¹⁹²

2.2 Milli Kimlik Oluşturulmasında Tarihin Önemi ve Tarih Yazımı

Akçura, Jön Türk Devrimi gerçekleşince İstanbul’a gelmiş ve Mülkiye ve Harbiye gibi, başkentin çeşitli okullarında tarih öğretmenliği yapmıştır.¹⁹³ Ayrıca, İstanbul Darülfünunu’nda da siyasi tarih dersleri vermiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın sona ermesinin ardından Ankara’da “*Serbest Halk Dersleri*” adı verilen kursta ve 1925’ten

¹⁹¹ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, Kazan: Maarif Kütüphanesi, 1906, s. 19.

¹⁹² Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 21.

¹⁹³ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 63.

itibaren Ankara Hukuk Mektebi'nde siyasi tarih dersleri vermiştir. 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasında görevlendirilmiş ve 1932'de Türk Tarih Kurumu'nun başına getirilerek I. Türk Tarih Kongresi'ni yönetmiştir. Son olarak İstanbul Üniversitesi bünyesinde siyasi tarih profesörü olarak görev yapmıştır.

Akçura'nın tarihçiliğine değinirken onun Türkçü kimliğine de değinmemiz gerekmektedir. Akçura'da Türkçülük şuurunun oluşmaya başlaması erken yaşlardadır. Annesiyle beraber İstanbul'a geldiği zamanlarda ve Bursa'ya seyahatleri sırasında büyük Türk şahsiyetleriyle ilgili hikayeler ve destanlar dinlemesi onda büyük bir etki bırakmıştır. O, Harbiye'de okurken yaz tatillerinde *Simbirsk*'teki amcası *İbrahim Akçura*'yı ziyarete gitmiştir. Amcası Türkiyat'a meraklı bir şahsiyettir. Yusuf Akçura orada bulunduğu zamanlarda amcasının kütüphanesinden yararlanmış ve Doğu Türkleri'nin önderlerinden tarihçi *Şahabettin Mercanî* ve filolog *Kayyûm Nâsırî*'yi tanımıştır.¹⁹⁴ Onların Türkçülükle ilgili yazılarını okumaya başlamıştır. Onun milliyetçilik konusundaki fikirleri Paris'te okuduğu yıllarda pekişmiştir. Paris'teki okul yıllarında *Şerefeddin Mağmûmî* ve onun fikirlerinden çok etkilenmiştir.¹⁹⁵ *Mağmumi* ona, Osmanlı milleti yaratmanın imkânsızlığından bahsetmiş ve Osmanlı ülkesi için tek kurtuluş yolunun Türk milliyetçiliği olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶ Paris'te okuduğu yıllarda uluslar meselesinin ve aynı zamanda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki milliyetçi sorunların yakından tetkik edildiği bir yer olan *Ecole des Sciences Politiques* (Serbest Siyasi İlimler Mektebi) de Yusuf Akçura'da derin izler bırakmıştır.¹⁹⁷

Akçura'ya göre bir millet kimliği oluşturmanın en önemli iki ayağı dil ve tarihtir. Bu iki etmen, bir millet bilinci oluşturmanın temel ana maddeleridir. Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*¹⁹⁸ adlı kitabında bunu Ermeni ayrılık hareketi üzerinden şöyle açıklamıştır:

¹⁹⁴ Koşay, Yusuf Akçura, s. 392.

¹⁹⁵ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 182.

¹⁹⁶ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 34.

¹⁹⁷ François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 97.

¹⁹⁸ Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda)*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2015.

“Ermeni ayrılık hareketinin sonuçları ve belirtileri XVIII. asırda başlar. Mehitar namında Sivaslı bir Ermeni rahibi, XVIII. asır başlarında Venedik şehri civarındaki küçük bir adanın Katolik manastırında Mehitarist tarikatını kurmuştu. Bu tarikata katılan rahipler, Ermeni milletinin tarih ve dilini incelemişlerdir.(...)Bu rahipler Ermenice tarihi ve dili ile ilgili eserler neşretmişlerdir. Bu eserler, Osmanlı memleketine serbestçe giriyor ve Ermeniler tarafından alınıp okunuyordu.

Dil ve tarih, bir milletin kimliğini koruma ve sürdürmede en mühim etmenlerdir. Osmanlı idaresi altında miktarları artmış, servetleri ziyadeleşmiş, okuyup yazmaları ilerlemiş olan Ermenilerin Mehitarist yayınlardan etkilenmiş olmamaları ihtimal dışıdır. Tarih ve dil yolu ile yapılan bu milli propagandaya sırf siyasi ve çıkar maksatlarla, Rusya'nın yaptığı propagandalar da ilave olunmalıdır.”¹⁹⁹

Yusuf Akçura, yukarıdaki paragrafta Ermeni ayaklanmalarının nedenlerine farklı açıdan yaklaşmıştır. Burada sadece zamanın büyük devletleri tarafından desteklenen Ermenilerin ayaklanma gerçekleştirdiklerini ele almayıp olayı derinlemesine incelemiştir. Ermeni milletinin, tarih ve dil araştırmaları sonucu ortaya çıkan milliyetçiliği sayesinde bir takım kalkışmalar gerçekleştirdiklerini ele almıştır. İşte burada tarihin önemi ortaya çıkmaktadır. Yusuf Akçura'nın da tarihin önemi ile ilgili şöyle bir değerlendirmesi vardır:

“Biz tarihi, hayatta kendisinden yararlanması mümkün olmayan soyut hakikatleri öğrenmek için incelemiyoruz; tarihte ahlak ve dinler gibi, hukuk ve iktisat gibi, insan topluluklarının özellikle mensubu olduğumuz topluluğun belirli zaman ve mekânda menfaatlerini temin edebilecek bilgi, fikir ve hissi verebileceği, yaratabileceği için inceliyoruz.”²⁰⁰

¹⁹⁹ Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*, s. 39-40.

²⁰⁰ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 113.

Doğu Bilimci Arminius Vambery'e göre Osmanlılar, Türklüğü unutmamıştır. "*Türk*" sözcüğü kaba, yabancı anlamını taşıyan bir hakaret kelimesi olarak değerlendirilmiştir. Vambery, bir gün iyi eğitim almış kişilerle konuşurken Türk milletinin ehemmiyetinden ve Türklerin Asya'dan Adriyatik kıyılarına kadar uzandıklarından söz etmiştir. Bunun üzerine oradakiler Vambery'e, "*siz bizi Kırgız ya da kaba saba göçmen olan Tatarlar ile karıştırmış olabilirsiniz*" diye söylemişlerdir.²⁰¹ Böyle bir ortamda Türk milliyetçiliği zaten gelişemezdi. Kırgız ve Tatarlarla aynı soydan olduklarını bilmeyen bir kesimden, Türk milliyetçiliği şuurunun oluşmasını beklemek imkânsızdır. Osmanlı'daki tarih yazımında İslamiyet ve Osmanlı hanedanı ön plana çıktığı için Türklerin İslamiyet'ten önceki Orta Asya'daki tarihi arka plana itilmiştir. Akçura'nın bu konuyla ilgili şöyle bir yazısı vardır:

“İstanbul'daki Türklerin ‘entelektüelleri’ çok güzel bir şekilde Fransız edebiyatı, Fransız tarihi öğreniyorlar; içlerinden ekserisi I. Napolyon'un akrabalarını da, Fransız dekadantlarının²⁰² en şöhretsizlerini de ezberden sayabiliyorlar. Ama Kırım'ın yalı boyunda oturup tamamen İstanbullular gibi konuşan hem tamamen İstanbul adet ve ahlakında ömür süren ‘Tatarların’ kendileriyle aynı nesilden, öz kardeşleri olduğunu bilmek nerede, söylense kibirlerine dokunuyor, öfkeleniyorlar... Büyük gazete müdür ve muharrirlerinden birisiyle konuşmamızda, ‘biz Şimal Türkleri’ deyip başlamıştım, gözüme baktı da ‘Tatarlar’ dedi ve bir zaman düşündükten sonra ‘evet doğru onlar da Türkler’ diyebildi!”²⁰³

Bu şekilde bir tarih bilinçsizliği yüzünden Türk milliyetçiliği bilincinin oluşma süreci de uzamıştı. Yukarıda verdiğimiz Ermeni örneğinde gerçekleşen tarih ve dil araştırmaları sonucunda Ermenilerde ortaya çıkan şuur bizde biraz geri kalmıştı. Ancak bu cehaleti görüp, buna son vermek

²⁰¹ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 14.

²⁰² Kelimenin aslı Fransızca decadence. XIX. Yüzyılın sonu ve XX. Yüzyılın başında edebiyat, güzel sanatlar ve mimaride estetiği ön plana çıkaran akım.

²⁰³ Yusuf Akçura, *Sürgünden İstanbul'a Darülhilafet Mektupları*, haz. İsmail Türkoğlu, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016, s. 99.

için uğraşan ulemalarımızda vardır. Ahmed Mithat Efendi, Şemseddin Sami Bey, Veled Çelebi Efendi, Necip Asım Bey gibi ulemalar, İstanbul entelektüellerinin bu cehaletini görüp buna bir son vermek için Türklerin tarih, kültür ve dilini araştırmaya girişmiş,²⁰⁴ Ahmet Cevdet Bey ise yazılarında, lisan ve tarihte Türkçülüğe yer vermeye başlamıştır.

II. Abdülhamit'in İstibdat idaresinin yaşandığı dönemde tarih ve dilde yaşanan Türkçülük akımı sarayın ilgisini çekmiş ve sade Türkçe, yani Acemcesi ve Arapçası az bir üslup ile yazılan makalelerin yayını yasaklanmış, aynı zamanda Türk tarihinin araştırılıp incelenmesine neden olacak kitapların dahi basımına yasak getirilmiştir.²⁰⁵ Böylece ortaya çıkacak olan milliyetçilik hareketi önlenmek istenmiştir. Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi* adlı kitabında milliyet fikrinin ortaya çıkmasında tarihin ne kadar önemli olduğunu şu cümlelerle anlatmıştır:

“Kendi lisanının tetkikatıyla uğraşan, kendi lisanının istiklal ve gelişmesine usulüyle çalışan kavimlerde milliyet fikrinin vücuduna, hiç olmazsa milliyet hissinin pek kuvvetli olduğuna hükmedebiliriz. Ciddi lisan tetkikatı, Orta Çağ vari gramer ve sözdizimi tarzında akıl yürütmeler ile kalmaz, zamanımızın filoloji usullerine kadar gider; yani lisan tetkikatı, kavmin kökenlerini araştırmaya sevk eder. (...) Filoloji ve tarih araştırmaları, etnografya ve arkeoloji incelemelerini gerektirir. Bu bilgiler sayesinde kavmin bütün mazisi, ilk devrelerine kadar aydınlanır; kavmin maddi ve manevi harsı anlaşılır. Aynı zamanda kavmin haline ait coğrafi, demografî, etnografî ve iktisadi malumat toplanır, tanzim olunur. Bütün bu malumat sayesinde kavmin hars hazineleri, iktisadi kuvveti, medeniyet seviyesi öğrenilir. Hasılı kavmin hususiyeti, benliği, şahsiyeti belirlenir ve belirginleşir. Eğer bu hususiyet, milliyet fikrinin gerçekleşmesi için yeterli şartları toplamış ise, milliyet fikri mutlaka gerçekleşir; yoksa fikrin gerçekleşmesi, şartların oluşmasını bekler ve milliyet fikriyatçıları ile kavmin önderleri bu şartların vücuda gelmesine çalışıp dururlar.”²⁰⁶

²⁰⁴ Akçura, *Darülhilafet Mektupları*, s. 99.

²⁰⁵ Kaan Turhan, Dilde, *Fikirde ve İşte Birlik (Akçura-Galiyev-Gaspıralı-Gökalp)*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013, s. 52.

²⁰⁶ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 18-19.

Yukarıdaki açıklamalarda dil alanında başlayan çalışmalar tarihe yardımcı diğer bilim dallarıyla birleşince araştırılan kavmin mazisine dair önemli bilgiler elde edilmesi sonucunda bir milliyet fikri gerçekleştirilebileceği görüşü ele alınmıştır. Böylece ortak bir tarih bilinci oluşturularak toplumda milliyet bağları güçlendirilmiş olacaktır.

Akçura, “*Muasır Avrupa’da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar*”²⁰⁷ adlı kitabında Almanlarda milli birlik fikri ve milli ruhun canlanmasıyla ilgili şöyle bir yazı yazmıştır:

“(…) Milli kin ve düşmanlık, milli ruhu takviye etti. Fransızların orduları altında mahkûm, Fransız siyasetinin neticesi olarak parçalanmış bulunan Cermenlere, o birleşmiş, kudretli, hâkim buldukları zamanların hatırlatılması, bir nevi zevk ve milli teselli, siyasi övünç ve gurur veriyordu. Görülüyor ki tarihi vaziyet ve bundan doğan psikolojik durumlar mazi ile hali, tarihi incelemeler ile istikbal emellerini birbirine karıştırıyordu. Filologların bilimsel araştırmalarının sonuçlarını okuyan Alman; müstakbel, birleşmiş, güçlü Almanya’yı tasavvur ediyordu. Ruhunda Almanya’nın istikbalde yeniden birlik olması ve düzenlenmesi emeli canlanıyordu. Böyle geniş çaplı ilmi ve milli bir faaliyete hizmet etmek üzere Niebuhr’un teşvikiyle *Monumenta Cermanya* neşrolundu ve Alman kadim tarihinin tedkiki için bir cemiyet kuruldu.”²⁰⁸

Akçura, milliyetçi tarih yazımına Türk perspektifinin yerleştirilmesi gibi büyük bir görev üstlenmiştir. Yani tarihin içinde Türklüğe yer açmak için uğraşmıştır.²⁰⁹ Onun bu düşüncesi kolayca kabul edilecek bir görüş değildi. Çünkü II. Abdülhamit döneminde İslamcı bir anlayış takip edilmiş ve genel politikada İslam dini önemli bir mevki tutmuştur.²¹⁰ İslam, siyasi ve

²⁰⁷ Yusuf Akçura, *Muasır Avrupa’da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

²⁰⁸ Akçura, *Muasır Avrupa’da*, s. 30.

²⁰⁹ Fatma Acun, “Modern Türk Tarihçiliğinin Başlangıcı ve Mehmet Fuat Köprülü”, *Türk Tarihçileri*, ed. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2016, s. 67.

²¹⁰ Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s. 80.

toplumsal işlere çok ehemmiyet veren bir dindir. İslamın temel kurallarından biri “*Din ve millet birdir.*” ilkesiyle ifade olunmuştur. Akçura, İslam’ı bir değirmene benzetmiş ve şöyle demiştir: “*O ki cinsleri ve muhtelif dinler mensuplarını öğütüp, dinen, cinsin bir, aynı hukuka malik, yekdiğerinden hiç farksız, Müslümanlar çıkarır.*”²¹¹

Osmanlı Türklerinin mensup oldukları Türk ırkına ve Türk kavimlerine yeterli derecede önem vermediklerini, Türk tarihine sadece Müslümanlık ve Sünnilik gözüyle baktıklarını öne sürmüştür.²¹² Akçura, İslamiyet ile Türkler arasındaki ilişkiyi tersine çevirmeyi amaçlamıştır. Türklerin, İslamiyet’te etkin rol oynamaya başlaması, Bağdat’ta bulunan Abbasi Halifesinin emrinde kapıkulu askeri olarak görev almasıyla ortaya çıkmıştır. Bu hizmetkârlık rolü Osmanlı devrinde de devam etmiştir. Türk milliyetçiliğinin yavaş yavaş uyanması ile birlikte, Türklerin davasına hizmet etme sırasının artık İslamiyet’te olduğunu belirtmiştir.²¹³ Bu anlayışla birlikte Yusuf Akçura, 1904 yılında “*Üç Tarz-ı Siyaset*” adlı makalesini kaleme almıştır. Bu makalede İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük arasından en uygulanabilir olanının Türkçülük olduğu ileri sürmüştür.

Yusuf Akçura’nın hayatı boyunca sadık kaldığı ana fikir Türk milliyetçiliğidir.²¹⁴ Bu ana fikir doğrultusunda, milli bir tarih yazımıyla gelecek kuşaklara milli bir bilinç verilmelidir. O, tarih yazımıyla ilgili meseleye *Ulûm ve Tarih* adlı eserinde değinmiştir. Bu eserde tarihi yazılış tarzına göre iki gruba ayırmıştır. Bunlar; Meslek-i Hikemi ve Meslek-i Nakli’dir.²¹⁵

Meslek-i Hikemi tarzını icat eden İbni Haldun’dur. Buna Avrupa’da felsefi tarih denmiştir. Meslek-i Nakli ise hayali hikâyeler ve rivayetlerin

²¹¹ Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s. 93.

²¹² Ahmet Kanlıdere, “Türkiye’de Genel Türk Tarihçiliği ve Zeki Velidi Togan”, *Türk Tarihçileri*, ed. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2016, s. 105.

²¹³ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 43.

²¹⁴ Ercüment Kuran, *Türkiye’nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 231.

²¹⁵ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 21.

bulunduğu bir tarzdır. Vedalar, İlyada ve Odessa, Kitabı İsrailiye bu tarza örnektir.²¹⁶

Akçura'nın tarih yazımı hakkında genel açıklamalarından sonra Osmanlı dönemi tarih yazımı hakkında görüşlerine değinilecektir. Ona göre, Osmanlı dönemi tarih yazımı vakanüvisliğe dayanmaktaydı. Vakanüvisler, Osmanlı Devleti'nin resmi tarih yazıcılarıydı. O, vakanüvisliği manasız ve ilişkisiz bilgilerden meydana gelmiş, cansız ve kuru, olayların bağlantısız sıralanmış olduğu, içinde tarihsel olgular zincirini kavramanın ve tarihin mantığının gelişmesini görme imkânının bulunmadığı bir tarihçilik olarak ele almıştır.²¹⁷ Akçura'nın vakanüvisliğe yönelttiği en büyük tenkit, onun günlük olayları kaydetme seviyesini bir türlü aşamamış olmasıdır.

1910 yılında Necib Asım ve son vakanüvis Abdurrahman Şeref gibi dönemin şanlı kişilerini bir araya toplayarak kurulan *Tarih-i Osmani Encümeni*'nin kurulması, Osmanlı tarihçiliği için önemli bir gelişmeydi. Akçura, Osmanlılık fikriyle hareket eden bu encüme katılmamış ve encümenin 1913 yılında başlattığı yeni bir Osmanlı Tarihi yazma çalışmalarını da şiddetle eleştirmiştir. Akçura'ya göre bu eskiden beri devam eden vakanüvisliğin sürdürülmesinden başka bir şey değildir. O sadece sultan ve paşaların yaptıklarının incelenmesini istememiş, ülkenin iktisadi yapısını ve sosyal hayatının da incelenmesini istemiştir.²¹⁸

Akçura'ya göre bilimsel bir tarih için, birincil kaynaktan yararlanılarak oluşturulmuş metinlere ve sözlü belgelere dayanan ama bunları tenkit süzgecinden geçirip, yardımcı bilimlerden de yararlanan bir tarih yaklaşım tarzı olmalıdır.²¹⁹ Ancak Osmanlı döneminde böyle bir tarz tamamen ortaya çıkmamıştır. Tanzimat'tan sonra ise Fransızca tarihler araştırılmadan, incelenmeden tercüme edilmiştir. Yusuf Akçura, Türk Yurdu'nda çıkan "*Tarihi Görüşe Dair*" adlı makalesinde bu konuya şu şekilde değinmiştir:

²¹⁶ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 25.

²¹⁷ Kemal Şenoğlu, *Yusuf Akçura Kemalizmin İdeoloğu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009, s. 67.

²¹⁸ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 64-65.

²¹⁹ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 65.

“Tarihin ve müverrihliğin tarihi ve bu suretle vakıaları, cem, tenkit, tanzim ederek tarihi telif usulleri ve tarihi görüş sistemleri iyice öğrenilmedikçe, bizde müverrihliğin mütercimlikten veya vakanüvislikten yükseğe çıkması ümit olunamaz.

Tanzimat’tan beri Türkçe umumi tarihler hep Fransa tarihi içinden görülerek yazılmıştır. Bizim mekteplerimizde okutulan umumi tarih kitaplarında bile dünya vakıaları, Fransız tarihinin vakıalarına göre tasnif, tanzim ve hatta mütalaa olunmaktadır.”²²⁰

Eserlerin araştırılmadan, incelenmeden çevrilmesi son derece hatalı bir eylemdir. Bu şekilde dünya tarihine Fransız tarihçilerinin gözüyle bakılmış olunmaktadır. Yusuf Akçura burada tarihin millileştirilmesine atıfta bulunmuştur. Fransa’nın ilk ve ortaokullarında okutulmakta olan tarih tamamen objektif değildir. Bir amacı oturtmak için okutulmaktadır. Öğrenci vatanperverlik hissini takviye edecek tarzda eğitim görür. Bu sadece Fransızlar için değil; Almanlar, İngilizler, İtalyanlar, Yunanlılarda da böyledir.²²¹

Ders kitapları bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Almanya’daki ders kitaplarından örnek verecek olursak, bu konuda çalışan Georg Ecbert’in sözü önemlidir:

“İnsan gelişiminin belirleyici aşamalarında kullanılan okul kitapları, gençlerin tarihsel imgelemi ve değerler evreni üzerinde kalıcı bir etki bırakmakta, hatta tüm bir yaşam boyunca onları biçimlendirebilmektedir. Bu nedenle, okul kitaplarının sürekli propaganda amaçlı olarak kullanılmalarında şaşkırtıcı bir yan yoktur.”²²²

Avrupa milletleri okullarda okuttukları kitaplarla öğrencilerin milliyetçi yanını kuvvetlendirme propagandası yaparken biz ise Avrupa’dan çevirdiğimiz kitaplarla eğitim vermeye çalışmaktayız. Akçura, milli histen yoksun kitaplar ile eğitim sonucunda milliyetçi duyguların gelişmeyeceğini savunmuştur.

²²⁰ Akçura, “Tarihi Görüşe Dair”, s. 174.

²²¹ Yusuf Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak” s. 606.

²²² Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 2.

2.3. Şark Meselesi'ne Farklı Bir Bakış Açısı

Tarihimizi Avrupalıların gözünden gördüğümüz için olayları da onların bakış açısına göre değerlendiriyoruz. Tarih kitaplarımızda *Şark Meselesi*'ne dair ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Batılıların gözüyle bakarsak Şark Meselesi tabiri doğru olabilir lakin olaylara kendi gözümüzle bakarsak bu bir Şark Meselesi değil bir Garp Meselesidir.²²³ Şarktan ve garptan bakmaya göre olayın mahiyeti değişmektedir. Avrupa ve Amerika dünya tarihinde başrolü oynadıkları için tarihi olayların açıklanması da bu kavimlerin elindedir.²²⁴

Şark Meselesi hakkında Yusuf Akçura'nın görüşüne geçmeden önce genel olarak kabul gören görüşler nelerdir bunlara bakmakta fayda vardır. Enver Ziya Karal'ın "*Osmanlı Tarihi (V. Cilt)*"²²⁵ adlı kitabında, *Şark Meselesi* tabirinin bir politika terimi olduğu ifade edilir. İlk olarak 1815 Viyana Kongresi'nde kullanılmıştır. Viyana Kongresi, Napolyon Bonapart'ın altüst ettiği Avrupa haritasını yeniden düzenlemek için toplanmıştır. Bu kongrede Rus Çarı Aleksandr ve heyeti, kongrede bulunanların ilgisini, Osmanlı ülkesinde yaşayan Hıristiyanların üzerine çekmeye çalışmışlar ve bu durum için *Şark Meselesi* terimini kullanmaya başlamışlardır. 19. yüzyılın ilk yarısında *Şark Meselesi*, genel olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunması, aynı yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da yer alan topraklarının bölüşülmesi, 20. yüzyılda ise imparatorluğun tüm topraklarının bölüşülmesi anlamında kullanılmıştır.

Mustafa Turan'ın *Siyasi ve Hukuki Açından Milli Mücadele*²²⁶ adlı kitabında *Şark Meselesi*, belirli bir kronoloji veya zaman dilimi söz konusu olmaksızın Türklerle Batılı devletlerin mücadelesinde, Batılıların gizli niyetlerine Şark Meselesi denilmiştir.

Şark Meselesi, Osmanlı Devleti üzerinde emperyalist amaçları olan devletlerin, tarihi görevlerini gerçekleştirmek için harekete geçtikleri bir

²²³ Akçura, "Tarihi Görüşe Dair", s. 174.

²²⁴ Akçura, "Tarihi Görüşe Dair", s. 175.

²²⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi V. Cilt Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, 203-204.

²²⁶ Mustafa Turan, *Siyasi ve Hukuki Açından Milli Mücadele*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, s. 13.

zamanda siyasi hesapları ve faaliyetlerinin sistematik bir ifadesi olmuştur. *Şark Meselesi* çerçevesi etrafında gelişen olaylar ve yürütülen politikalar da Osmanlı Devleti'nin tasfiyesine yönelik politikalarlardır.²²⁷

Akçura, *Şark Meselesi*'ni derin bir şekilde incelemiştir. Ona göre:

“Tarih-i beşerin en uzun süren harbi, hala da devam eden İslam-Nasraniyet muharebesidir. Bu efendiler Bin Sene Muharebesi'dir. Nasraniyet, Arabistan'da bir nebi-i İslam'ın zuhur edip, vaktiyle kendi idaresi altında bulunan araziye hâkim, vaktiyle kendi akaidine iman etmiş ahaliye mürşid olmasını bir türlü affedemedi: İslam'ı imhaya karar verdi ve o günden bu güne kadar bu maksadına erişmek için uğraşıp duruyor... Efendiler Bin Sene Muharebesi'nin beşinci asırdan yedinci asra kadar devam eden 2 asırlık devresi Salip Muharebatı namını alır; yine bu Bin Sene Muharebesi'nin son üç, dört asırlık safhasına ise Şark Meselesi denilir. Bana kalırsa bunun heyet-i umumiyesini bir nam ile zikretmek, hepsine birden “Ehl-i Salip Muharebatı” demek ve Ehl-i Salip Muharebatının ciheti siyasiyesine “Şark Meselesi” adını vermek daha kısa, kestirme ve doğru olur; Çünkü 1000 seneden beri hep aynı mesele hallolunmakta, aynı dava güdülmekte, aynı gaye takip edilmektedir: Din-i İslam'ı yeryüzünden kaldırmak, Müslümanları imha etmek!”²²⁸

Şark Meselesi dini, siyasi ve iktisadi olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. Akçura, Türk tarihçiliğine yeni görüşler getirmiş ve Şark Meselesi'ni ekonomik açıdan inceleyen ilk o olmuştur.²²⁹ Ona göre artan nüfusla birlikte ihtiyaçların da artması ülkeleri yeni kaynaklar bulmaya itmiştir. Artan nüfus ve ihtiyaçların karşılanması arasındaki dengesizlik Şark Meselesi'ni doğurmuştur. Bu dengesizlik sonucu Avrupa, medeniyetçe geri

²²⁷ Turan, *Milli Mücadele*, s. 18.

²²⁸ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 59-60.

²²⁹ Halil Bektay, “Dört Tarihçinin Sosyal Portresi”, *Toplum ve Bilim*, S.54, 1991, s. 25.

kalmış ülkelere gözünü dikmeye başlamıştı.²³⁰ Şark-ı İslami ise yeraltı kaynakları ve yerüstü kaynakları bakımından oldukça zengindi. Doğu Anadolu, Irak, Güney Kafkasya ve Kuzey İran toprakları kapitalist devletlerin iştahını kabartmıştır. Buranın yerli halkı ise düşük ücretle çalıştırılacak iş gücünü temsil etmekteydi. Bu 19. ve 20. yüzyılda Şark Meselesi'nin en büyük amacıdır.²³¹

Akçura, Şark Meselesi'ni İslam'ın doğuşuyla başlatmış ve I. Dünya Savaşı'na kadar getirmiştir. Şark Meselesi hakkında “*Avrupalılar tarafından Müslümanların eteğine bağlanmıştır; Müslümanlar nereye giderlerse Şark meselesi de arkalarından kalmaz, onları takip eder.*” demiştir.²³²

2.4. Yusuf Akçura'nın Tarihi Yanlışları Yıkma Çabaları ve Çağ Taksimatı

Akçura, yanlış tarih algısını yıkmak, tarihimize yabancıların gözünden değil de kendi gözümüzden bakmak için çok çabalamıştır. Tarihimizi önce İranlı vakanüvislerin daha sonra da Fransız tarihçilerin yazdıklarından öğrendiğimiz için, Türklerin tarihi yozlaşmış, değişime uğramıştır.²³³ Türklere ve Müslümanlara onca kötülük yapmalarına rağmen Napolyon'a, II. Katerina'ya büyük diyoruz da Cengiz Han'a, Timur'a neden bu sıfatı kullanmıyoruz. Büyük İskender ve Ramses'te Cengiz ve Timur gibi kan döktü. Ancak bunlar büyük ise Cengiz ve Timur neden bu sığa layık değildir. Akçura bu sorunun cevabını yine kendisi vermiştir. Ona göre yabancı tarihçilerin gözünden baktığımız için durum böyledir. Atilla, Cengiz, Timur'u bize öğretenlerin Orta Şarkın Farısları veya Farıslılaşımları olduğunu söylemektedir. Bunlar yüzünden tarihi şahsiyetlerimizi yanlış tanıdığımızdan yakınıdır.²³⁴ Yine Alaaddin ve Celaleddin Harzemşah ile Cengiz Han arasındaki ilişkidenden de bahsetmiştir. Alaaddin ve Celaleddin Müslüman, Cengiz Han ise Şaman idi. İran-Turan ilişkilerinde

²³⁰ Akçura, *Şark Meselesine Dair*, s. 111-112.

²³¹ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 65.

²³² Mehmet Kaan Çalen, “Birinci Dünya Savaşı Bağlamında Yusuf Akçura'dan Bir Tarih Yorumu: Türklerin, Cermenlerin ve Slavların Münasebat-ı Tarihiyyeleri”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 51, Güz 2016, s. 157.

²³³ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 70.

²³⁴ Akçura, “Müverrih Leon Cahun I”, s. 18.

Müslümanların çoğu İran tarafında bulunmuştur. Uyanık İran medeniyeti bu vaziyetten istifade etmiş ve Turan-İslam kavgasına kâfir ile ehli İslam şeklini vermiştir. Biz hala bu yorumlamanın etkisindeyiz.²³⁵

Akçura'nın yakındığı diğer bir konu ise hükümdarlara verilen unvanlar meselesidir. Ona göre; Osmanlı hükümdarlarının çeşitli unvanlarının yanında asıl Türkçe olarak sadece “han” ve “hakan” gibi unvanlar kalmıştır. Böyle olduğu halde, hakan unvanını tahttan indirilmiş padişahlara vermek gibi bir alışkanlık oluşmuştur. O, bu konuda şöyle demiştir: “*Hakan unvanını sırf mahlû padişahlara hasretmek bir klişe gibi daima "hâkân-ı mahlû" demek hiç reva mıdır?*” Akçura burada Türk teşkilatında en yüce unvan olan “hakan” unvanının daha aktif olarak kullanılmasından yanadır.²³⁶

Akçura, tarihe yeni görüşlerde getirmiştir. Ona göre Cengiz Han'ın Harzemşah Seferi, Moğol tüccarlarının öldürülmesi sebebiyle çıkması çok yavandır. Timuçin, 1206 senesinde kurultayda Cengiz Han ilan edilmişti.²³⁷ Cengiz Han burada kavmini dünyadaki tüm kavimlerden daha yüce mertebeye çıkaracağına ant içmiştir. İşte bu kutlu ülkü sebebiyle Cengiz Han'ın seferlerine bir neden aramak gerekmektedir.²³⁸ Türk, Moğol ve Tatarların hepsini, bütün Turanileri bir çatı altında toplayarak, gelmiş geçmiş Türk ilhanlıklarından daha büyük bir hakanlık yapmak, Cengiz Han'ın en büyük amacı idi. Yoksa birkaç casusu öldürüldü diye batıya sefere çıkacak değildir.²³⁹

Akçura, Cengiz Han ve Moğol İmparatorluğu'nu Türk saymış ve Türk tarihinin inkişafında İslamiyet'i arka plana atmıştır.²⁴⁰ O, Osmanlı merkezli bir tarih düşüncesine karşıdır. Tarihin merkezine bir devlet veya hanedan yerine doğrudan Türk milletini yerleştirmiştir. Osmanlı tarihinde düşman ilan edilen Cengiz Han, Timur ve Şah İsmail gibi şahsiyetleri milli

²³⁵ Yusuf Akçura, “Müverrih Leon Cahun V”, s. 83.

²³⁶ T. Y. “Küçük Muhtıra”, *Türk Yurdu*, S. 2, 24 Aralık 1911, s. 38.

²³⁷ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, çev. M. Reşat Uzmen, İstanbul: Ötügen Yayınları, 2010, s. 231.

²³⁸ Akçura, “Müverrih Leon Cahun V”, s. 84.

²³⁹ Yusuf Akçura, “Müverrih Leon Cahun VI”, s. 101.

²⁴⁰ Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması*, s. 233.

tarihimizin birer parçası haline getirmek için çok uğraşmıştır.²⁴¹ Tüm bunların yanında İslamiyet'e ikinci derecede önem vermesi, Moğolları Türk sayması, tarihi Türk-İslam sentezi yönünden işleyen tarihçiler tarafından, onun ihmal edilmesine neden olmuştur. Özellikle Akçura'nın Cengiz Han yazı dizisi İslamcılarla Türkçülerin arasını açmıştır.²⁴²

Yusuf Akçura, Moğolları ve Cengiz Han'ı Türk tarihinin bir parçası yapmak için çok uğraşmıştır. Bu durum Osmanlı geleneği için ters bir durumdur. Çünkü Osmanlı geleneğinde Moğollar ve Tatarlar barbar olarak değerlendirilmiş ve Türklerin onlarla ilişki kurması sakıncalı olarak görülmüştür.²⁴³ Ancak O, tüm bunlara rağmen Moğolları ve Cengiz Han'ı Türk tarihinin bir parçası yapmak için çaba sarf etmiş ve bunların ön planda olduğu bir tarih dönemlendirmesi yapmıştır. Akçura'ya göre:

Devr-i kadîmi, bir kurûn-ı ûlâsı vardır ki diğer kavimlerin tarihinde gördüğümüz veçhile ihtidaları hurafat ve es [âl tir ile karışır; gitgide tavzih etmeye, hakikî ve müsbet vakıalar esatir ve menâkıbdan sıyrılıp çıkmaya başlar. Bu devr-i kadîm, daire-s İslama dâhil olan Türklerde daha evvel başlar, Gaznevîler ve Selçukîlerle, hitam bulur; daire-i İslâmdan hariç Türklerde, Cengiz Han'ın zuhuruyla birçok Türk-Moğol kabilelerini birleştirmesine kadar imtidâd eder. Cengiz Han, Türk tarihinin en büyük simasıdır; onun hakanlığı, Türklerin en büyük imparatorluğudur. Bu devrede birçok güzel efsaneler ve bütün Asya'ya ve bir kısım Avrupa'ya hüküm, fakat ekseriya seyyar büyük hakanlıklar vardır. Bu seyyar hakanlıkların en sonrakisini ve en malûmunu Cengiz Han kurmuştur.

Devr-i mutavassıt, Cengiz hakanlığının parçalanmasıyla başlar. Gerek âlem-i İslâmda, gerek haricinde bin nisbe küçük ve seyyar Türk hakanlıkları teşekkül eder. Sonra bu hakanlıklar birkaç büyük kümeye toplanır. Türkistan'da, Hindistan'da,

²⁴¹ Mehmet Kaan Çalen, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde İki Farklı Cengiz Han Tasavvuru", *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, C. 13, S. 4, Aralık 2016, s. 232.

²⁴² Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları, 1992, s. 388.

²⁴³ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 70.

Avrupa-yı şarkîde Anadolu ve Rumeli'de Gürgasîler, Osmanlılar bir dereceye kadar yerleşmiş, hazarîleşmiş Türk devletleri ihdas ederler, Bununla Türk tarihinin devr-i mustavassıtı da sona erer.

*Devr-İ âhiri, kısmen Türk kısmen gayr-ı Türk hükümdar hanedanlarının binnisbe yerli devletler tesis edip, bir hayli Türkleri birleştirmesiyle başlayarak, Türk akvamında, milliyet fikrinin, millî vicdanın tehadüsüne kadar devam eder.*²⁴⁴

Akçura yeni bir dönemlendirme oluşturduğu halde bunu dava edecek kadar iddiakar değildir. O sadece kendi tarihini bir Türk gözüyle dönemlendirmek istemiş ve Avrupa milletlerinin tarihinin dönemlendirmesiyle Türk tarihinin aynı olmadığını savunmuştur.

Akçura'nın ortaya attığı bu fikir bazı kişileri de etkilemiş ve bu alanda çalışmalar yapılmasına olanak sağlamıştır. Akçura'nın öğrencilerinden olan Ziyetullah Nuşirevan da kaleme aldığı makalesinde çağ taksimatı konusunu işlemiştir. Ona göre:

1. Kurûn-ı ûlâ, Türklerin garba hücumlarına kadar olan vakayi-İ tarihiyeleri ihtiva eder, Ta ezmine-i esâtiriyeden 450 miladî senelerine kadar devam eder.

2. Kurûn-ı vustâ, ki kurûn-ı ulanın nihayetinden ibtidaen Timuçin'in Cengiz Han ilân olunmasına kadar olan vakayii istimal eder.

3. Kurûn-ı ahîre, ki kurûn-ı vustânın sonundan ibtidaen Aksak Timur'un zuhuruna ve han ilân olunmasına (Yahut Ankara Muharebesi'ne) kadar olan vakayii içerisine alır,

*4. Kurûn-ı inhitat, ki Ankara Muharebesi'nden itibaren intibah-ı milliyenin kat'î tezahüratından saydığımız meşrutiyetin ilânına kadar vakayii havidir. Bu devre, Türk tarihinin en müellim bir devresidir.*²⁴⁵

²⁴⁴ A.Y (Yusuf Akçura), “Türk Tarihinin Devirlere Taksimi”, *Türk Yurdu*, S. 82, 6 Mayıs 1915, s. 112.

²⁴⁵ Ziyetullah Nuşirevan, “Türk Tarihinin Kamlara Taksimine Dair Bir Tercüme-i Kalemiye”, *Türk Yurdu*, S. 53, 25 Mayıs 1915, s. 123.

Bu dönemlendirmelerde Moğol, Türk, milliyetçilik gibi tabirlerin esas alınması, ulusal tarih anlayışının oluşumu sürecinde belirleyici etkileri olan kavramları göstermesi bakımından oldukça önemlidir.²⁴⁶

2.5. Örnek Olaylara İktisadi Yönden Bakış

Akçura, tarih eğitiminde ve müfredatında sadece siyasi değil sosyal ve iktisadi konularında ayrıntılı işlenmesini istemiştir.²⁴⁷ Bu zamana kadar yazılan tarihlerde, siyasi, askeri ve diplomatik alanlar ana gövde kabul edilmiş ve ekonomi, estetik, hukuk gibi alanlar ise ana gövde saydığımız alanlara eklenmiştir. Her türlü olayın nedeni olarak ya doğaüstü ya da insani fikir ve irade gösterilmiştir. Burada olayların ekonomik yönü ikinci plana atılmış ve bir tarihi olayın sebebi kabul edilmemiştir. 19. yüzyılın sonuna doğru tarih yazımındaki bu anlayış değişmeye başlamıştır. Bizde ise bu değişim yaşanmamış ve klasik tarz, okullarımızda hükümranlığını devam ettirmiştir.²⁴⁸

Akçura işlediği tarihi konuları derinlemesine incelemiştir. O, Trablusgarp Eyaleti'nin elden çıkmasını tek bir nedenle açıklamaktan kaçınmış ve olayı farklı nedenlerden ele almaya çalışmıştır. “*Sürgünden İstanbul'a Darülhilafet Mektupları*” adlı kitapta şu açıklamalar yer almıştır:

“Şehirlerde satılan malın çoğu Avrupa'dan geliyor, getirenlerde İtalyanlar. Mağazalar, misafirhaneler, kahvehaneler, berber dükkânlarının hepsi İtalyanların elinde.

Trablus'ta para hesabı İtalyan frankı üstüne yapılıyordu.

Eğer İtalya istemese Türk'ün oradaki vali paşası da kumandan paşası da payitahta zamanında bir rapor gönderemiyorlardı.

Şehrin küçük tiyatrosunda sadece İtalyan dilinde, İtalyan piyesleri oynuyordu.

Trablus'un yerli halkından Türkçe bilen hiç yok denebilir, önceki Türk askerleri, yeniçerilerin çocukları olan Kuloğulları tamamen Araplaşmıştır.

²⁴⁶ Mustafa Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1908-1928)*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2014, s. 157.

²⁴⁷ Kat, *Cumhuriyet Döneminde*, s. 111.

²⁴⁸ Akçura, *Skolastik Eğitim*, s. 76.

Trablus ülkesini, Türklerin hâkimiyetleri altına almalarından 400 yıl geçmiş olsa da, şu geçen zamanda Türk medeniyeti namına bir, iki kale; bir, iki kışla; üç, dört cami ile birkaç çeşmeden başka bir şey yapmamışlar. Türklerden önceki Arap ve Roma medeniyetlerinin bıraktığı derin izler hala görünüp duruyor.

Trablus Eyalet valisi Recep Paşa şöyle der; Bizim burada kalmaya niyetimiz olsa, bu kadar zamandır askerimizi çadır altında bırakmazdık. İtalyanlar şehri alınca askerler hala çadırlarda duruyordu.”²⁴⁹

Trablusgarp Eyaleti'nin elden çıkmasını İtalya-Papalık-Trablusgarp üçgeni etrafında incelemiş ve ilginç bilgiler ortaya çıkarmıştır. İtalya, birliğini sağlamak için çeşitli savaşlar yapmıştı. Bu mücadelelerinden birini de Papa'ya karşı vermiştir. Roma şehri savaşla alındıktan sonra Papa, saraya kapatılmıştı. Bundan dolayı Papa, İtalya krallarına her daim lanet yağdırmıştır. Papa, İtalya Devleti'ni gayri meşru padişahlık olarak nitelemiştir. Ancak nasıl oluyor da İtalyan askerleri Katolik papazlar tarafından kutsanıp, gittikleri savaşın ise din savaşı ilan edilerek kutsal bir göreve dönüştürülmesi gerçekten şaşılabilir bir durumdur. Akçura burada şu soruyu sorar: *Neden Katolik papazlar, düşman kabul ettikleri bir kralın askerlerini kutsarlar?* Cevabı ise gerçekten çok ilginçtir. Trablusgarp'ta İtalyan ticaretini elinde tutan, icralar yoluyla topraklara el koyan, Trablusgarp'ı almak için İtalyan hükümetini teşvik eden Banco de Roma adlı bankanın en büyük ortağı Papa'dır.²⁵⁰ Maalesef ki işin içine para girdiği zaman din arka plana itilmiştir. Papalık, dini kullanarak ciddi paralar kazanmaya devam etmiştir.

Akçura, Trablusgarp'ın kaybedilmesini ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim yönünden inceleyerek çok yönlü bir tarihçi olduğunu göstermiştir. Şark Meselesi ve Trablusgarp'ın elden çıkması gibi konularını iktisadi bakış açısıyla incelemiştir.

Son olarak ele alacağımız iki olayla bu bölüm noktalanacaktır. Anadolu'nun doğu bölgelerinde Ermeniler ve Kürtler bulunmaktaydı.

²⁴⁹ Akçura, *Darülhilafet Mektupları*, s. 216.

²⁵⁰ Akçura, *Darülhilafet Mektupları*, s. 225.

Ermeniler çiftçilik yapmaktaydı. Ekinlerini hasat edecekleri vakit yaylalardan inen atlı Kürtler, Ermenilerin ekinlerini dağa kaldırmışlardır. Bir başka olayda ise; bir yeniçeri sokaktan geçerken Hıristiyan tütüncüye kesesini atar, dönüşünde o kese dolu olmadığı zaman, o adama sıkıntı vermekten çekinmezmiş. Bu gayrimüslim Osmanlı halkı uğradıkları zararın karşılanması istemişler ancak bu istek gerçekleşmemiştir. Böyle bir durumda idareyi sevmeme ve ondan kurtulma gibi çareler aranmaya başlanmıştır.²⁵¹ Başta ekonomik sebepler olmak üzere ilmi, dini, tarihi ve siyasi sebeplerinde eklenmesiyle Osmanlı ülkesinde isyanlar meydana gelmiştir.

Akçura özellikle ele aldığı konularda ekonomik meselelere çok önem vermiştir. Ona göre:

*“Maddi ve iktisadi münasebetlere dayanmayan fikir hareketleri yaşayamaz. Ulusal ülküleri geliştirmek, ulusal duyguları pekiştirmek yeterli değildir. Aynı zamanda harekete sağlam bir sosyo ekonomik temel kazandırmak şarttır.”*²⁵²

Akçura, Türk Yurdu'nun başında iken dergide, Türkiye'nin ekonomik sorunlarıyla ilgili yazılar yazılmamasından şikayet etmiştir. Özellikle Cavit Bey'den bu konuda yazılar yazmasını istemesine rağmen bu isteği gerçekleşmemiştir. Akçura da Parvus'u okuyuculara tanıtmış ve onun iktisat ile ilgili yazılarını *Türk Yurdu Dergisi*'nde yayımlatarak okuyucuların faydasına sunmuştur.²⁵³

2.6. Yusuf Akçura Unutuldu mu?

Yusuf Akçura, önemli tarihçilerimizden biridir. Ele aldığı konuları tek yönden değil de çeşitli yönlerden inceleyerek sonuca varmak, onun yöntemidir. Lakin o diğer tarihçilerden gereken ilgiyi görmemiştir. Niyazi Berkes bir makalesinde, onun için *Unutulan Adam* tabirini kullanmıştır.²⁵⁴

²⁵¹ Akçura, *Şark Meselesine Dair*, s. 116.

²⁵² Rafael Muhammetdin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1998, s. 54-55.

²⁵³ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 467-468.

²⁵⁴ Niyazi Berkes, “Unutulan Adam”, Sosyoloji Konferansları, C. XIV, 1976.

Türk-İslam Sentezi'ne Moğolları yerleştirmeye çalışması ve İslamiyet'i, Türk Milliyetçiliği'nin yanında ikinci plana atması onun benimsenmesini engellemiştir. François Georgeon ve Niyazi Berkes, onun Ziya Gökalp ile aynı döneme denk gelmesinin de büyük bir talihsizlik olduğundan bahsetmişlerdir. Akçura, Gökalp'ten daha bilgili olmasına rağmen Gökalp terkip kabiliyeti sayesinde Akçura'nın önüne geçmiştir ve birçok Türk aydınını etkilemiştir.²⁵⁵ Hâlbuki Akçura, Fransa'da zamanın en yetkin tarihçilerinden ders alırken milliyetçilik akımını kavramış; Gökalp ise o zamanlar Osmanlı Türkiye'sinde Osmanlıcılığı savunmuştur.²⁵⁶ François Georgeon, kitabında Akçura ve Gökalp'i aynı hareketin iki yüzü olarak görmüştür. Ona göre Akçura, *“Türk milliyetçiliğinin ılımlı, gerçekçi, akılcı, stratejik, ataerkil, burjuva yüzüdür. Gökalp ise daha radikal, mitleştirmeye daha açık, romantik, duygusal, popüler ve kültüre daha çok vurgu yapan bürokratik yüzü temsil etmiştir.”*²⁵⁷ Akademik bir anlayışla değil de halka, tarihi olayları mitleştirecek anlatmak her zaman daha çok göz önünde olmayı sağlamıştır. Akçura da belki bunun kurbanı olmuştur.

Mehmet Kaan Çalen makalesinde Gökalp'in Akçura'ya göre tercih edilmesini şu şekilde açıklamıştır:

“Berkes açısından Gökalp'in düşünce dünyasının sıkıntılı yanları, Osmanlı mâzisinden kurtulamamış olması, milliyetçiliğinin dinî bir renk taşıması, Hilâfet ve Arap harflerinden vazgeçememesidir. Gökalp'in düşünceleri “ırk”, “halk” hatta “ulus” kavramı üzerinde değil, “devlet” kavramı üzerinde yükselir. Bu sebeple de “Osmanlı devletçiliğinden” Kurtuluş Savaşı'na kadar vazgeçemez. Hatta Gökalp, Türkçülüğü bile “Osmanlı sınırları” içinde algılar ki Berkes'in bu hususu bir eksiklik gibi görmesi hangi amaçla olursa olsun fevkalade ilginçtir. Türkçülüğünün Osmanlı sınırları içinde kalması gibi Batıcılığı da “İslâm beynelmilelciliği”nden kopamaz; çünkü Gökalp hilâfetsiz bir Müslümanlık düşünmemektedir. Bu yönüyle de “gerici akımların” onu her fırsatta hatırlaması gayet tabii

²⁵⁵ Ercüment Berk, “Yusuf Akçura ve Fikirleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 59, Erzurum 2017, s. 505.

²⁵⁶ Berkes, “Unutulan Adam”, s. 197.

²⁵⁷ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*, s. 101.

durmaktadır. “Yarı Tatar, yarı Osmanlı, yarı aristokrat, yarı burjuva” kökenli Akçura ise Rusya tecrübesi ve Fransa’daki eğitimi sayesinde Gökalp’ten çok daha erken bir dönemde Türkçü olmuş, “ırk” kavramını henüz “sonraki yıllardaki anlamını kazanmadan önce” millet karşılığı kullanmıştır. Onun ırk, milliyet, milletleşme, halk, devlet, sınıf, sosyalizm kavramlarına dair görüşleri Gökalp’inkilerden çok farklıdır; hatta Berkes’e göre tam aksi istikamettedir. Gökalp’in Osmanlıcı, Akçura’nın ise Türkçü olduğunu beyan eden Berkes şöyle der: “Gökalp’in milliyetçiliği Osmanlı milliyetçiliği, hatta üçte bir dozda Müslüman milliyetçiliğidir.” Bu sebeple Akçura, İttihatçıların nezdinde Gökalp’in kazandığı itibarı hiçbir zaman kazanamamıştır. Akçura’nın Gökalp gibi “imparatorlukçu”, “centralist”, “İttihatçı” olmaması, Berkes’in nazarında Akçura’yı Gökalp’e tercih edilir yapan önemli özelliklerdir.”²⁵⁸

Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp, Türkçülük fikri için önemli iki şahsiyettir. Birini önemli gösterip diğerini kenara atmak gibi bir düşünce akıllardan bile geçmemelidir. Onlar, Türkçülük hareketinin önde gelen önderlerindedir ve asla unutulmayacaklardır.

²⁵⁸ Mehmet Kaan Çalen, “Niyazi Berkes’e Göre Yusuf Akçura Niçin Unutuldu?”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9, S. XXVIII, s. 331.

3. BÖLÜM

YUSUF AKÇURA’NIN TARİH ÖĞRETİMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Yusuf Akçura’nın tarihçi kimliğinin yanında bir de eğitimci kimliği vardır. Bu bölümde Akçura’nın görüşleri: Osmanlı Dönemi’nde Eğitim ve Kurumlar, Cumhuriyet Dönemi’nde Eğitim ve Kurumlar, Serbest Dersler ve Tarih Öğretimciliği adı altında dört bölümde ele alınmıştır.

3.1. Osmanlı Dönemi Eğitimi ve Öğretim Kurumları Hakkında Görüşleri

Yusuf Akçura 1883 yılında annesiyle İstanbul’a geldiğinde ilk olarak Mahmut Paşa Camii yanındaki ilkokula daha sonra ise Kara Hafız İlkokuluna gitmiştir. Böylece onun Osmanlı Devleti’ndeki eğitim hayatı başlamıştır. Bu okulda iken “*İnna Fetahna*” suresini okurken yaptığı bir hata sonucu hocasından yediği dayağı hiç unutmamıştır. Bu okullar eğitim adına hiçbir şey vermemektedir. Çocuklara, bilinçsiz bir şekilde de olsa, ideal vermede önemli bir başarı sağlamışlardır. Bu ideal ise çocukları Müslüman yapmaktır.²⁵⁹

Bursa seyahatinden sonra yazıldığı Yusuf Paşa İlk Mektebi’nde ise yeni usulde eğitim almıştır. İleriki yıllarda, o dönemdeki eğitimde yaşanan ikililiğin farkına varacaktır. Zira yeni usulde eğitim veren bu okulda, derslerde disipline rağmen, öğrencide itaat, düzen ve terbiyenin diğer okullardan daha kötü olduğunu ifade etmiştir. Hatta erkek öğrencilerin uzakta bulunan kız öğrencilere karşı takındıkları edepsizce tavırlar onun dikkatini çekmiştir.²⁶⁰

Yusuf Akçura, 1897’de Erkan-ı Harp sınıfında iken II. Abdülhamit’in İstibdat Dönemi’nde sürgün edilerek Trablusgarp’a gitmiştir. 1899’da buradan kaçarak Paris’in yolunu tutmuş ve burada okul hayatına devam etmiştir. 1903 yılında Paris’teki okulunu başarıyla bitirip Kazan civarındaki Züyebaşı Köyü’ne gitmiştir. 1908’de II. Meşrutiyet ilan edilince onunda

²⁵⁹ Akçura, “Emel ve İdeal”, s. 266.

²⁶⁰ Akçura, *Hatıralarım*, s. 29.

artık Osmanlı Devleti'ne dönme zamanı gelmiştir. İstibdat Dönemi'nin katı uygulamaları son bulmuş ve başkentte özgürlük havası hâkim olmaya başlamıştır.

31 Mart Vakası'ndan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti devletin iplerini tamamen eline almıştır. Siyasi olaylara girmeden İttihat ve Terakki'nin eğitim uygulamalarına kısaca bakmak yararlı olacaktır. Cemiyet mensupları ilk iş olarak iptidai ve rüştiye düzeylerini birleştirerek zorunlu eğitimin süresini arttırmışlar, ilköğretimin parasız olması ve zorunlu eğitim uygulaması konularında önlemler almışlardır. Cemiyet, okulu yalnızca devletin değil aynı zamanda cemiyetin ideolojik aygıtı haline getirmiştir. Cemiyete ait özel okullar açılmış ve ders programları yapılmıştır.²⁶¹ Yusuf Akçura'nın bu dönemin okullarının incelenmesi bakımından 14 Nisan 1909'da "Vakit" Gazetesi'nde yayımlanmış bir makalesi son derece önemlidir. Bu makale dönemin eğitim anlayışı, öğrenciler, öğretmenler hakkında kıymetli bilgiler içermektedir:

"Geçen hafta İstanbul'un türlü dereceden mekteplerini gezip dolaştım. İlk önce iptidai mektepleri gezdim. Çoğu cami yanında eski, taş, soğuk binalar. Bir molla (hoca efendi) muallimlik yapıyor, genç, bir ya da iki öğrenci halfelik (kalfa efendi) yapıyor. Hocalar da, halfeler de tecvidli tecvitsiz Kur'an okuyabiliyorlar, ama halfelerin gazete okuyup anlaması çok az. Bunların çoğu fakat medresede yatan kişiler. Programlarına göre, muhtasar coğrafya, muhtasar tarih de okutmaları gerekiyor. Lakin hocalar, kalfalar kendilerinin bilmediği şeyi nasıl okutsunlar... Çok kötü yazılmış küçücük kitapları çocukların ellerine veriyorlar da: 'İşte bu sayfadan şu sayfaya ezberle gel,' diyorlar.

Çocuk, anlamadığı Arapça sözlerle dolu kitap ibarelerini büyük meşakkate girip ezberliyor, hoca ya da kalfanın yanına gelip dersini dinlettiriyor. Hoca dersi dinlerken kitaptan kontrol ediyor; İstanbullu erkek ya da kız çocukları (çünkü birlikte okumuyorlar) "ettehiyyat" okuyormuş gibi "bahr"ın "cebel"in tarifini okuyor ve işte buna

²⁶¹ Mehmet Ö. Alkan, "II. Meşrutiyet'te Resmi İdeoloji, Resmi Tarih ve Eğitim", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, ed. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul, 2017, s. 161.

coğrafya öğretme diyorlar! Mekteplerden birinde çocuğa ‘‘Deniz nedir, biliyor musun?’’ diye sormuştum; ‘‘Bahr diye... bahr...’’ dedi de sonunu getiremedi. Soruyu kolaylaştırmak için bir başka türlü sordum, ‘‘Denizi gördüğün var mı?’’ ‘‘Var.’’ ‘‘Nerede?’’ ‘‘Evimizden görünüyor’’ ‘‘O nasıl bir şeydir?’’ ‘‘Tuzlu su.’’ ‘‘İşte’’ dedim, ‘‘tarif ettin, bitti.’’ Bir başka çocuğa dağı sordum, o ‘‘cebel diye küre-i arzın mürtafi olan noktasına denilir’’ diye ezberden kitapta yazılan ibareyi okudu. ‘‘Aferin’’ dedim, ‘‘İstanbul’da dağ var mı’’ ‘‘Yok efendim...’’ Hâlbuki bulunduğumuz mektep dağ başında idi.

Müşkülü halletmek için halfe efendiye sordum: ‘‘Maarif müfettişleri geliyor mu?’’ ‘‘Geliyorlar efendim’’, ‘‘Size neler söylüyorlar? Çocuklara ders sorup, size talim yollarını öğretip, zorlukların çözüm yollarını göstermeye uğraşıyorlar mı?’’ ‘‘Yok efendim...’’ ‘‘O zaman ne yapıyorlar?’’ ‘‘Geliyorlar, bakıyorlar, çocuklar iyi okuyorlar mı diye bize soruyorlar, bir kahve ve sigara içip gidiyorlar...’’ ‘‘Gazetecilerden, cemiyetten gelenler oluyor mu?’’ Ben ‘‘cemiyetten’’ deyince halfeler birbirine bakıp biraz ürkmeye başladılar, galiba beni cemiyet üyesi diye düşündüler. Ben de önemimi arttırıp bacaklarımı üst üste attım, ‘‘yok efendim şimdiye kadar gelmediler...’’

Gezdiğim rüştiye mekteplerinden biri parlamentonun çok yakınında, mebuslardan çoğunun gelip gittikleri yol üstünde idi. Orada bilhassa: ‘‘Elbette şimdiye kadar mebusan efendiler girip, mektebinizi incelemişlerdir?’’ diye sordum. Müdür efendi ‘‘Hayır efendim, henüz giren olmadı,’’ cevabını verdi. Yolları üstündeki yıkılmaya yüz tutmuş bu kapkara ağaç binanın ‘‘mekteb-i rüştiye’’ yazısını görüp de içine girmeyi mebuslardan birinin düşünmemesi canımı sıktı’’.²⁶²

Akçura’nın İstanbul’da gezdiği iptidai ve rüştiye mektepleri hakkında söyledikleri gerçekten önemlidir. Okulun fiziki durumunun eğitim ve öğretime uygun olmadığı, ders veren kişilerin kifayetsizliği, okutulan dersler hakkında genişçe bilgiler vardır. Özellikle dağıtılan kitapların öğrencilerin gelişim çağına uygun kitaplar olmadığı, kötü ve küçük yazıları

²⁶² Akçura, *Darülhilafet Mektupları*, s. 167-169.

dolayısıyla öğrencilerin eğitiminde sorun teşkil edeceği anlaşılmaktadır. Öğretmenlik yapan molla ya da hoca efendilerin tarih ve coğrafya ilimlerini bilmedikleri ve ezbere dayalı bir sistemle bunların öğretilmeye çalışıldığı, Akçura'nın öğrencilere soru sormasıyla ortaya çıkmıştır. Dağ ve deniz gibi kavramlar ezber yöntemiyle öğretilmiştir. Hâlbuki içinde bulunulan çevrede bu kavramlar çıplak gözle görülebilmektedir. Akçura, çocuklara devamlı sorular sorarak, bir nevi buluş yöntemiyle, öğrencilerin doğru cevaba ulaşmalarını sağlamıştır.

İncelediği iptidai ve rüştiye mekteplerinin, müfettişler tarafından gerektiği gibi teftiş edilmediği ve öğretmenlik yapan kişilere öğretim yöntemlerinin öğretilmediği ortaya çıkmıştır. Müfettişlerin gelip sadece kahve ve sigara içip, öğrencilerin durumuyla ilgilenmeden gittikleri anlaşılmaktadır. Akçura, “*Cemiyetten gelen oluyor mu?*” dediğinde ise halfelerin onu cemiyetten birisi sanarak tedirgin olduklarını gözlemlemiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tesiri burada ortaya çıkmaktadır.

Akçura'nın yazılarında iptidai mektepleri hakkında bilgiler edinebilmek mümkündür. İstanbul'da bulunan iptidailer hakkında genel bir görüşü savunmuştur. Hoca Efendi'nin mahallenin imamı olduğu ve bunun için derslere katılmayıp, onun yerine bakan kalfaların çocuklardan yemeni, şeker, kahve gibi ihtiyaçlarını tedarik ettiklerini söylemiştir. Hafız Efendi isminde birisinin ise mektebin en korkunç simalarından olduğu aktarılmıştır. Bunun nedeni ise çocukları sopa ile dövmesiymiş.²⁶³ O, mahalle mekteplerinde hemen hemen hiçbir şeyin öğretilmediğini sadece çocuklara Müslümanlığın öğretildiğini savunmuştur. Aynı makalesinde muallimler hakkında da şu görüşlerini dile getirmiştir:

“Muallimlerimizin kimi asker zabiti, kimi kalem efendisi, kimi Amerikan Koleji'ni bitirmiş bir Ermeni, kimi Alyans İsrail'inden çıkma bir Yahudi, kimi Konya Medresesi'nden hatm-i kütüb eylemiş bir sarıklı... İçlerinde bazen Avrupa'ya şöyle gidip dolaşıp giden beyler. Mevlevi dergâhında çile doldurup sikke giymiş dervişler de bulunur. Bunlar hesap, hendese okuturlar, sarf-ı Arabi veya Türki

²⁶³ Akçura, “Emel ve İdeal”, s. 266.

*öğretirler. Resim, jimnastik yaptırır, yani fikir ve ideallerinden hiçbir şeyi talebelerine ilkaya kalkışmazlar. Fakat ben inanırım ki her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi idealleri muhtelif muallimlerin de ideallerine göre ders verişleri vardır. Mutasavvıf bir muallimden yahut da dehri (ateist, dinsiz) bir muallimden öğrendiğim hendese bende iki türlü tesir bırakır. Fikir ve emelleri muhalif muallimlerin tesiri talebede kararsızlık, ibtidai bir reyplik, mesleksizlik, itikatsızlık, idealsizlik uyandırır.*²⁶⁴

Akçura, özellikle öğretmen kadrosunun belirli bir standardı taşımadığını vurgulamıştır. Ana mesleği öğretmenlik olanların yanında cami hocaları ya da tarikat dervişlerinin de dersler verdiğini hatta yabancı okullarda eğitim görmüş gayrimüslimlerin de öğretmenlik yaptığını ifade etmiştir. Öğretmen kadrosunun karışık bir yapıda bulunması öğrenciler arasında da bir karmaşaya neden olmuştur. Tasavvuf inancını benimseyen bir öğretmen ile dinsiz bir öğretmenin ders işleyişi elbette farklıdır ve bu durum öğrencilerde farklı bir etki ortaya çıkarmıştır. Bu durumda öğrenci sudan çıkmış balığa dönmüştür. Bunun için tüm ülkede belirli bir eğitim programı çerçevesinde eğitim verilmesi daha doğru olacaktır.

Akçura, iptidaiden tali mektebe geçen çocukların dalgalar arasında kalmış yelkensisiz, dümensiz bir tekneye döndüğünü ve bunların ne tarafa gideceklerini bilemeyeceğini ve bir şeye kuvvetle inanamayacaklarını söylemiş ve böyle yetişen kişilerin idealist olamayacağını ve bunların vatan ve millete faydalı olamayacaklarını ifade etmiştir.²⁶⁵

Akçura, medeniyet yolunda ilerlemek, diğer kavimlerin seviyesine yükselmek için belirli bir yöntem ile talim ve terbiye görmek gerektiğini savunmuştur. Bunun da milletin diğer tabakalarına muallimlik etmekle olacağını belirtmiştir.²⁶⁶

Akçura, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde verilecek usullü eğitim ile diğer medeniyetlerin seviyesine gelineceğini savunmuştur. Burada diğer medeniyetlerden kasıt ise Avrupa'dır. Akçura'nın *Türk Yurdu Dergisi*'nin

²⁶⁴ Akçura, "Emel ve İdeal", s. 266.

²⁶⁵ Akçura, "Emel ve İdeal", s. 267.

²⁶⁶ Akçura, "Mektep Müzesi", s. 447.

50. Sayısında çıkan *Ayrupa’da Okuyan Bir Türk Talebemizden Bir Soru* adlı makalesinde bir kıyaslama yaptığı görülmektedir. Bu makalede:

“İstanbul Hukuk Mektebi’nde profesör olan bir Türk bana Paris’te şöyle söyledi: ‘Ben İstanbul’da hukuka ait dersler verirdim. Şimdi burada kendim ders dinliyorum ve buraya geldikten sonra anladım ki vallahi hukuktan hiç haberim yokmuş. Alelade bir Fransız hukuk talebesinden daha aşağı imişim. Biz Türk profesörler hepimiz böyleyiz.’”²⁶⁷

Bu paragraf ile eğitim hakkında genel bir kanıya varmamız tabii ki imkânsızdır ama yine de bir fikir sahibi olmamız bakımından önemlidir. Avrupa’nın eğitim konusunda bizden üstün olduğu ise aşikârdır. Osmanlı Devleti’nde III. Selim zamanında Avrupa’nın belirli başkentlerine daimi elçilikler kurulmuştur. Bu elçilik memurlarına bilim ve yabancı dil öğrenmeleri için emir verilmiştir. Ancak planlı bir şekilde öğrenci gönderilmemiştir. II. Mahmut zamanında ise ilk kez Avrupa’ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır.²⁶⁸ Akçura’da Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi gerektiği ile ilgili yazılar yazmıştır. Çünkü Osmanlı sınırları içinde verilen köhne eğitim ile devletin ilerleme sağlayacağına inanmamıştır. Ona göre: *“Avrupa irfanından hakkıyla istifade olunmaksızın memleketin medeni istikbalini temin mümkün olmaz.”*²⁶⁹

Akçura, eğitimde dil meselesi üzerinde de durmuş ve bu konuyla ilgili yazılarda yazmıştır. Osmanlı Devleti’nde yabancı dil olarak ilk kez Fransızca okutulmuştur. Daha sonra I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin, Almanya’nın yanında savaşa katılmasıyla okullarda Almanca ön plana çıkmaya başlamıştır. Ona göre eğitimin dili Türkçe olmalıdır. Akçura, yabancı bir dilin öğrenilmesine karşı değildir. Onun için esas olan tedris ve talimin Türkçe olması gerektiğidir.²⁷⁰

²⁶⁷ Akçura, “Ayrupa’da Okuyan Türk Talebemizden”, s. 44.

²⁶⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 162.

²⁶⁹ Akçura, “Avrupa’da Okuyan Türk Talebemizden”, s. 45.

²⁷⁰ Akçura, “Düşünülecek Meselelerimizden”, s. 41.

Akçura'nın II. Abdülhamit ve İttihat ve Terakki Dönemi eğitim konuları hakkında kaleme aldığı makalelerinin yanında Tatarlarda eğitim konusu hakkında da makaleleri vardır. O, Tatarlarda alfabe ve okuma kitaplarından başka okutulacak ders kitabı olmadığını söylemiştir. Dini bilimlerle ilgili kitaplar yaygın olarak bulunurken, fen ve beşeri bilimlerle ilgili kitaplar ise çok az bulunmaktadır. Tatar muallimlerinin önemli eserleri Tatarcaya tercüme etmede yetersiz kalması Akçura tarafından eleştirilmiştir. Bu durumda Akçura, Osmanlı eserlerine başvurulmasını istemiştir. Bu eserler genellikle 1870-1880 yılları arasında yazılan Fransız eserlerdir. Ancak dönemin en iyi tercüme eserleri olması bakımından, bunları son derece yararlı bulmuştur. Böylece Tatarlar gelişen bilim dünyasına ayak uydurmak adına yeni gelişmelerden haberdar olacaklardır. Çünkü bilim her zaman gelişme halindedir.²⁷¹

3.2. Cumhuriyet Dönemi Eğitimi ve Öğretim Kurumları Hakkında Görüşleri

Osmanlı Devleti'nin yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte birçok alanda yenilikler yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu alanlardan biri de eğitimidir.

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında birçok düzenleme yapılmıştır. Akçura'da bu alanda yazılarına devam etmiştir. Bundan sonra o, eğitimde kitap yazımı meselesi üzerinde duracaktır. Okullar için kitap yazılırken aşağıdaki sorulara cevap aramış ve içeriklerinin bu sorulara uygun olup olmadığını üzerinde durmuştur:

“Yazdıklarımızın hayatla, gerçeklikle, en çok da kendi hayat ve gerçekliğimizle ilişkileri, uygunlukları yeteri kadar inceleniyor mu?

Yazar, hükümlerini hayattan mı çıkarıyor?

Kendi gözlem, tecrübe ve akıl yürütmelerinden mi sonuç çıkarıyor?

Doğrudan doğruya gözlem ve deney yapamayacağı konularda hiç olmazsa kullandığı kaynaklardaki sonuç çıkarmaları inceliyor,

²⁷¹ Hasan Demiroğlu, “Yusuf Akçura ve Ahbar Gazetesi”, *Türk Yurdu*, S. 339, Kasım 2015, s. 47.

eleştiriyor ve kontrol ediyor mu? Yoksa sırf bir veya birkaç otoritenin düşüncelerine, incelemeksizin ve eleştirmeksizin tabi mi oluyor?”²⁷²

Akçura, eğer bir kitapta bu sorulara cevap bulunmazsa onun skolastik tarzda yazılmış olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bir kitapta gözlem, tecrübe, inceleme ve eleştiri olmazsa olmazlardır.

Akçura, skolastik tarzda yazılmış bir kitap örneği vermiştir:

“Darülfünun’da hoca olan bir arkadaşım orta mektepler için bir coğrafya kitabı telif etmişti. Bir cildini bana da hediye etti. Orada bizim hayatımızın gerektirdiğinin aksine bazı fikirler ve gerçeklere uymayan bilgiler vardı. Kendisinin dikkatini çektim. Bilmem hangi Frenk tarihçisinden aynen aldığı söyledi. Yani ne bizim hayatın gerektirdiği özellikleri dikkate almıştı ne de bilgi kısmını kontrol etmeye gerek görmüştü. İşte bu eser yazma yöntemi tamamen skolastiktir, imama uymuş ve öylece yazmış gitmiş...”²⁷³

Akçura, yukarıda örnek olarak verdiği bu olaya dair görüşlerini *Türk Yurdu Dergisi*’nde çıkan *Tarihi Görüşe Dair* adlı makalesinde de geniş bir şekilde ele almış ve ciddi eleştiriler getirmiştir. Kendi okullarımızda aynen çevrilerek okutulan yabancı kaynakların yararlı olmayacağı görüşündedir. Çünkü bir olaya Şarktan ve Garptan bakılmasına göre olayın mahiyeti değişmektedir.²⁷⁴

Yusuf Akçura, 1925 yılında bir kız orta mektebi sınavlarında bulunmuş ve başından geçen bir olayı anlatmıştır. Bu olayda skolastik eğitim anlayışı üzerinde durmuştur:

“Keza bir kız orta mektebinin sınavlarında bulundum. Bu kız lisesi iyi mekteplerimizden sayılır. Fizik dersi sınavında benden başka birkaç hoca ile bir iki müfettiş de hazır bulunuyordu. Ortadaki masaya bir hayli fizik aletleri serilmiş. Mümeyyizler, imtihana giren

²⁷² Salih Zeki, Yusuf Akçura, Muallim M. Cevdet, *Skolastik Eğitim ve Türkiye’de Skolastik Tarz*, der. Hasan Ünder, Ankara: Epos Yayınları, 2002, s. 74.

²⁷³ Akçura, *Skolastik Eğitim*, s. 75.

²⁷⁴ Akçura, “Tarihi Görüşe Dair”, s. 175.

öğrenciye ısıya ait hayli çetrefil bir soru sordular. Talebe kara tahtaya birkaç paralelkenar çizerek soruya şöyle böyle bir cevap verdi. Salt kuramsal ve matematiksel mahiyette olan bu meseleden basit ve hayati bir konuya geçmek üzere, ben de odanın ısısının acaba kaç derece olduğunu sordum. Önce tahmin etmesini, sonra ısıyı ölçen bir aletle daha kesin söylemesini istiyordum. Nihayet gerek kendi sağlığı, gerekse ileride anne olacak bu kızın çocuğunun sağlığı için, havanın, suyun sıcaklık derecelerinin hayattaki önemini anlatmasını istiyordum. Bu basit ve pratik konuda derhal sendeledi. Odanın ısısını hiç tahmin edemedi. Termometreyi eline aldığı zaman şaşırıldı. Termometre ile havanın ısısını ölçmenin ne gibi pratik bir faydası olabileceğine dair hiçbir açık fikri yoktu.

Birçok çizgilerle (b, c, d) karışık bir ısı probleminin çözümü kendisinden istenen bu genç kızın hayatla, hayata yarayacak basit aletlerle pek kolay öğrenebileceği bir meselede bu kadar şaşırması, bu kadar bilgisizliği, düşüncesizliği, bence öğretimde tutulan yöntemin sırf skolastik olmasındandır. Zira skolastik zihniyet, hayattan, doğadan arayamaz, bulamaz, toplayamaz; mutlaka bir otorite ona bilimi ve bilimlerin öğelerini hazırlayıp, tamamen yapılmış olarak vermelidir!²⁷⁵

Akçura'nın bizzat başından geçen bu olay bize, mevcut okuldaki eğitim anlayışı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Lakin öğrencilere salt kuramsal bilgiler ezberletilmiş ve hayatla ilgili basit bir soru sorulduğunda cevap alınamamıştır. Bu eğitim anlayışı hayattan kopuk olarak gerçekleştirilmektedir. Akçura bu şekilde ezbere dayanan, gerçek hayattan kopuk bir eğitim anlayışını skolastik olarak tanımlamaktadır. Ona göre eğitim, doğadan ayrılamaz ve asıl kitap doğa ve hayattır.²⁷⁶

Onun üzerinde durduğu diğer bir konu ise Darülfünunlar ve buralardaki ruhtur. O, 1925 senesinde yazdığı “Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhı” adlı makalesinde bu konuyu ayrıntılı olarak ele almıştır. İlk olarak Orta Çağ Hıristiyan medreseleri ve İslam darülfünunlarından

²⁷⁵ Akçura, *Skolastik Eğitim*, s. 79.

²⁷⁶ Akçura, *Skolastik Eğitim*, s. 80.

bahsederek, bunların amaçlarının aynı olduğuna değinmiştir. Bu kurumların genel amacı, din ve dine hizmet eden bireyler yetiştirmektir.²⁷⁷ Akçura, makalesinin devamında Almanya, Rusya ve Türkiye’deki darülfünunlarda okuyan öğrenciler hakkında bilgiler vermiş ve bunların toplumsal hayatı nasıl etkiledikleri üzerinde durmuştur.

Akçura, ilk olarak Alman öğrencilerle başlar. 19. Yüzyılda Cermanya, darülfünun ve öğrencisi en çok olan memlekettir. Bu öğrencilerin disiplinli bir şekilde çalıştıklarını ve aynı zamanda ölçülü bir şekilde eğlenmeyi bildiklerini aktarmıştır. Öyle ki Alman öğrenci cemiyetleri Almanya’nın birleşmesinde ve istiklalini kazanmasında önemli etkenlerden biri olduğunu ifade etmektedir. Alman hocaların telkiniyle Alman darülfünunlarındaki öğrenciler Alman vahdeti, Alman istiklali, Alman kudreti fikirlerini kabul etmişler ve bunlarla ilgili yazılar yazmışlardır.²⁷⁸ Böylece kamuoyunda bir birlik yaratmışlardır.

Diğer bir örnek ise Rusya’daki darülfünunlarda okuyan öğrencilerdir. Buradaki öğrenciler içip, eğlenirmiş. Ancak bunların yanında en çok ezilen kesimmiş. Rus öğrencisi fikri, siyasi ve içtimai baskıyı devirmek için çok kurban vermiştir. Halka gitmek denilen fikir bunlardan çıkmıştır. Darülfünunlarda almış oldukları eğitimi yaymak için ülkenin dört bir yanına dağılmışlar ve fikirleriyle halkı aydınlatmak için uğraşmışlardır. Çarın polisi, jandarması ve muhafazakâr köylüler, bu öğrencileri yakalayıp işkence edip öldürmüşlerdir. Fakat ölen öğrencilerin yerini yenileri alarak faaliyetlerine devam etmişlerdir.²⁷⁹ Rus darülfünunlarındaki öğrenciler siyasi iktidarın tüm engellemelerine rağmen fikirlerini halka benimsetmek için, hayatları pahasına da olsa davalarından vazgeçmemişlerdir.

Akçura, 1800’lerde Almanya ve Rusya’daki darülfünunlarda bulunan öğrenciler hakkında bilgiler verdikten sonra Türkiye Cumhuriyeti’ndeki öğrenci hayatını ele almıştır. Ona göre:

²⁷⁷ Akçura, “Darülfünunlarda Talebe Hayatı”, s. 21.

²⁷⁸ Akçura, “Darülfünunlarda Talebe Hayatı”, s. 22.

²⁷⁹ Akçura, “Darülfünunlarda Talebe Hayatı”, s. 23.

“Bizde yeni talebe hayatı henüz başlamak üzeredir. Eski medrese talebe hayatı artık tarihe karışmıştır. Darülfünun hocası, öğrencisine ilimle beraber bir ideal de verebilmelidir. Amaçsız toplum, idealsiz ilim kısırdır. Türk darülfünunu gururlu profesyoneller, ilmin esnafını, tüccarını, bakkalını yetiştirebilmelidir. Erdemli, başkalarını düşünen âlimler yetiştirebilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk darülfünunu, elbette böyle olacak, öğrencisi de kendi ilim yurtlarına layık bulunacaktır.”²⁸⁰

Akçura'nın yukarıdaki makalesinin bir bölümünü incelediğimizde onun, geleceğe umutla baktığı görülmektedir. Türk darülfünunu sayesinde çağa uygun, ideal bir öğrenci yetişeceğini düşünmektedir. 1800'lü yıllarda Almanya ve Rusya'daki öğrenci profillerini ele aldığımızda belki onunda bu ülkelerdeki gibi bir öğrenci profili istediği düşünülebilir.

3.3. Serbest Dersler

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasının ardından, adeta bir ölüm fermanı olan, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti işgale hazır hale getirilmiştir. İtilaf Devletleri sözde barış antlaşması mahiyetinde olan Sevr'i Türk milletine dayatması sonucu Anadolu topraklarında Mustafa Kemal önderliğinde, Milli Mücadele hareketi başlamıştır. Büyük Taarruz ile düşman, Anadolu'dan atılınca, artık harap olmuş memleketin yeniden yapılanması sorunu üzerine çalışılmaya başlanmıştır. Askeri olarak sorun çözülmüştür fakat eğitimsel sorun devam etmektedir.

Kurtuluş Savaşı devam ederken Sakarya Meydan Muharebesinden önce 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi toplanmıştır. Burada Türk öğretmenlerinden temsilciler bir araya gelmiştir.²⁸¹

Savaşın devam ettiği bir ortamda eğitim işleriyle ilgilenmek gerçekten bu alana ne kadar önem verildiğinin bir işaretidir. Bundan başka savaş yıllarında eğitimle ilgili gelişmeler devam etmiştir. Bunlardan birisi de

²⁸⁰ Akçura, “Darülfünunlarda Talebe Hayatı”, s. 23-24.

²⁸¹ Burhan Göksel, “Atatürk'ün Eğitim Konusunda Görüşleri ve Misak-ı Maarif”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi*, www.atam.gov.tr/dergi/sayı-03/atatukun-egitim-konusunda-gorusleri-ve-misak-i-maarif (Erişim: 21.03.2018).

Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiye'nin kurulmasıdır. Kurulması konusundaki ilk adım Maarif Vekaleti bünyesinde bir komisyon oluşturulmasıdır. Bu komisyonda Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Veled Çelebi, Cemal Hüsnü, Nafi Atuf, Suad, Mustafa Şeref, Edib, Vehbi ve Kazım Nami gibi kişiler yer almıştır. Komisyon ilk toplantısını 16 Haziran 1921'de yapmış ve “Yüksek Dersler ve Vaaz, Konferans Tarzında Dersler” olmak üzere iki konuda dersler verilmesini kararlaştırmıştır. Oluşturulan komisyon, müessesede okutulacak derslerin taslak programını hazırladıktan sonra 20 Haziran 1921'deki toplantısında derslerle ilgili şöyle kararlar almıştır:

*Herkese açık olmak üzere Ankara'da ve Anadolu'nun diğer şehirlerinde ve kasabalarında konferanslar verilecek, Ankara'da tedrisat mahiyetinde muntazam dersler açılacaktır.*²⁸²

Serbest Ali Dersler 3 Aralık 1921 günü açılmıştır. Kurumun bilim ve yönetimle ilgili faaliyetlerini Müderrisler Encümeni yürütmüştür ve bu kurumun başkanlığını da 1922 yılına kadar Yusuf Akçura üstlenmiştir.²⁸³

Yusuf Akçura eğitime çok önem vermektedir. O yazılarında Batı medeniyetinde eğitimin durumuyla ilgili derin çıkarımlar yapmıştır. Bir yazısında şu cümlelere yer vermiştir:

*“Garb medeniyet-i maddîye ve manevîyesinin husûsiyetlerinden birisi maârifin neşr ü ta'mîmine verdiği ehemmiyettir. Garb medeniyeti havzasında ilim ve marifet hem yayılmış, hem derinleştirilmiştir. Garb, umûmî, mecburî ve meccânî ta'lim ve tedrise muvaffak olmuştur.”*²⁸⁴

²⁸² Yavuz Arslan, Yusuf Akçura'nın Eğitim ve Kültür Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi, (Tez No. 279706). s. 101.

²⁸³ Cemil Öztürk, “Milli Mücadele Dönemi Ankara'sında Bir Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu: Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmiyesi”, *Milletlerarası Türk ve İslam Dünyasında Bilim ve Teknoloji Sempozyumu (3-5 Haziran 1994), Tebliğ Metni*, İstanbul, s. 57-59.

²⁸⁴ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 90.

Bu yazısında Batı medeniyetinin eğitime verdiği öneme dikkat çekerek mecburi ve parasız eğitimin hayata geçirildiğini aktarmıştır. Aslında O, İslam dininde de mecburi ve parasız eğitim olduğunu savunmuştur. Çünkü erkek veya kadın her müslümana ilim farzdır. Eğitimin demokratlaştırılması esasını da ilk ilan eden din de İslam'dır.²⁸⁵

Akçura, Batı medeniyeti ile Osmanlı Devleti ve İslam medeniyetini incelerken, Batı'da maddi medeniyetin gelişmesiyle manevi medeniyetin geliştiğini, eğitimin yaygınlaşmasına da bunun sebep olduğunu söylemiştir.²⁸⁶

Eğitimin yaygınlaşması konusunda Cermen memleketleri ve Sovyetler Birliği üzerinden açıklamalar da yapmıştır. Cermen memleketlerinde okullar her mahalleye, köye öyle bir yayılmıştı ki neredeyse her evin kapısının önüne bir okul kurulmuştur. Kurulan bu okullarda eğitim ise ücretsizdir. Böyle olunca halkın genel olarak okuryazar oranı yerine ikinci derecede ve yüksek öğretim oranları belirlenmeye başlanmıştır. Sovyetler örneğinde ise, Sovyet Birliği Hükümeti ordudan sonra en büyük bütçeyi eğitime ayırmıştır. Halka ücretsiz eğitim veren kurumlar açarak neredeyse Avrupa okullarıyla yarışacak düzeyde eğitim kurumları oluşturmuştur.²⁸⁷

Cermen memleketleri ve Sovyetler Birliği örneklerinde bahsedilen eğitimin yaygınlaştırılması Osmanlı Devleti'nde yaşanmamıştır. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanından sonra eğitim ve yayım hayatında serbestlikler yaşanmıştır. İstanbul'da bazı cemiyetler çırak okulları, özel dersler, konferanslar açmaya kalkışmışlar fakat bunların ömürleri kısa olmuştur. Türk Ocağı da bu dönemde sıralı ve münferit konferanslar, serbest dersler açmıştır.²⁸⁸ Fakat 9 Ocak 1920'de İngilizler tarafından Ocak işgal edilmiş ve Ocağın faaliyetleri durmuştur.²⁸⁹ Bundan sonra Ocak üyeleri Ankara'da Mustafa Kemal'in çevresinde toplanmaya başlamışlardır. Hamdullah Suphi (Tanrıöver) önderliğinde Nisan ve Haziran 1923'te

²⁸⁵ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 90.

²⁸⁶ Şenoğlu, *Yusuf Akçura*, s. 36.

²⁸⁷ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 91.

²⁸⁸ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 93.

²⁸⁹ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 266.

Ankara ve İstanbul şubeleri yeniden faaliyete geçmiştir.²⁹⁰ Türk Ocağı bünyesinde başlatılan Serbest Halk Dersleri; iktisat, siyaset bilimi, dil, tarih, hukuk ve sosyoloji alanlarında derslerin verildiği bu halka açık eğitim merkezinde, Yusuf Akçura da siyasi tarih, eğitim ve sosyoloji konularında konferanslar vermiştir.²⁹¹ Bu merkezde verilen dersler gerçek hayatta birbirini tamamlayan derslerdir. Akçura bununla ilgili olarak siyaset, idare ve cemaat işlerini üstlenen kimselerin zamanımızın hukuki, iktisadi, eğitimsel kuramını mutlaka bilmeleri gerektiğini söylemiştir. Siyaset ve idareyle ilgili toplantılarda ele alınan meselelerin teorik yönünü açıklamak için çağdaş hukuk, iktisat, eğitim ve bu asrın tarihine ait ciddi bilgilerin bilinmesinin gerekli olduğunu söylemiştir.²⁹²

Serbest Dersler'in kimlere hitap ettiği konusunda da Akçura bazı açıklamalar yapmıştır. Ona göre, Darülfünun ve Mekteb-i Mülkiye'den mezun olanlar için bu dersler biraz hafif geleceğinden bu kişilerin derslere devam etmemeleri doğal karşılanabilir. Ancak ortaokuldan mezun olup yeteneğe bağlı olarak memur olanların ise derslere devam etmelerini istemiştir.²⁹³

Akçura, derslerde eğitim veren öğretmenler ve bunların özelliklerine de değinmiştir. Derslerin açılışından 6 ay sonra bir yazısında bu konuda önemli bir değerlendirme yapmıştır:

“Bugün efendiler, altı aylık bir tecrübeyi yapmış bulunuyoruz. Tecrübe, ümidimizi takviye etti. Derslere talebe düzenli ve hevesle devam eyledi. Başta altı müderrisle dersleri açmıştık; şimdi on beş müderrisimiz var. Yalnız zaman ve mahal bulunamamasından, her gün ancak birer ders verebildik. Ders odası ve ders zamanı bulununca, günde ikişer ders verilecektir. Muallim ve müteallimler buna taliptir. Her derste talebe ve dinleyicilerin miktarı 15 ile 50 arasında çalkalandı. Talebe ve sâmi'inin ekserisi askerî ve mülkî memurlardandı. Öğretim kadromuz, İstanbul Darülfünunu'nun eski

²⁹⁰ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*, s. 41.

²⁹¹ Şenoğlu, *Yusuf Akçura*, s. 36.

²⁹² Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 95.

²⁹³ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 96.

*müdürrisleriyle İstanbul ve Avrupa mekâtib-i âliyyesi (yüksek okulları) mezunlarından oluşmaktadır. İçlerinde, tedris ettiği mevzû'un memleketimizce tam uzmanı olarak tanınanlar da vardır. Milli hükümetin idari teşkilatında yüksek mevkileri işgal eden birkaç zat da resmi görevlerinden müşkilatla arttırabildikleri zamanı, burada ders vermeye tahsis etmek hamîyetkârlığında bulundular. İktisat Vekili beyle, eski Maarif Vekili bey heyet-i tedrisiyemizdendir.*²⁹⁴

Akçura'nın yukarıda yer alan yazısında zamanla Serbest Dersler de öğretmen, öğrenci ve dinleyici kadrolarının arttığı vurgulanmıştır. Zamanla bu derslere ilgi artmış ve doğal olarak bu, derslere katılım sayılarını da etkilemiştir. Öğretim kadroları ise son derece zengindir. İstanbul Darülfünunu eski kadroları ve Avrupa'da eğitim görmüş kimselerde burada dersler vermiştir. En önemlisi ise İktisat Vekili ve eski Maarif Vekili gibi siyasi kadrolarda bulunan önemli şahsiyetlerde burada derslere girmişlerdir. Eğitimci kadrosu arasında hayata ve derslere farklı bakış açıları olan öğretmenler bulunmuştur. Mesela hukukta klasik ve muhafazakâr bir okulun taraftarı olduğu gibi modern bir okulun da taraftarı yer almıştır.²⁹⁵ Burada verilen dersler tamamen halkın yararına olup herhangi bir ücret talep edilmemiş ve isteyen herkes derslere katılabiliştir.²⁹⁶

Serbest Dersler adı altında halka verilen eğitim ortadadır. Ancak bazen burada verilen derslere karşı itirazlar da yükselmiştir. Bazı kimseler burada verilen tarih, hukuk gibi derslerin gereksiz olduğunu ve bunların yerine daha çok maddi kalkınmayı sağlayacak olan kimya ya da Çubuk Deresi'nden elektrik üretme usullerinin öğretilmesini istemişlerdir. Yusuf Akçura bir dereceye kadar bu görüşlere katılmış ve (dârü's sınıyî) teknik okullara ihtiyaç olduğunu söylemiştir.²⁹⁷ Fakat Türkiye Devleti yeni kurulmuş bir demokrasi devletidir. İmparatorluktan demokratik bir devlete geçilmiştir. Halkın da demokrasinin icabı gereği yönetimin içinde olması gerekmektedir. Bunun içinde hükümet, hâkimiyet, iktisat, hukuk, idare ve

²⁹⁴ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 98.

²⁹⁵ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 99.

²⁹⁶ Öztürk, "Serbest Ali Dersler", s. 60.

²⁹⁷ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 100.

siyaset gibi konularda söyleyebilecekleri, tartışabilecekleri birkaç cümle olmalıdır. Çünkü kendisini temsil edecek kişileri halk seçecek. Bunun içinde demokrasi terimi hakkında bilgisi olması gerekmektedir. Bu gibi konuların öğretilmesinde Serbest Dersler faydalı olmuştur. Bunun içindir ki maddi kalkınmamızı sağlayacak ilimlere elbette ihtiyacımız vardır ama medeniyetimizin bakış açısının değişmesini sağlayacak ilimlere de muhtacız.²⁹⁸

3.4. Yusuf Akçura'nın Tarih Öğretimi Üzerine Görüşleri

Tarih dersi kişide milli bir kimlik oluşturulması bakımından son derece önemlidir. Bu dersle, geçmişle bağlantı kurularak toplumsal bağlar kuvvetlendirilmiş ve milli bir kimlik oluşturulma sürecine katkı sağlanmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen Osmanlı Devleti'nde tarih dersleri 1895 yılında sıbyan mekteplerinden kaldırılmış ve rüştiyelerde de Umumi Tarih'in okutulması durdurulmuştur.²⁹⁹ 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra tarih öğretimi yeniden başlamıştır.³⁰⁰

Yusuf Akçura II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki ve Cumhuriyet dönemlerini yaşamış bir kişidir. Onun tarih öğretimiyle ilgili görüşlerini vermeden önce bu dönemlerin tarih öğretimi hakkında bilgi vermekte fayda vardır.

II. Abdülhamit döneminde İslamiyet baskın hale getirilmiştir. 1880'li yılların ortasından itibaren düzende dinselleşme başlamıştır. Bazı okulların ders programlarından tarih, coğrafya, ahlak, fizik, kimya gibi dersler öğrencinin dini duygularını bozmak veya gereksiz gibi sebeplerle kaldırılmıştır. Bu dönemin tarih kitapları ise süzgeçten geçirilmiş ve bazı konuların öğretimi yasaklanmıştır (Fransız İhtilali, V. Murat Dönemi, I. Meşrutiyet, Meclis-i Mebusan, Namık Kemal, Mithat Paşa gibi konular).

301

II. Meşrutiyet döneminde, tarih yazımında usûl konusu önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemin tarih yazarları "*Tarihte izlenmesi*

²⁹⁸ Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s. 100-101.

²⁹⁹ Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik*, s. 215.

³⁰⁰ Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik*, s. 226.

³⁰¹ Mehmet Alkan, "Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C. 1 Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, İstanbul 2003, s. 386-391.

gereken usûlün özellikleri nelerdir?”, *“İlmî tarih yazımı hangi esaslara dayanmalıdır?”* gibi sorulara cevap aramaya başlamışlardır. Osmanlı tarih yazarlarının Avrupa’da kullanılan yeni usûllerden haberdar olmamaları tartışılan konular olmuştur.³⁰²

İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde ise ders programlarına çağdaş toplum ve milliyetçi değerlerin aktarılmasına yönelik dersler eklenmiştir. Tarih ve din gibi derslerin içerikleri değiştirilerek militer milliyetçilik ders programlarına işlenmiştir. Beden eğitimi, sıhhiye, asker talimi, oyun ve nişan gibi askeri içerikli dersler müfredata eklenmiştir. Tarih dersinde ise militer milliyetçiliğin gereği olarak eski Osmanlı zaferlerinden, yeniçeri hayatından, gerilemenin sebeplerinden söz edilmesi ve etraftaki Osmanlı medeniyetinin ve ordusunun eserlerine geziler düzenlenmesi istenmiştir.³⁰³

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tarih, siyasal amaçlı bir eğitim aracı olarak görülmüştür. Ulus-inşa sürecinde yeni bir toplum ve gelecek yaratma uğraşına giren yeni devletin kurucuları özellikle tarihe büyük önem vermişlerdir. Atatürk döneminde genelde eğitimden, özelde ise tarihten, milli devleti gerçekleştirmesi gibi bir beklenti yaratılmıştır. Özellikle yeni devletin başlangıçta eğitim ve tarih tedrisatı konusunda yaklaşımı, ortak bir Türk kimliği ve Türk kültürü yaratmaktır.³⁰⁴

İlan edilen cumhuriyet rejiminin ruhu tarih kitaplarıyla insanlara aktarılmak istenmiştir. Fakat Osmanlı eğitim sisteminden yeni devlete kalan tarih kitapları Fransızcadan tercüme edilmiş ve olaylara Avrupalıların bakış açılarıyla bakan yanlı kitaplardır.³⁰⁵ Akçura’nın en çok eleştirdiği konulardan biri de budur. Osmanlı Dönemi tarihçileri kendilerini Fransızca kaynaklara ve uyarlamalara teslim ederek tarih yazmışlardır.³⁰⁶ O, bu konuyu çok sık dile getirmiştir.

³⁰² Mehmet Kaan Çalen, *II. Meşrutiyet Dönemi’nde Türk Tarih Düşüncesi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013, s. 142-143.

³⁰³ Alkan, “II. Meşrutiyet’te Resmi İdeoloji”, s. 164-165.

³⁰⁴ Sezai Öztaş, “Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, Haziran 2009, s. 103.

³⁰⁵ Fatih Yazıcı, “Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Yazımı”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, ed. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul, 2017, s. 199.

³⁰⁶ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 177.

Cumhuriyet'ten önce İslam Tarihi baz alınarak ümmet tarihi anlayışı ve Osmanlı hanedanı merkezli bir tarih anlayışı vardı. Selçuklulardan ve Selçukluların yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan beyliklerden kısaca bahsedilmekteydi.³⁰⁷

Cumhuriyet'in ilanında sonra ilkokul, ortaokul ve lise tarih ders programlarında ilk olarak 1924 yılında değişiklik yapılmıştır. Eski tarih kitaplarında İslam ve Osmanlı tarihi ön planda yer alırken, yeni programla beraber Genel Türk Tarihi'ne önem verilmeye başlanmıştır. Özellikle İslam Tarihi'ndeki Dört Halife Devri "*İslam'da Cumhuriyet*" başlığı altında işlenerek, yeni rejim ile İslam arasında bir bağ yaratılmaya çalışılmıştır. Türk Tarihi'nde ise: İslamiyet'ten önceki Türk Tarihi, Türklerin İslamiyeti kabulü ve Anadolu'ya gelişi ile Selçuklu, Anadolu Beylikleri, Osmanlı ve Cumhuriyet devirleri ayrıntılı bir şekilde incelenmeye başlanmıştır.³⁰⁸

1930 yılına gelindiğinde ise Türk Tarih Tezi'nin uygulanmaya başlanmasıyla önce liselerde ardından ortaokul ve ilkokullarda yeni yazılmış tarih ders kitapları okutulmaya başlanmıştır.³⁰⁹ Bu tarihe gelene kadar ise okullarda okutulmakta olan tarih kitapları eleştiri konusu olmaya devam etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında okullarda okutulan tarih ders kitaplarında geçmişin izleri silinememiştir. Bu duruma ciddi bir şekilde eleştiri getirenlerden biri de Yusuf Akçura olmuştur. Onun 18 Mayıs 1925 tarihinde Darülmüallimin'de (İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda) verdiği bir konferansta bu konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

"Mekteplerde okutulan tarih-i hususi kitaplarımızın çoğunluğu, tarihi umumi kitaplarının ise hemen hepsi bizde skolastik tarzda kitap yazımına örnek olabilir. Herhangi bir tarihçimizin Eskiçağ veya İlkçağ'a ve Ortaçağ veya Yeniçağ'a dair bir kitabını alınız. Tümü, bir bakışta tercüme edilmiş Fransız kitapları izlenimini verir. Yazar ancak Fransızca sözcüklerin karşılığını bulmak için zihnini işletmiş

³⁰⁷ Öztaş, "Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı", s. 94.

³⁰⁸ Öztaş, "Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı", s. 101.

³⁰⁹ Mesut Çapa, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 40.

sanırsınız. Tarihe bakılan görüş açısı Türkiye’de değil, Fransa’da bulunmaktadır. Tarihsel olayların eksenini Fransa’dır; hatta Avrupa bile değildir. Olayların art arda gelişmesi sonunda bugünkü Türkiye’nin durumunu anlatmaya değil, bugünkü Fransa’nın vaziyetini anlatmaya yarar. İngiliz veya Almanların kendi memleketlerinden bakarak çerçeveledikleri olaylarla bile karşılaştırmaya, karşılıklarını bulmaya gerek görülmemiştir. Osmanlı özel tarihine gelince: Hoca Sadettin hangi şemayı kabul etmişse, hemen ona bağlı kalmışızdır. Böylece tarih alanında yazılmış kitaplarımız, yabancıların veya bizim geçmişimizin otoritelerine mağlup ve mahkûm bir haldedir, yani skolastiktir. Bundan başka, tarihsel eser yazımında kişisel inceleme, eleştiri ve düşünme eksikliğinden dolayı, diğer bir skolastiklik daha gözlemlemekteyim.”³¹⁰

Yukarıdaki paragrafta Akçura, okullarda okutulan tarih kitapları hakkında eleştirilerini dile getirmiştir. Orijinali Fransızca yazılmış olan bu tarih kitaplarının, Türkçe’ye çevirisi sırasında hiçbir değişiklik yapılmadan olduğu gibi ele alınması ise başlı başına bir sorundur. Bunu okuyan öğrenciler tarihi olaylara bir Fransız gibi bakacak ve bu milletin maddi manevi değerlerini savunan bir görüşü benimseyecektir. Türk’ün ve Türkiye’nin durumunu, vaziyetini anlayamayacaktır. O, milli tarih kitapları yazılıp okutulmasını savunmuştur. Onun düşüncesi: Tarihin, Türklüğün ufuklarına doğru açılmasının gerekliliği idi.³¹¹

Özellikle Cumhuriyet’in ilanından sonra okullarda yeni idare şeklini anlatan tarih kitaplarının okutulup okutulmadığını mecliste dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Bey (Özler)’ e soru önergesi olarak sormuştur. Yusuf Akçura’nın 12 Kasım 1923’te sorduğu bu önergede şu ifadeler yer almıştır: “*Mekâtipi İptidaiye ve Tâliyede okutulmakta olan tarih derslerinin esas ve şekli Devletimize muvafık bir şekle ifrağ edilip edilmediğini Maarif Vekilinden şifahen sual ederim.*”

³¹⁰ Akçura, *Skolastik Eğitim*, s. 76.

³¹¹ Behar, *İktidar ve Tarih*, s. 179.

Yusuf Akçura'nın verdiği bu soru önergesine, dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Bey 21 Kasım 1923 tarihinde cevap vermiştir:

“Okutmakta olduğumuz tarih ve malûmatı medeniye kitaplarında; bugünkü hükümetin sureti teşekkülüne, şekline ve esasatına ait mâlumâtı kâfiye vardır. Büyük Millet Meclisi ne zaman teşekkül etmiştir, vaziyeti nedir, selâhiyeti nedir? Onun kuvvei icraiyesi ne gibi selâhiyetle mücehhezdir? Bütün bunlara ait malûmat vardır. Fakat şurasını itiraf etmek lazımdır ki, bu malûmat dahi Maarif Vekâletini temin edecek mahiyette değildir. Biz programların esaslı bir surette tadilini esasen elimizde tutmaktayız. Bunun için mutaaddit komisyonlar yapmışızdır. Zannederim önümüzdeki seneden itibaren tarih ve kıraat kitapları ve malûmatı medeniye kitapları daha ziyade maksadımıza muvafık bir şekilde olacak ve mekteplerimizde okutulmuş olacaktır. Fakat bu husustaki malûmat, az çok bugünkü kitaplarımızda da vardır.”

Akçura tekrar söz alarak verdiği soru önergesinin içeriğinin öneminden söz etmiştir:

“Malûmuâliminizdir ki; herhangi bir heyeti içtimaiyede şekli hükümetin teessüs ve devamında en çok müessir olan iki mühim amil vardır. Birisi, müessesatı iktisadiye, münasebatı iktisadiye, diğeri de amili fikri veyahut amili mefkurevidir. Bu amili mefkurevi bilhassa irşat gazeteler, yazılar, kitaplar, şunlar bunlar, sözler, nutuklar vesairedir. Fakat irşadın en mühim kısmı bilhassa gençlere yapılan tenvirat kısmıdır ki, talim ve terbiye kısımlarını ihtiva etmek itibarıyla müstakbel vatandaşları ihzar eden ve mekteplerde en ziyade vatandaş yetiştirmek için müessir olan derslerden birisi de tarihtir. Acaba memleketimiz bir demokrasi, bir halk hükümeti, bir halk devleti

olduktan sonra ve bilhassa bu halk devletinin mükemmel bir şekli olan cumhuriyet teessüs ettikten sonra padişahların destanı suretinde yazılmış olan tarih kitaplarımız değiştirilerek mi okutuluyor, yoksa eski halinde kalmış mıdır? Kitaplar kalmış ise bile ruhu değiştirilerek oradaki hatalar muallimler tarafından izah ediliyor mu? Çünkü budala hükümdarlar bile bizde evliya diye gösterilmiştir. Bunlar için bendeniz doğrudan doğruya takririmi vermeden akdem biraz etrafımı yokladım. İstanbul'da bulunduğum esnada mekteplerdeki kitapların bu eski kitaplar olduğunu ve aynen okutulduğunu haber verdiler. Sonra İstanbul uzaktadır. Belki buraya haber verilmemiştir dedim. Bundan bir hafta evvel buradaki liseye gittim. Lisede okutulan kitapların nelerden ibaret olduğunu sordum. Yine eski kitaplardır dediler. Acaba bu kitapların ruhu değiştirilmek üzere bir talimat verildi mi, dedim. Böyle bir talimatın gelmiş olduğundan beni haberdar etmediler. Binaenaleyh Maarif Vekâletinden bu suali sormaya lüzum gördüm. Fakat Vekil Beyefendi buyurdular ki, bu hususta yapılmış olan kitaplarda halk hükümetine dair malûmat vardır. Hükümetimiz, halk hükümeti olmakla beraber şimdiki şeklimiz daha sarîh olmakla beraber cumhuriyettir. Cumhuriyet ruhu mekteplerimize sokulmuş mudur? Bunu sokmak için buyurdıkları gibi tarih ile beraber terbiyeye müessir olan kitaplar lazımdır. Eğer kitapların ne kadar acele bir zamanda ihzarı kabul olmaz ve buyurdıkları gibi bu hususta bir takım heyetler teşekkül etmiş bulunuyorsa o halde alelacele yapılacak bir iş vardır ve zannediyorum ki, her ne kadar sarahatle söylemedilerse de beyefendi bunu yapmışlardır. Böyle bittamim yazılmalı ve mekteplerimizde böyle terbiyeyi fikriye ve siyasiyemize mütaallik olan derslerde cumhuriyetin diğer eşkali hükümete nasıl mütevakkıf olduğunu ve diğer eşkali hükümetten memleketimizin ne gibi zararlar gördüğünü ve hükümdarların öyle zannedildiği gibi evliya ve cihangir olmadığını ve

memlekete birçok fenalıklar yapmış olduklarını izah etmek lazımdır."³¹²

Akçura'nın mecliste verdiği soru önergesinde öğrenmek istediği, liselerde okutulan tarih kitaplarının şu an ki devlet şeklimiz olan cumhuriyet idaresini anlatıp anlatmadığıdır. Dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Bey ise Akçura'ya cevabında özellikle bir sonraki seneden itibaren yeni tarih kitaplarının okutulmaya başlanacağını söylemiştir. Ancak bu süre zarfında eski tarih kitaplarıyla yeni idare nasıl anlatılacaktı? Kitapların ruhu önemlidir. Akçura en azından eski tarih kitaplarının öğretmenler tarafından eleştiri süzgecinden geçirilip hatalar bulunarak öğrencilere aktarılmasını savunmuştur. Bu durumla ilgili olarak Akçura, bizzat İstanbul'da bir liseye gitmiş ve yerinde incelemelerde bulunmuştur. Lisede hala eski tarih kitaplarının aynen okutulduğunu görmüştür. Hâlbuki bu tarih kitaplarında bazı basiretsiz padişahlar evliya, cihangir gibi sıfatlarla abartılarak anlatılmıştır. Buradaki tezatlık hemen ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet ilan edilmiş olmasına rağmen hala eski yönetim tarzı yani monarşi, tarih kitaplarındaki yerini korumaktadır. Akçura, bunun savaşını vermiştir. Cumhuriyetin, monarşiden üstün olduğunu ve bununda kitaptaki bilgilere rağmen öğretmenler tarafından değiştirilerek öğrencilere aktarılması gerektiğini savunmuştur.

Atatürk döneminde tarih alanındaki çalışmalar artarak devam etmiştir.³¹³ Kendisi de tarih alanında okumalar yapan Atatürk, Türklerin sarı ırka mensup olduğuyla ilgili tezlerin ortaya atılmasından sonra, tarih alanında çalışmaları hızlandırmıştır. 23 Nisan 1930 yılında toplanan Türk Ocakları'nın IV. Kurultayı, "*Türk Tarih Kurumu*"nun kuruluşunun ilk adımıdır. Bu kurultayda Türk tarih ve uygarlığını tetkik hedefiyle Türk Ocakları'na bağlı "*Türk Tarih Heyeti*" oluşturulmuştur. Bu heyet 1931 yılında "*Türk Tarihinin Ana Hatları*" kitabını yazmıştır. 12 Mart 1931 yılında Türk Ocakları'nın kapatılması üzerine Atatürk'ün talimatlarıyla 12

³¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre 2, TBMM Matbaası, Ankara 1976, s. 496-498.

³¹³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Öztaş, "Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı", s. 95-104.

Nisan 1931’de “*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*” adıyla ayrı bir cemiyet oluşturulmuştur. Bu cemiyetin de ilk başkanı Yusuf Akçura’dır. 2 Temmuz 1932’de Ankara Halkevi Binasında I. Türk Tarihi Kongresi toplanmıştır. Kongreye sunulan tebliğler içerisinde tarih eğitimi ve öğretimi ile ilgili Akçura’nın bildirisi çok önemlidir.³¹⁴ Akçura, derslerinin en az dörtte birini tarih yöntem ve eğitimine ayırdığını söylemiş, kaynakların yetersizliğinden şikayet ederek en temel tarih yöntemi kitaplarının bile kolaylıkla bulunamadığından yakınmıştır.³¹⁵

Akçura, bildirisinde tarih öğretimiyle ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. O, özellikle tarih öğretiminde telif veya tercüme eserlerimizin olmamasından yakınmıştır.

Akçura, II. Meşrutiyet’ten önce Abdurrahman Şeref Bey’in, Mekâtibi Aliye’de okutulmak üzere 1895’te kaleme aldığı “*Tarihi Devleti Osmaniye*” adlı kitabının önsözünde tarihin türlerinden ve pragmatik tarihten bahsettiğini vurgulamış ve okullarda tarihin nasıl öğretilmesi gerektiğini kendi görüşleriyle açıklamıştır.³¹⁶

Meşrutiyet’in ilk ilan edilmesinden ikinci ilanına kadar geçen sürede “*Devri Hamidide*” padişah ve hükümet, tarihi ötelemişlerdir. Bu devirde Umumi Tarih çok budanmış, bazı tarih kitapları da polis tarafından toplanmıştır. Ancak II. Meşrutiyet’in ilanı ile mekteplerde tarih yeniden okutulmaya, kitaplar tercüme ve telif edilmeye özellikle de tarihte usulden bahsetmeye başlanmıştır.³¹⁷

Akçura, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Erkanı Harbiye’de tarih dersleri vermeye başlamıştır. Özellikle o tarih derslerine başlangıçta tarih öğretiminde usulden bahsetmiştir.³¹⁸

Kaynak bulmakta sıkıntı çeken Akçura, Abdurrahman Şeref Bey’in “*Tarihi Devleti Osmaniye*” adlı kitabının önsözü, Fransız Seignobos ve Langlois’nin birlikte yazdıkları “*Tarih Tetkikatına Methal*”, yine bir Fransız tarihçi olan Camil Jullian’nın “*19. Asır Fransa’sında Tarih*”, Profesör

³¹⁴ Öztaş, “Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı”, s. 97-100.

³¹⁵ Behar, *İktidar ve Tarih*, s. 178.

³¹⁶ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 577.

³¹⁷ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 578.

³¹⁸ Behar, *İktidar ve Tarih*, s. 178.

Louis Liard'ın “*Mantık*” adlı kitaplarından istifade ederek tarihte usulden bahsetmiştir. Alman tarihçilerini tanımadığı için ise Bernheim ve Ranke gibi önemli Alman tarihçilerden yararlanamamıştır.³¹⁹

Akçura, 1912-1913'te İstanbul Darülfünunu'nda siyasi tarih dersleri vermiştir. Derslerinde ilk haftalarda yine tarihte usul ve tarihin öğretimi konularına değinmiştir. Fakat bir yıl sonra bu görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Akçura, bu ayrılığa önce üzülmüş fakat sonra memnun olmuştur. Çünkü Darülfünun'da Akçura'dan boşalan kürsüye Profesör Mortman tayin edilmiş ve burada tarihte usul üzerine dersler vermiştir. Mortman'ın dersleri “*İlim Usulü Tarih*” ismiyle kitaplaştırılmıştır.³²⁰ Bu kitapta tarihçi önce tarih usullerini anlattıktan sonra; tarihi olayları, doğu ve batı tarihlerinden örneklerle aydınlatmaktadır.³²¹

3.4.1. Yusuf Akçura'ya Göre Tarihin Metodolojisinde ve Pedagojisinde Takip Olunacak Eserler

Akçura, tarihin metodolojisinde ve pedagojisinde takip olunacak eserleri şu şekilde sıralamıştır:

“Profesör Barthold'un Şarkı Tettebbü Tarihi”³²²

Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nın birinci senesi (1915) 3. ve 4. sayılarında çıkan Tarihte Usul adlı, Fransız tarihçi Gabriel Monod'dan tercüme edilmiş iki makale.

1915'te İstanbul Maarifi Umumiye Nezareti, Seignobos ve Langlois'nin tarihte usule dair Fransa'da ve Osmanlı memleketlerinde çok rağbet görmüş Introduction Aux Etudes Historiques adlı tercüme edilmeye başlanmış ancak tamamlanamamış olan eser.

Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti Reisi İhsan Bey'in Tarih Tedrisatı Hakkında ve Nurullah Ata Bey'in Fransız M. Mitard'dan tercüme ettiği Tarih Tedrisatı'nın Vazifesi makaleleri.

³¹⁹ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 579.

³²⁰ Çalen, Türk Tarih Düşüncesi, s. 117.

³²¹ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 580.

³²² Ragıp Hulusi Bey tarafından Rusça'dan bir kısmı tercüme edilmiştir.

*Liselerde tedris edilmek üzere, Maarif Vekâleti'nce, 1929'da kabul edilmiş olan bu iki mantık kitabında, ilimlerin usullerinden yani metodolojiden bahsedilirken, tarihte usul mevzuuna üçer beşer sayfalık yer ayrılmıştır. Bu kitaplardan birisi Muallim Hasan Ali Bey'in diğeri ise Muallim Ağaoğlu Tezer Hanım'ın eserleridir. Hasan Ali Bey, eserini oluştururken Barthold'un eserinden yararlanmışır. Tezer Hanım ise genel olarak Fransız kitaplarından yararlanmış ama Alman tarihçi Ranke ve filozof Hegel'den de yararlanmışır.*³²³

Akçura, tarih metodolojisi ve tarih öğretimine dair Türkçe yazılmış veya tercüme edilmiş eserleri vermiş ve derslerde bu eserlerden faydalanılmasını tavsiye etmiştir.

3.4.2. Efsanevi Olayların Tarih Kitaplarından Çıkarılması ve Tarihî Tenkit Usûlleri

Akçura, tarihte yer alan uydurma olaylarla tarihçilik yapılamayacağını söylemiş ve hayali vakıalardan kurulan tarihin tenkit rüzgarları karşısında yıkılacağını savunmuştur.³²⁴ Tarih eğitiminin, bilimsel olmayan yöntem ve araçlarla yapılamayacağını savunmuştur.³²⁵

Akçura yazısında Rüştüye, İdadi ve Darümuallimin mekteplerinde tarih diye okutulan bazı efsaneleri ele almıştır. Bu efsaneler sanki gerçekmiş gibi bizde okutulmuştur. Bu olaylar şu şekildedir:

“1- Asurilerin muhteşem, cihangir ve zevk düşkünü kraliçesi Semiramis'i, düşman tarafından etrafı sarılınca büyük bir ateş yaktırarak hazinesi, karıları, cariyeleri ve köleleriyle o ateşin üzerinde cayır cayır yanan bedbaht Sardanapal'i,

2- Nemrud'un İbrahim'i ateşe atması ve ateşin İbrahim'i yakmaması,

3- Son Babil Kralı olan Baltazar'ın, mecliste bulunduğu sırada bir elin çıkararak sarayın duvarına “Mene, Thekel, Peres” diye yazması,

³²³ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 580-582.

³²⁴ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 583.

³²⁵ Şenoğlu, *Yusuf Akçura*, s. 95.

4- Süleyman peygamberin imparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun üç-dört kazası kadar toprağı olan bir imparatorluktu. Burada en ilginç nokta ise Süleyman peygamber insanlara hükmettiğı gibi birtakım mahlûkata da hükmeden bir şahsiyettir. Bundan dolayı bu imparatorluğun sınırlarının çok büyük olması gerekirdi.

5- Anadolu coğrafyasına medeniyeti Yunanlıların getirdiğı gibi birtakım yalan yanlış bilgiler de gerçekmiş gibi öğretilmiştir. Hâlbuki Anadolu'da Yunan Medeniyeti'nden önce Eti Medeniyeti vardı.

19. yüzyılın ilk yarısından sonra tarihi tenkit usullerinin gelişmesiyle bu gibi efsanevi olaylar tespit edilerek, temizlenmiştir.”³²⁶

Akçura, böyle efsanelerin gerçekmiş gibi okutulmasından rahatsızlık duymaktadır. Bizim yazarlarımız kitap yazacakları zaman kullandıkları kaynaklar Fransız ve Almanların yazdıkları eserlerdir. Böyle olunca hakiki olmayan tarihi olaylarda bizde gerçekmiş gibi kabul görmektedir. Çünkü eleştiri süzgecinden geçirmeden, bir tarihi olayı gerçekmiş gibi kabul ediyoruz. Ona göre, asıl kaynak bunlar olmamalıdır. Başlıca kaynaklar; üstünde yazı bulunan taşlar, tuğlalar, madenler, papirüsler, kemikler, deriler ve kağıtlardır.³²⁷

O, birincil kaynakların kullanılarak eser telif edilmesinden yanadır. Kaynaklardan hakiki olayları arayıp çıkarmak için tarihi tenkit son derece önemlidir. Tarihi tenkidin de birtakım usulleri vardır. Bu usullere göre, öncelikle kaynaklardaki yazılar okunmalı, sonra o okunan yazıların anlaşılması, daha sonra okunup anlaşılan yazıda eskimiş olaylar tarihi tenkit usullerine göre incelenerek gerçek ve gerçek olmayan olaylar ayırt edilmelidir. Sadece yazıların okunması bile bazen uzun zaman almıştır. Orhun Kitabeleri'ndeki Türk yazısı yıllardan beri mevcut iken, çok sonraları bu yazı tamamen okunup, kitabelerdeki yazıların anlamı açıklanabilmiştir.³²⁸

³²⁶ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 583-584.

³²⁷ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 585.

³²⁸ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 586.

Kaynakların okunup anlaşıldıktan ve eleştiri süzgecinden geçirilip, gerçek olaylar tespit edildikten sonra, tarihçi, tarih binasını yapmak üzere sağlam malzemeleri hazırlamış olur. Bundan sonrası bu malzemeden binayı kurmaya, tarihi inşa etmeye kalmıştır. Bu ise son derece zor bir iştir. Kaynakların tahlil ve tenkidi ile toplanan vakıaları, mantığa uygun bir şekilde sıralayıp, vakıaların yaşandığı zamanı olduğu gibi yaşatmak gerekmektedir.³²⁹ Tüm bunlar yapılırken objektiflik ve subjektiflik meselesi de ortaya çıkmaktadır. Tarihi vakıalara sonradan hiçbir şey eklenmeyerek geçmişteki hali korunmalıdır.

3.4.3. Yusuf Akçura'nın İslam Alemi, Osmanlı Türkleri ve Türkiye Devleti'nde Okutulan Kitaplar Hakkında Düşünceleri

Akçura, tarih usulleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Onun, İslam Alemi, Osmanlı Türkleri ve Türkiye Devleti'nde yazılan ve okutulan tarih kitapları ile ilgili görüşleri de mevcuttur.

Akçura, İslam tarihçilerinden Reşidüddin ve İbni Haldun'a ait eserler hakkında bilgi vermiştir. İlhanlı hükümdarı Olcaytu Han'ın veziri olan Reşidüddin başkanlığında, 14. asır ortalarında toplanmış olan bir tarih heyeti tarafından “*Cami-üt Tevarih*” telif edilmiştir. Heyetin üyeleri arasında Türkler, Yahudiler, Farslar, Araplar olduğu gibi Frenkler ve Çinliler de vardır. Onun önemli gördüğü bir diğer eser ise İbni Haldun'un “*Mukaddime*”sidir. Bu eser tarihte usûlden ve tarih felsefesinden bahsettiği için diğer tarih kitaplarından farklıdır. 14. asır sonlarında eserini yazmıştır. Avrupalılarda 4 asır önce, tarihi pragmatik usûl ile yazmıştır.³³⁰

Akçura, bu iki eseri İslam aleminde yazılmış diğer eserlerden ayrı tutmuştur. Bu ikisi dışında kalan eserlerde İslam dini, tarihin omurgasını teşkil etmiştir. Müslüman tarihçiler, hangi hükümdarın sancağı altındaysa, onun devletini ayrıntılı olarak ele almış ve haddinden fazla övmüştür. İslam alemi haricinde kalan milletlere dair bilgiler ise kısıtlı kalmıştır.³³¹

Osmanlı Dönemi tarih kitaplarına gelince, ilk olarak Münecimbaşı Derviş Ahmet Efendi ve şair Nedim tarafından 18. asrın ilk çeyreğinde

³²⁹ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 587.

³³⁰ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 590-591.

³³¹ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 591.

tercüme edilmiş olan “*Safaiül Ahbar*” adlı eser önemlidir. Kitabın ilk sayfalarında tarihte usule dair bilgiler yer almaktadır. Kitap, alem ve Adem’in yaradılışıyla başlamış, Yahudi peygamberler ve İslam’ın doğuşuyla devam etmiştir. Fars ve Arap medeniyetiyle ilgili bilgiler ile Asur, Babil gibi eski çağ uygarlıklarını da zikrettikten sonra Hint, Çin ve Türkler den bahsetmiştir. Ahdiatik’ten Yahudi tarihi hakkında bilgilere yer verdikten sonra Emeviler, Abbasiler ve Endülüs Emevileri’ne sırasıyla değinmiştir. Bunlardan başka Efrasiyap evladından Türkistan hakanları, Cengiz Han, Deşt-i Kıpçak, Hacı Tarhan ve Kazan Hanları gibi Türk hükümdarlarına ait bahisler vardır. Kitabın 3. cildinin 265. sayfasından 484. sayfasına kadarki bölüm Osmanlı Devleti’ne ayrılmıştır. Osmanlı Devleti’nin ortaya çıkmasından IV. Mehmet zamanına kadar bilgiler yer almaktadır. Akçura’ya göre kitap tenkitten uzaktır. Tarih öncesi zamanlar Ahdiatik ve Fars efsanelerine göre tespit edilmiştir. Kitapta Merkez ve Batı Avrupa tarihi çok ihmal edilmiştir. IV. Mehmet zamanında Fransa kralı XIV. Louis idi. Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri Fransızlarla, Osmanlı Devleti arasında sıkı münasebetler vardı. Buna rağmen kitapta Avrupa ile ilgili bilgilere rastlanmamıştır. Bu bilgilerden hareketle, Tanzimat’tan önce yazılan genel tarih kitaplarımızın karakteristik şekli, bir Şark ve İslam tarihidir. İslam alemi dışındaki diğer medeniyetlere pek önem verilmemiştir. Bunun yalnızca iki istisnası vardır. Birincisi XVII. asır Osmanlı tarihçilerinden Peçevi İbrahim Efendi’nin kaleme aldığı “*Peçevi Tarih*”dir. Bu eser oluşturulurken Batı kaynakları kullanılmıştır. İkinci kaynak ise XVII. asır Osmanlı Türk aydını Katip Çelebi tarafından oluşturulmuştur. Latince bir Avrupa Tarihi, Katip Çelebi tarafından tercüme ettirilmiştir.³³²

Abdülaziz döneminde (Türkçü) Ahmet Vefik Paşa, Darülfünun’da, “*Tarih-i Hikmet*” adlı kitabıyla tarih dersleri vermiştir. Ahmet Vefik Paşa, Batı usulüyle öğretim yapmak istemiştir.

³³² Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 591-592.

1868’de Babiâli Tercüme Odası’nda görevli Ahmet Hilmi Efendi, Cembers (Chambers) adlı bir İngiliz’in genel tarihini Türkçe’ye tercüme ettirmiştir.

1870’te Ahmet Mithat Efendi, “*Hace-i Evvel*” adlı bir külliyat çıkarmış ve bunun bir cüzünü umumi tarihe ayırmıştır. 1871 yılında yazdığı “*Kainat*” külliyatı içinde, her milletin tarihinden bahsetmiştir.³³³

Özellikle baktığımızda Tanzimat Devri’nin sonlarına doğru tarihçiler İslam tarihi esaslı tarih anlayışını yavaş yavaş terk etmeye başlamışlar ve Batılı kaynaklardan yararlanma yoluna gitmişlerdir. Bunun sonucunda ise Türk tarihine dair bilgiler artmış; milli his uyanmaya başlamıştır.

1876 senesinde Batılı kaynaklardan istifade olunarak ve Türk alemine önem verilerek yazılan ilk genel tarih kitabı, Süleyman Paşa’nın “*Tarih-i Alem*”i dir. Süleyman Paşa, eserini oluştururken İbnülesir, İbni Haldun ve Ebülfeda gibi Doğu bilginlerinin eserlerine başvurmuştur. Fakat kitabının ana kaynaklarını Fransızca kaynaklar oluşturmuştur.³³⁴ Süleyman Paşa’nın hazırladığı bu kitapta, tarih; Türklerin Orta Asya tarihinden başlamıştır. Bu kitapta Türklerin en eski tarihlerden bu yana medeniyete katkıları olduğu ilk defa vurgulanmıştır.³³⁵

Mekteb-i Mülkiye’de tarih öğretmenliği yapan Murat (Mizancı) Bey, tarih bilimini Avrupa yöntemlerine göre işlemeye çalışmış³³⁶ ve 1882-1883 yılında basılan altı ciltlik “*Tarihi Umumi*” adlı eserinde Türkçe, Fransızca ve Rusça tarihlerden faydalanılmıştır. Kitapta İslam Tarihi, İslamiyet öncesi Türk tarihine göre çok ayrıntılı olarak ele alınmıştır. İslamiyet öncesi Türk tarihi (Çin, Hindistan, Türkistan) sadece 3 sayfa ile geçilmiştir. Roma, Yunan ile orta ve yeni zaman Avrupa tarihi ise Avrupalıların bakışına göre yazılmıştır. Bu kitapta Fransız İhtilali’ne 127 sayfa ayrılmıştır. Bu Akçura’nın ilgisini çekmiştir. Ona göre, Fransızca bilmeyen Osmanlı-Türk tarihçilerine Fransız İhtilali’ni öğretmek ve sevdirmekte bu kitabın önemli katkısı olmuştur. II. Abdülhamit döneminde, umumi tarih alanında iki eser neşrolunmuştur. Bunlardan birincisi: II. Meşrutiyet dönemi sadrazamlarından

³³³ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 593.

³³⁴ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 593.

³³⁵ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 96.

³³⁶ Arıkan, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tarihçilik*, s. 1590.

Hakkı Paşa'nın umumi tarihi, diğeri ise Harbiye muallimlerinden Binbaşı Ali Tevfik Bey'in (Cin Ali) "*Tarihi Umumi*" adlı eseridir.³³⁷

Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar ki yazılmış tarih kitapları ve tarih öğretimi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Osmanlı'nın yıkılıp yerine yeni Türk devletinin kurulmasından sonra memlekette yazılan ve okutulan yeni tarihler hakkında bilgiler vermeye başlayacaktır. Cumhuriyet'in ilanıyla tarih ders programlarında hemen değişiklik yapılmıştır. Fakat ders kitaplarının değiştirilmesi biraz zaman almıştır.

Cumhuriyet'ten sonra ilkokul, ortaokul ve lise tarih ders programlarında ilk değişiklik 1924'te yapılmıştır. Bu devrin ilk ders programı olan "*İlkmekteplerin Müfredat Programı*"na göre tarih dersleri, üçüncü sınıftan başlayacak ve daha çok konuşma ve okuma şeklinde olacak, dördüncü ve beşinci sınıflarda ise genel tarih ile Türk tarihi beraber verilmeye başlanacaktır.³³⁸ Bu tarihten Atatürk'ün vefatına kadar geçen sürede tarih ders programlarında birçok değişiklik yapılmıştır.

Akçura'ya göre milli kültürde ve milli eğitimde önemli bir yer tutan tarih meselesini üst noktaya çıkararak ilk defa Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Her işte olduğu gibi kültür meselelerinde de bu önemli noktaya ilgiyi çeken Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Türk Tarih Cemiyeti'nin önüne konmuş büyük sorun, genel tarihe Avrupalıların gözünden bakmayıp, Türk ulusunun tarihteki hakiki yerini tayin etmek yani Türklerin insanlık tarihinde oynadığı büyük rolü ortaya çıkarmaktır. Akçura bu konuya, yazılarında çok sık değinmiştir. Türk Tarih Cemiyeti de Türk kavmine tarihi hakkını vermek için dört ciltlik haritalı ve resimli bir genel tarih olan "*Türk Tarihi'nin Ana Hatları*" adlı eseri neşretmiştir.³³⁹

Akçura, ilgili yazısında yeni kurulan devlette okutulan tarih kitapları hakkında da bilgi vermiştir. Akçura'nın ilk bilgi verdiği eser Ali Reşat Bey'in, Maarif Vekaleti tarafından 1929 yılında Devlet Matbaasında basılan "*Tarihi Umumi*" adlı eseridir. Eserin, orta dereceli mekteplerde en çok okutulan eserlerden biri olduğunu, Maarifin son müfredat programına uygun

³³⁷ Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak", s. 595.

³³⁸ Özataş, "Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı", s. 101.

³³⁹ Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak", s. 597.

olduğunu, Batılı milletler tarafından yazılmış umumi tarihlere tamamen uyularak yazıldığını, mevcut ilmimizle izahı kabul olmayan masallar, uydurmalar ve efsaneler yer almadığını ve Seignobos, Malet ve İsaac gibi tarihçilerin eserlerinin kaynaklarını oluşturduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ali Reşat Bey'in eserini oluştururken bu yazarlardan aldığı bilgileri tenkit süzgecinden geçirmeden aynen kabul ettiğini ve İsaac'tan³⁴⁰ alınmış Yahudi nazariyelerinin yer aldığını belirtmiştir.

Ali Reşat Bey'in kitabında, İslamiyet öncesi Türklerle ilgili çok az bilgi yer almıştır. İskitler hakkında bilgi verilmemiş, Türklerin medeniyeti hakkında hemen hiçbir şey yazılmamıştır. Orhun Abideleri'nden bahsedilmemiş, 336 sayfalık kitapta İslamiyet öncesi Türklere 24 sayfa ayrılmıştır. Selçukluların İslam dininin koruyuculuğunu üstlendiği dönem gerekli derecede işlenmemiştir. Fransız yazarlardan çokça alıntılar yapıldığı için kitap adeta Avrupa Tarihi gibi görünmektedir. 1789 Fransız İhtilali aşırı abartılırken, Osmanlı Devleti'ni etkileyen 1848 İhtilali sönük kalmıştır. İktisadi meseleler ve bunun tarihte oynadığı rol de, müfredatta olmasına rağmen kitabın eksik yanlarından. İktisadi meselelerle anlatılması gereken Emperyalizm ve dünyanın bazı Avrupa milletleri tarafından istila edilmesi, Avrupai bakış açısıyla anlatılmıştır. Akçura buna şaşırmıştır ve bu kısım yazılırken yazarın Türklüğünü unutmuş olduğunu savunmuştur. Bunun gerekçesi ise; Avrupalıların dünyayı istilasına, fetih namı verilmiş ve bu olay meşru bulunmuştur. Emperyalizm konusunda da Fransa'nın emperyalist olmadığı, Cezayir, Tunus ve Fas'ın Fransızlar tarafından fethedildiği işlenmiştir. Cezayir'in fethinin sebebi ise Cezayir Dayı'sının Fransız konsolosuna yelpaze ile vurması olduğu yazılmıştır. Fransız tarihçiler bu olaya o kadar önem vermemişken, bizde lise öğrencilerine bu olay çerçevesinde Cezayir'in işgali haklı olarak gösterilmiştir.³⁴¹

Ali Reşat Bey, tarih öğretiminde uygulanacak yöntemin ilk ve orta öğretimde farklılıklar gösterdiğini ifade etmiştir. Ona göre; ilk öğretimde tarih öğretimi aracılığıyla daha çok çocuğun zihin ve ahlak gelişimi amaçlanmıştır. Orta öğretimde ise insan aleminin ortaya çıkmasından

³⁴⁰ İsaac, Fransız Yahudisi olan bir öğretmendir.

³⁴¹ Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak", s. 598-602.

medeniyete kavuşması ve baskıcı hükümdarların elinde tutsak olan insanların nasıl özgürlüklerini kazanacakları anlatılmalıdır. Ali Reşat Bey işte bu gibi amaçların ancak Tarih-i Umumi dersleriyle hayata geçirileceğini savunmuştur.³⁴² Ali Reşat Bey'in bu gibi fikirleri Akçura'nın dikkatini çekmiş olabilir ve bundan dolayı da eserde eksik taraflar olmasına rağmen Akçura bu esere önem vermiştir.

Akçura, Osmanlı ülkesinde ve Türkiye devletinde tarih dersinin nasıl verildiği hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra Avrupa memleketlerinde nasıl verildiği sorusuna cevap aramıştır.

3.4.4. Fransa'da Tarih Öğretimi Üzerine Bir Örnek

1900 ve 1903 yılları arasında Paris'te öğrenim gören Akçura'nın buradaki ders programlarında tarih derslerinin sayısının çok olduğu dikkatini çekmiştir. Ancak tarih dersinin belirli konular üzerine yoğunlaştığını ve şu konuların işlendiğini belirtmiştir;

*“1848 Vestfalya Antlaşması,
Fransa İhtilali,
I. Napolyon Dönemi,
Avusturya İmparatorluğu'na dâhil çeşitli kavimlerin milli meseleleri,
Alman birliği ve Alman İmparatorluğu'nun oluşmasındaki etkenler ve Alman İmparatorluğu'nun evrensel emelleri,
Şark Meselesi,”*³⁴³

Akçura, yukarıdaki konuları açıklayacak ve sonrasında şunları yazacaktır:

“Vestefalya muahedeleriyle Fransa diplomasisi, mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu denilen merkezi Avrupa'daki siyasi teşekkülün hemen hemen inhilalini temin etmişti. İmparatorluğun aksamından olan Müntehipler, Dükalar, Kontlar adeta tam bir istiklal kazanmışlardı. Artık Fransa'nın Şark komşusu olan İmparatorluktan

³⁴² Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik*, s. 230-231.

³⁴³ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 602.

korkusu kalmamıştı. Bu muahede sayesinde XIV. Louis'nin kuvvetle saltanatı teşekkül edebilmiş ve Almanya'nın Garbi eyaletlerinden bir kısmı, ezcümle Alsas ve Loren Fransa'ya ilhak olunabilmişti. Fransa, Louis XIV devrinde fikir, sanayi ve siyasetçe Avrupa üzerine bir nevi hegemonya tesisine muvaffak olmuştu.

Almanya'nın zaafını, Fransa'nın kuvvetlenmesini intaç eden bu muahedenin aktini temin eden amiller, derslerimizde pek esaslı izah edilirdi.

Fransa İhtilali, Fransızların tabiriyle, "Büyük İhtilal", XIX. asır arifesinde bütün Avrupa'ya tesir icra ederek bu ihtilalden ortaya çıkan fikri ve hukuki nazarların her tarafa dağılmasına ve bu suretle fikri bir Fransız hegemonyasının Avrupa da husulüne hizmet etmişti. İhtilali takip eden harpler, ihtilal prensipleri denilen fikriyatın intişarında mühim amiller olmuştur. I. Napolyon bu fikri propagandadan istifade ederek asker kuvvetiyle Avrupa'nın büyük bir kısmına hakim olabiliyordu; yani Fransa'nın Avrupa'da kısa bir müddet için olsa bile, askeri ve siyasi hegemonyasını da temin etmişti.

XIX. asrın üçüncü sülüsüne doğru, Almanların ittihadı, Almanya İmparatorluğunun teessüsü ve Alsas-Loren'in elinden alınmasıyla zayıflayan Fransa, Şarkındaki galip ve kudretli komşusundan korkuyor, ve bir daha Vestefalya muahedesine benzer bir muahede ile komşusunu kuvvetten düşürmek, Alsas-Loren'i tekrar almak, XIV. Louis ve I. Napolyon'un devirlerinde olduğu gibi bir daha Avrupa üzerinde hegemonyasını tesis eylemek istiyordu.

XIX. asır ortasından sonra mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu ikiye ayrılmış, bir kısmından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu diğerinden Alman İmparatorluğu vücuda gelmişti. Ve bu iki imparatorluk sıkı müttefiklerdi. Habsburg sülalesi tarafından idare olunan Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda İslav, Romen, Macar gibi muhtelif kavimler, iptida Almanların, sonra Alman ve Macarların tabii halinde bulunuyorlardı. Habsburglar İmparatorluğunu zayıflatmak için, bu tabii kavimlerin milli hislerini, milli emellerini takviye etmek lazımdı; ve onlara tabiiyetten mütehasıl zararlarını, belki mübalağalı bir surette mütemadi hatırlatmak ve telkin etmek lazımdı. Aynı zamanda Lehlerin ve

Çehlere eskiden beri Fransa'ya muhabbet ve merbutiyetleri olduğu neşredilerek ve Avusturya-Macar sisteminde bunların hakları tanımladığı söylenerek, Lehlere ve Çehlere karşı Fransızlar arasında insani ve siyasi şefkat ve muhabbet hislerinin uyandırılması da lazımdı. Almanların ittihadıyla Alman İmparatorluğu'nun teessüsü amilleri gösterilirken umumiyetle Almanların ve hususiyetle bu ittihadta büyük rol oynayan Prens Bismark'ın ef'ali, ideal anasırdan tecride çalışılır ve sırf kuvvete müstenit bir tahakküm gayesi, takip edilmiş olduğu tebarüz ettirmek istenirdi. Mamefih bu ittihadta amel olan fikir cereyanları da, adeta Fransızlara örnek olacak ve Fransızların hasedini celbedecek surette izah edilirdi. Almanya'nın kudreti belki biraz da mübalağa ile tasvir olunarak, istikbale ait emelleri iyma ve ihsas edilirdi: Almanya'nın o devirde Avrupa'ya tahakküm etmekte olduğu gösterilir ve bununla da iktifa olunmayarak bütün dünyayı hegemonyası altına almak emelinde bulunduğu sezdirilirdi. Almanya gayesine vasil olduğu takdirde, Fransa bu cihanşümül imparatorluğun bir eyaleti, bütün dünya ise onun adeta malikânesi olacaktı.

Fransızlara bir istismar, belki de bir istimlâk sahasını unutturmamak için, Şark meselesi çok ehemmiyetli idi. Fransızlar ta Haçlı Seferlerinden beri, Şark iskeleleri dedikleri Suriye ve Filistin sahalarında bir hak iddia ediyorlardı. Mısır ve Osmanlı Sultanlarından kapitülasyonlarla yalnız bu sahillerde değil, Akdeniz'in bütün Şark havzasında ticari, mezhebi ve gitgide siyasi haklar istihsal etmiş olduklarını söylüyorlardı. Bu haklar namına, bir aralık Suriye'ye bir heyeti seferiye göndererek, kendi nüfuzları altında, bir Osmanlı Vilayetine imtiyaz verdirdikten maada, bütün Suriye'de nüfuzlarını pek arttırmışlardı. Aynı zamanda, Osmanlı saltanatına tâbi, gayrimüslim ve gayritürk unsurların milliyet hareketleriyle de meşgul olmaktan hali değillerdi. Böylece Osmanlı saltanatının inhilalini ve bu inhilalle Suriye ve Filistin'in kendi hisselerine düşmesini hazırlıyorlardı.³⁴⁴

³⁴⁴ Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak", s. 603-604.

Fransa'da tarih derslerinde okutulmuş bu konular öğrenciye bir fikir vermiş ve öğrenciye bir emel aşlamıştır. Bu emeli Akçura, şu şekilde açıklamıştır:

“Avrupa'nın bugünkü vaziyeti Fransızların zararınadır; Almanya tekrar ezilmeli, parçalanmalı ve yeni bir Vestefalya muahedesi aktolunmalıdır. Yeni Vestefalya'yı müteakip Fransızlar, XIV. Louis devrini bir daha yaşayabilirler. Fransa bununla da kalmamalı, Büyük ihtilal ve Napolyon İmparatorluğu zamanında olduğu gibi Avrupa'yı fikri ve siyasi hegemonyası altına almaya çalışmalıdır. Fransa'nın Avrupa'da tefevvukunu temin için ona muavin olacak kuvvetler elyevm Almanya ve Avusturya-Macaristan idaresi altında bulunan İslav ve Romen kavimleridir. Büyük ihtilalin milliyet prensiplerine dayanılarak bunların istiklali temin olunmalıdır. Avusturya inhilal edince Almanya'nın mühim bir desteği düşer; Almanya'nın mukavemet iktidarı eksilir. Almanya, Şarka yani Osmanlı saltanatı üzerine nüfuzunu tesis etmektedir; bununla Fransa'nın birçok asırlardan beri Şarkta müesses nüfuz ve menafi muhtel olmaktadır. Haçlılara karşı İslam Şarkı müdafaa eden kahraman Selahattin türbesinde Kayserin, Sultana muhabbet ilan etmesi, Şarkı rakiplerine kapamaktan başka nasıl tefsir olunabilir? Almanların Şarktan elleri kesilerek, Fransızların hakları muhafaza olunmalıdır... İşte bütün bu maksatlar ihtihsal olunursa, Fransa hayatından ve istikbalinden emin olarak terakki ve tekemmül eder ve dünyanın en müterakki bir kavmi olduğundan, elindeki tenvir meşalesiyle bütün dünyayı aydınlatır!

Arkadaşlar, bilmem söylemeye bile lüzum var mı? Şimdi anlattıklarım adeta Harbi Umuminin bir programıdır. Demek, Büyük Harp bu suretle mekteplerin tarih tedrisiyle senelerden beri ilim namına ihzar ediliyor, telkin ediliyor, daha doğru fakat çiğ bir tabirle propaganda ediliyordu. Büyük Harbi hepimiz yaşadık ve bu Fransız programının kısmen tatbik olduğunu gördük; filhakika Avusturya parçalandı, Almanya parçalanamadı ise de ezildi. Avusturya'nın parçalarından hasıl olan Çeho-Slovak, Cenubi İslav, Romen ve Leh devletleri Fransa'nın muavini oldular. Suriye Fransızların eline geçti; Fransızların Şarki Akdeniz'de kuvvetleri çok arttı. Almanya Şarktan

ve denizlerden kovuldu. Fransa'nın Avrupa üzerinde hegemonyası tekrar teessüs etti. Versay muahedeleri, Vestefalya muahedelerinin zamanımız şeraitine göre bir tekerrürüdür; ancak I. Napolyon devri tamamen ihya edilemedi. Ne olursa olsun senelerden beri devam eden telkinlerden birçok semere toplandı; telkinler boşa gitmemiş demektir."³⁴⁵

Fransa'da okutulan tarih müfredatı adeta I. Dünya Savaşı'na hazırlık mahiyetindedir. Örnek olaylar çerçevesinde öğrencilere bir amaç aşılmalı ve I. Dünya Savaşı sonunda bunların hepsi gerçekleşmiştir. Geçmişte Fransa'nın zararıyla sonuçlanmış olaylar öğrencilere öyle bir aşılmalı ki I. Dünya Savaşı sonucunda sanki geçmişin öcü alınmış gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır. Burada tarihin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Vatanperverlik hissini takviye edecek tarzda okutulan tarih sonucu yetişen Fransız gençler I. Dünya Savaşı'nda galip gelmişlerdir.

Akçura'nın her zaman savunduğu Türklerin tarih konusunda ulusal bir bakış açısına sahip olması gerektiğidir.³⁴⁶ Tarihin ulusu bir arada tutmak gibi önemli bir gücü vardır. Özellikle Fransa'da okutulan tarih dersi müfredatı buna örnektir. Bu konuyla ilgili Akçura'nın sözü bu bahsi özetlemiştir. Ona göre;

*"Tarih, mücerret bir ilim değildir. Tarih hayat içindir; tarih, milletlerin kavimlerin varlıklarını muhafaza etmek, kuvvetlerini inkişaf ettirmek içindir."*³⁴⁷

Akçura, yazının sonunda Türk tarihçilerinin ne yapması gerektiğini de belirtmiştir. Ona göre;

*"Bizim tarihte yapmak istediğimiz şey umumi tarihe Avrupalılar tarafından sokulan kıymetleri tetkik ve tenkit ederek bunlara yeni baştan kıymet biçmektir."*³⁴⁸

³⁴⁵ Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak", s. 604-605.

³⁴⁶ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s. 69.

³⁴⁷ Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak", s. 605.

3.4.5. Tatarlarda Tarih Öğretimi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Akçura, Osmanlı Dönemi tarih öğretimi, Cumhuriyet Dönemi tarih öğretimi ve Avrupa’da tarih öğretimi konularının yanı sıra Tatarlarda tarih öğretimi meselesi konusuna da Ahbar Gazetesi’nde yazdığı yazı ile değinmiştir.

Akçura, Kazan’daki Rusya Müslümanları’nın okuduğu okullarda Mizancı Murad’ın yazdığı *Muhtasar Tarihi Umumi* kitabının, Tatarca’ya tercüme edilerek okutulduğunu belirtmiştir. Bu kitapta geçen bilgilerin hepsi doğru olmasa da döneminin en önemli tarih kitabı olduğunu, bu eser oluşturulurken Fransızca, Rusça ve Türkçe tarih kaynaklarından yararlanıldığını ifade etmiştir. Akçura’ya göre, Mizancı bu eseri oluştururken, sansür korkusuyla eserini tarafsız bir şekilde yazmadığını savunmuş, eğer sansür olmasaydı daha tarafsız ve derli toplu bir eser meydana geleceğini iddia etmiştir.³⁴⁹

3.4.6. Yusuf Akçura ve Tarih Öğretim Usûlü

Akçura’nın tarih öğretim usûlü üzerine değerli görüşleri bulunmaktadır. O, tarihin öğretim usulünü, Mekatib-i Aliye’de okutulan tarih ile Mekatib-i İdadi’de³⁵⁰ okutulan tarih olmak üzere mekteplerin derecesine göre ikiye ayırmıştır. O, bu mekteplerin dereceleri farklı olduğu için tarih öğretim usûllerinin de farklı olması taraftarıdır. Fakat bu Akçura’nın istediği gibi gerçekleşmemiştir. Bu mekteplerin dereceleri farklı olmasına rağmen tarih öğretim usûlü, ezber şeklindedir. Öğrenciler bilgileri kitaptan aynen okuyup, okuduklarını ezberlemeye dayanan bir usûl takip edilmiştir.³⁵¹

Akçura, bu eski usûlün terk edilmesi halinde, hangi usûlün takip edilmesi gerektiği sorusunun cevabını aramıştır.

³⁴⁸ Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak”, s. 607.

³⁴⁹ Demiroğlu, “Yusuf Akçura ve Ahbar”, s. 47.

³⁵⁰ Mekatib-i Aliye; üniversite ayarında mektepler, yüksekokul. Mekatib-i İdadi; lise derecesinde okullar.

³⁵¹ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 31.

İlk olarak Mekatib-i İdadi'yi ele almıştır. Akçura, pedagoji tarihinde uzmanlaşmış Seignobos'un³⁵² fikirlerinden yararlanmışır. Seignobos, tarihin öğretiminde hallolunacak meseleleri şu şekilde sıralamıştır:

“Tarihin öğretiminde hangi maksat takip olunmalıdır?

Öğrencinin taliminde tarihin ne hizmeti olabilir?

Tarihin çeşitli aksamına, milli tarih veya eski zaman tarihi, askeri olaylar, sanat, din, sosyoloji, iktisadi hayat gibi konulara ne derece önem verildiği, bunlardan hangisi ayrıntılı, hangisi kısa tutulmalıdır?

Kabul görmüş genel fikirlerle mi olaylar açıklanmalı yoksa olay incelenip buna göre fikirler çıkarılarak mı tarih öğretilmeli? Bu fikirleri öğretmen kendi mi söylemeli yoksa öğrenciye mi buldurmalı?

Öğretimde ne gibi araç gereçler kullanılmalı, kitaplar nasıl olmalı, resim ve haritalara öğretim esnasında ne kadar önem verilmelidir?

Öğrenci öğretimin içine katılmayıp sırf söyleneni tekrar eder, bir nevi papağan olmaması için ne yapılmalıdır?”³⁵³

Akçura bu sorulara kısa açıklamalar getirmiştir. Ona göre, tarih ahlak dersi, vatanperverlik, milletperverlik vermek maksadıyla veya geçmişe dair hakiki olayları öğrenmek kastıyla okutulmalıdır. Vatanperverlik ve hükümete bağlı bireyler yetiştirmeye dayalı öğretim usûlünün özellikle Almanya ve Rusya'da yaygın olduğunu belirtmiştir. Seignobos'a göre, tarih öğretimindeki amacın hakiki olayları öğretmek olduğunu vurgulamıştır.³⁵⁴

Akçura, genel eğitimde tarihin öğrenciye olan hizmetini açıklamıştır. Ona göre, cemiyetin ne olduğunu, misalleriyle öğretmek, sosyal olayları göstermek, çeşitli sosyal oluşumları bildirmek, bunlar arasındaki anlaşmazlıkları ve benzerlikleri fark ettirmek ve beşeri olan her şeyin değişimini anlatmak, böylece ilerlemenin ne demek olduğunu ve her değişimden akılsızca korkmamak gereğini anlatmaktır. Özet olarak

³⁵² Akçura'nın yararlandığı kaynak dilimize çevrilmiş ve yayımlanmıştır.

Charles Victor Langlois, Charles Seignobos, *Tarih Tetkiklerine Giriş*, çev. Galip Ataç, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.

³⁵³ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 31-32.

³⁵⁴ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 32.

öğrenciyi hayata, özellikle genel hayata, sosyal hayata hazırlamaktır. Bundan dolayı pedagoji tarihinin temeli, sosyal olayların ne olduğunu, nasıl değişim ve gelişim gösterdiğini anlatacak kanun ve usûlleri bulmak olacaktır.

Eğitimde araç gereç kullanımı son derece önemlidir. Akçura, eğitimde araç gereç konusuyla ilgili Seignobos'un fikirlerini benimsemiştir. Yalnız kendi ifade ve anlatımına, kara tahtaya, ayrıntıdan uzak kısacık tarih kitaplarıyla öğretim veren tarih öğretmeni, metinsiz ve sözlüksüz bir Arapça öğretmenine benzetilmiştir. Öğrencinin bir dil öğreniminde nasıl ki kelimelere ihtiyacı varsa tarihte de olaylara ihtiyacı olduğu aktarılmıştır. Olaylar ya resim olarak ya da kitaplar vasıtasıyla öğrenciye öğretilmiştir. Fransa, Almanya ve Rusya'da bunun için tarih atlasları yapılmıştır.³⁵⁵

Akçura, öğrencileri öğretimin içine katmayı savunmuştur. Öğrenciler tarafından resim ve hikâyelerin yorumlanmasını ve bu yorumlar sonucunda olaylar hakkında çıkarımda bulunmalarını istemiştir. Öğretmenler tarafından öğrencilerden okula gelirken resim, kroki, cetvel istenebileceğini ifade etmiştir.³⁵⁶

Özet olarak Akçura'ya göre: “*Öğrenciyi yormaksızın ve bilfiil iştirak ettirerek, tarih öğretilmelidir.*”³⁵⁷

Akçura, ikinci olarak Mekatib-i Aliye'deki tarih öğretimine değinmiştir. Akçura, Langlois'in düşüncelerinden hareketle Mekatib-i Aliye'de bizzat pek az tarih öğretilmekte olduğunu, daha çok olayı aramak, tarih yazım usûllerini öğretmek, tarihe yardımcı olan bilimleri okutmak ve asıl öğrenciye bilfiil olayı aratmak, keşfettirmek ve tarih yazdırmak gibi eylemler gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mekatib-i Aliye'de tarih bir başka maksat için değil, yalnız tarihe hizmet için, geçmişte yaşanmış ama keşfedilmemiş olanı bulmak ve âleme bildirmek için öğretilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁵⁸

³⁵⁵ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 33.

³⁵⁶ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 33.

³⁵⁷ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 34.

³⁵⁸ Akçura, *Ulûm ve Tarih*, s. 34.

Yusuf Akçura, Kuzey Türklüğünün yanında Osmanlı-Türkiye Türklüğüne de bağlanarak iki memleketli bir adam olmuştur.³⁵⁹ Türk memleketleri arasında kabul görmesinin yanında Avrupa memleketlerinde de tanınmış bir kişidir. Paris'te yayınlanan ve itibarlı bir oryantalist dergi kabul edilen “*Revue du Monde Musulman*”, Akçura'nın ünlü İslam mütefekkeri ve savaşçısı Cemalettin Afgani kadar ünlü bir şahsiyet olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁰

³⁵⁹Mehmet Kaan Çalen, “Yusuf Akçura”, Şahsiyetler, ed. Ahmet Özgür Türen, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, s. 333.

³⁶⁰Jacob M. Landrou, *Pantürkizm*, çev. Mesut Akın, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s. 66.

SONUÇ

Çarlık Rusya, Osmanlı Devleti, Fransa ve Türkiye Cumhuriyeti gibi birçok yerde yaşamış Yusuf Akçura'nın çalışmaları Türk tarihi ve Türkçülük hareketi için son derece önemlidir. Akçura tarihle ilgili çalışmalarında sadece askeri ve siyasi olayları ele almamış; sosyal ve iktisadi meseleleri de ön plana çıkarmıştır.

Onun genelde eğitim, özelde ise tarih eğitim ve öğretimi üzerine çalışmaları vardır. Özellikle taklitçiliğe ve nakilçiliğe dayanan eğitim ve öğretimi, skolastik olarak nitelemiştir. Seignobos ve Langlois gibi Fransız yazarlardan faydalanarak tarih öğretiminin ezberden uzaklaştırılmasını ve derste öğrencinin faal duruma getirilmesini savunmuştur. Ziyaret ettiği okullarda öğrencilere sorduğu sorularda cevabı yavaş yavaş öğrenciye buldurması onun anlayışına bir örnektir. Onun bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa ve basitten karmaşığa gibi öğretim ilkelerini kullandığını okul ziyaretlerindeki öğrencilerle olan diyaloglarından anlıyoruz.

Akçura, yabancı bakış açısından uzak, milli bir bakış açısıyla yazılmış tarih kitaplarıyla tarih öğretilmesini savunan ve ömrüne sayısız eserler sığdıran değerli bir ilim ve devlet adamıdır.

KAYNAKÇA

ACUN, Fatma, “Modern Türk Tarihçiliğinin Başlangıcı ve Mehmet Fuat Köprülü”, *Türk Tarihçileri*, ed. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2016, s. 65-82.

AKÇURA, Yusuf, “Akvam-ı Müslime Tarihi’nin Devrelere Taksimi”, *Türk Yurdu*, S. 143, 13 Eylül 1917, s. 208-211.

AKÇURA, Yusuf, “Avrupa’da Okuyan Türk Talebemizden Bir Sual”, *Türk Yurdu*, S. 50, 16 Ekim 1913, s. 44-45.

AKÇURA, Yusuf, *Birinci Dünya Savaşı Sonrası Rusya’da Esaret Yılları*, Balıkesir: Altın Post Yayıncılık, 2012.

AKÇURA, Yusuf, “Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu”, *Türk Yurdu*, S. 204-43, Ekim 1928, s. 152-153.

AKÇURA, Yusuf, “Düşünülecek Meselelerimizden”, *Türk Yurdu*, S. 75, 21 Ocak 1915, s. 40-41.

AKÇURA, Yusuf, “Emel ve İdeal”, *Türk Yurdu*, S. 16, 27 Haziran 1912, s. 265-268.

AKÇURA, Yusuf, *Hatıralarım*, Ankara: Hece Yayınları, 2012.

AKÇURA, Yusuf, “Mektep Müzesi”, *Türk Yurdu*, S. 48, 18 Eylül 1913, s. 445-448.

AKÇURA, Yusuf, *Muasır Avrupa’da Siyasi ve İctimai Fikirler ve Cereyanlar*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

AKÇURA, Yusuf, “Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han I”, *Türk Yurdu*, S. 1, 30 Kasım 1911, s. 18-20.

AKÇURA, Yusuf, “Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han V”, *Türk Yurdu*, S. 5, 25 Ocak 1912, s. 82-84.

AKÇURA, Yusuf, “Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han VI”, *Türk Yurdu*, S. 6, 10 Şubat 1912, s. 101-103.

AKÇURA, Yusuf, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII ve XIX. Yüzyıllarda)*, İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2015.

AKÇURA, Yusuf, *Siyaset ve İktisat*, haz. Erol Kılınç, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

AKÇURA, Yusuf, *Sürgünden İstanbul'a Dârülhilafet Mektupları*, haz. İsmail Türkoğlu, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

AKÇURA, Yusuf, *Şark Meselesine Dair ve Eski Şuray-ı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017.

AKÇURA, Yusuf, “Tarihi Görüşe Dair”, *Türk Yurdu*, S. 166-5, Şubat 1925, s. 174-177.

AKÇURA, Yusuf, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair”, I. Türk Tarih Kongresi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1932, s. 577-607.

AKÇURA, Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

AKÇURA, Yusuf, *Ulûm ve Tarih*, Kazan: Maarif Kütüphanesi, 1906.

- AKÇURA, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.
- ALKAN, Mehmet, “II. Meşrutiyet’te Resmi İdeoloji, Resmi Tarih ve Eğitim”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, ed. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2017, s. 155-177.
- ALKAN, Mehmet, “Resmi İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C. 1, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi, İstanbul 2003, s. 377-407.
- ARIKAN, Zeki, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tarihçilik”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1584-1594.
- ARSLAN, Yavuz, Yusuf Akçura’nın Eğitim ve Kültür Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2010, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 279706.)
- A. Y. (Yusuf Akçura), “Türk Tarihinin Devirlere Taksimi”, *Türk Yurdu*, S. 82, 6 Mayıs 1915, s. 112-113.
- BEHAR, Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- BERK, Ercüment, “Yusuf Akçura ve Fikirleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 59, Erzurum 2017, s. 479-509.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

BERKES, Niyazi, “Unutulan Adam”, Sosyoloji Konferansları, C. XIV, 1976.

BERKTAY, Halil, “Dört Tarihçinin Sosyal Portresi”, *Toplum ve Bilim*, S. 54, 1991, s. 19-45.

COPEAUX, Etienne, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

ÇALEN, Mehmet Kaan, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde İki Farklı Cengiz Han Tasavvuru”, *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, C. 13, S. 4, Aralık 2016, s. 227-254.

ÇALEN, Mehmet Kaan, *II. Meşrutiyet Dönemi’nde Türk Tarih Düşüncesi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.

ÇALEN, Mehmet Kaan, “Birinci Dünya Savaşı Bağlamında Yusuf Akçura’dan Bir Tarih Yorumu: Türklerin, Cermenlerin ve Slavların Münasebat-ı Tarihiyeleri”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 51, Güz 2016, s. 149-169.

ÇALEN, Mehmet Kaan, “Niyazi Berkes’e Göre Yusuf Akçura Neden Unutuldu?”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9, S. XXVIII, s. 327-346.

ÇALEN, Mehmet Kaan, *Osmanlılık ve İslamcılık Karşısında Türkçülük*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017.

ÇALEN, Mehmet Kaan, “Yusuf Akçura”, *Şahsiyetler*, ed. Ahmet Özgür Türen, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, s. 333-342.

- ÇAPA, Mesut, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 39-55.
- DEMİROĞLU, Hasan, “Yusuf Akçura ve Ahbar Gazetesi”, *Türk Yurdu*, S. 339, Kasım 2015, s. 47-53.
- DEVLET, Nadir, “Yusuf Akçura’nın Hayatı”, *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu (11-12 Mart 1985)*, *Bildiriler Kitabı*, Ankara 1987, s. 17-34.
- ESİN, Emel, “Akçura-Oğlu Yusuf Bey’e Dair Hatıralar”, *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu (11-12 Mart 1985)*, *Bildiriler Kitabı*, Ankara 1987, s. 35-42.
- GEORGEON, François, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- GEORGEON, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, çev. Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları, 1986.
- GÖKSEL, Burhan, “Atatürk’ün Eğitim Konusunda Görüşleri ve Misak-ı Maarif”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi*, www.atam.gov.tr/dergi/sayı-03/ataturkun-egitim-konusunda-gorusleri-ve-misak-i-maarif, (Erişim: 21.03.2018).
- GROUSSET, Rene, *Bozkır İmparatorluğu*, çev. M. Reşat Uzmen, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012.
- KANLIDERE, Ahmet, “Türkiye’de Genel Türk Tarihçiliği ve Zeki Velidi Togan”, *Türk Tarihçileri*, ed. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem Akademi, 2016, s. 103-123.

- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi V. Cilt Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- KAT, Gürhan, *Cumhuriyet Döneminde Yusuf Akçura*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2010.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, “Yusuf Akçura”, *Belleten*, C. 41, S. 162 (1997), s. 389-401.
- KURAN, Ercüment, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- LANDROU, Jacob M, *Pantürkizm*, çev. Mesut Akın, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.
- MARDİN, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi (1895-1908)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- MUHAMMETDİN, Rafael, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1998.
- NUŞİREVAN, Ziyetullah, “Türk Tarihinin Kamlara Taksimine Dair Bir Tercüme-i Kalemiye”, *Türk Yurdu*, S. 83, 25 Mayıs 1915, s. 122-123.
- ORAL, Mustafa, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1908-1928)*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2014.

ÖZTAŞ, Sezai, “Atatürk Dönemi Tarih Algısı ve Tarih Öğretimi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2 (Haziran 2009), s. 94-107.

ÖZTÜRK, Cemil, “Milli Mücadele Dönemi Ankara’ında Bir Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu: Serbest Ali Dersler Müessesesi-i İlmîyesi”, *Milletlerarası Türk ve İslam Dünyasında Bilim ve Teknoloji Sempozyumu (3-5 Haziran 1994), Tebliğ Metni*, İstanbul, s. 55-63.

ŞENOĞLU, Kemal, *Yusuf Akçura Kemalizmin İdeoloğu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 3, Devre 2, TBMM Matbaası, Ankara 1976.

TEMİR, Ahmet, *Yusuf Akçura*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

TEMİR, Ahmet, “Yusuf Akçura ve Dış Türkler”, *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu (11-12 Mart 1985), Bildiriler Kitabı*, Ankara 1987.

TOGAY, Muharrem Feyzi, *Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1944.

TURAN, Mustafa, *Siyasi ve Hukuki Açından Milli Mücadele*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

TURHAN, Kaan, *Dilde, Fikirde ve İşte Birlik (Akçura-Galiyev-Gaspıralı-Gökalp)*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.

T. Y. “Küçük Muhtıra”, *Türk Yurdu*, S. 2, 24 Aralık 1911, s. 38.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları, 1992.

YAZICI, Fatih, “Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Yazımı”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, ed. Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2017, s. 197-220.

ZEKİ, Salih, AKÇURA, Yusuf ve CEVDET, Muallim Mehmet, *Skolastik Eğitim ve Türkiye’de Skolastik Tarz*, der. Hasan Ünder, Ankara: Epos Yayınları, 2002.

